Ketabton.com

د پښتنو ملي قائد او لوی زعیم میر ویس نیکه چه خپل گران هوادئی د پر دیوله ناروا تجاوز
څخه وژغوره او دهوتکو شهنشاهي ئی تاسیس کړه . (۱۱۲۷ ه وفات)

د پښتو ټولنې د خپرونو لمبر (۷۰)

« عقل او حکمت يوازې پښاز او نعمت
کې نه دي. - د پښتنو په غرو او
رغو کې هم پوهان اوهوښياران سته »
(مير ويس)

ميرويس نيکه

د

عبدالرؤف بينوا

تأليف

کتابخانه ميوند وال
MAIWANDWAL LIBRARY

PROPERTY OF
ACKU
5661

د پښتو ټولنې له خوا خپور شو

۱۳۲۵

عمومي مطبعه

د کابل

د طبع شمير (۱۰۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي کتاب په ۱۳۲۴ کال کښې
د آریانا دوهمه جائزه وړې ده .

اهدا

دا کتـاب د « نازو » انا لوړ او سپېڅلی
روح ته اهدأ کوم .
چه د پښتنو ملی قائد میرویس نیکه ددې
میرمنې په پا که غېږ کې روزلی شوی دی .

(بینوا)

Ketabton.com

دلوی خدای پناه

پیل

هغه وخت چه زه لا کوچنی او وړ ماشوم وم ما به د خپلې مور د خولې د حاجي میرخان نیکه نوم (چه د میرویس نیکه پښتني نوم دی) اوریده، او کله چه به ناروغه شوم نو زه به ئې د میرویس نیکه زیارت ته بیولم او راته ویل به ئې چه حاجي میر خان نیکه ډېر ګړندی او لوی سړی دی. بیا چه زلمیتوب ته ورسیدم هم به مې د پښتنو په مجلسو کې د سپین ږیرو له خولې د دې نیکه نوم اوریده، او دا وخت دومره پوهیدم چه حاجي میرخان نیکه د پښتنو یو ملي مشرو، نو کم وخت چه بیا د کتاب سره اشنا شوم ما ته هغه له جوشه ډک احساسات راپیدا شول چه هر زلمي ته په دغسې وخت کې پیدا کېږي، مینه مې ډېره لوړه چه د خپلو تېرو نیکه ګانو کارنامې ولولم، خصوصاً د هغو نیکه ګانو چه ما لا په زانګو کې د دوی نومونه اوریدلي وه او د وړکتوب څخه ور سره اشنا وم. که څه هم په زانګو کې زه په ښه او بد نه پوهېدم مګر کوم وخت چه مې د زانګو څخه د مور غېږې ته سفر وکړ او پر خبر وراغلم، ما ته به د شپې خپلې مور د دې د پاره چه ما بیده کړي د تېرو نیکه ګانو ډېرې افسانې ویلې.

ښه مې په یاد دي یوه شپه چه مې مور د پر نګي د غزا نکل راته کاوه او ویل ئې چه «سپین سرو پښتنو مېرمنو به د داوبو ډکې ژي اخیستي وه او غازیانو ته به ئې په سنګر کې اوبه وړلې او دا کثرو غازیانو څخه توري وې» په دې وخت کې زما مشرې خور له تلتکه سورا ویوست زما مور ته ئې وویل:

«د غازیانو توري همداسې وې لکه هغه د نیکه توره ؟»

زما مور هم د هغې توري خوا ته چه د دې به موږ ته ویل « دا ستاسې د نیکه توره ده چه ستاسې پلار ته او له پلاره تاسې ته پاته شوې ده» په ډېر تأثر وکاته، نور خو

نه پوهېدم چه دده ځه پېښ شو مگر ناڅاپه دده په سترگو کې اوښکې راغلې او ډکې شوې، وې ويل:

«هو، زويه! بېده سه شپه ډېره تېره شوې ده!»

داهغه تورې وې چه ما اوخوړې او دهغې په مخ کې سرسره ټکې لېدل نو يوبل ته به مو ويل: «دادپرځنگي په ويښو ده!»

هم دا شان به اکثره شپې داداسې افسانې اروېدلې او په دماغ کې به مې يوه افسانوي دنيا تشکيلېدله - په دې افسانو کې ما ډېر ځله دحاجي مير خان نيکه نوم اورېدلی و، نو چه لوی شوم دده د ژوندسره مې علاقه مينده لې وه او په کوم کتاب کې چه به مې دده نوم وليد، خوشحا لېدم به.

مگر مټأ سفانه سره ددې چه دا نابغه نيکه هر پښتون پېژني او دده د نيکه خطاب ور کوي بيا هم دده د ژوند په باب کښې چا يوه رساله هم نه ده ليکلې - او نژ دې نژ دې دی چه دده مشهوری کارنامې هم ور کې شي. ددې فکر په اثر ما يو کال د مخه عزم و کړ چه زه دخپل وس سره سم تر کومه ځايه چه موجوده مأخذونه کومک کولای شي يو وړ کوټی کتاب وليکم، نو په ځينو ياد دا شتو نو مې شروع و کړه په دې وخت کې چه کوم شي زما عزم ښه را ټينګ کړ، زما د فاضل او مشر ملگری ښاغلی حبيبي تشويق و.

خو دادی تر يو کال وروسته موفق شوم چه ددې ملي نابغه په نامه دا کوچينی کتاب پای ته ورسوم، شايد تر ما وروسته ز لميان به ئې لاښه بشپړ کړي.

په دې کتاب کې ما ډېر زيار ايستلی دی چه بې سنده قول را نه وړه شي او هر مطلب ښکاره مأخذونه لري او په هر ځای مخ کې مې د مأخذ صفحه هم ور ښوولې ده.

خدای دی و کي چه زما دا زيار يو وړ کوټی ملي خدمت و بالله شي او له خدايه غواړم چه نور ځوانان مې هم په داسې ملي خدمتو کښې تېر شي. (بينوا)

ددې کتاب مأخذونه :

په دې کتاب کې چه هر مهم مطلب اخیستل شوی په همغه صفحه کې ئې مأخذته سره دصفحې دتناکلو اشاره شوې ده او کوم مأخذونه چه ددې اثر په لیکلو کې استفاده ځنې شوې ده دادی :

١ : روابط ادبی ایران وهند ـ اثر علی اکبر شهامی .
٢ : ترجمهٔ تاریخ مختصر ایران ـ اثر سرپرسی سایکس
٣ : دائرة المعارف بستانی ـ ٣ ج
٤ : دتتمه البیان پارسی ترجمه ـ دسیدجمال الدین افغانی .
٥ : تاریخ روابط ایران واروپا در دورهٔ صفویه .
٦ : داستان ترکتازان هند ـ ځلرم ټاک
٧ : منتخب اللباب ٢ ج
٨ : دفراهی قلمی جونگ ـ چه ښاغلی فاضل گویاماته داستفادې دپاره راکړی و
٩ : حیات افغانی ـ دحیات خان .
١٠ : خورشید جهان ـ دشیر محمد خان .
١١ : پټه خزانه ـ دمحمد هوتك .
١٢ : تاریخ سلطانی ـ دسلطان محمد .
١٣ : جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتو لد اثر
١٤ : فرهنگ اوستا ـ
١٥ : قاموس انگلیسی وهندی
١٦ : تاریخ افغانستان ـ دمیلیسون اثر دمنشی احمدجان پښتو ترجمه
١٧ : ـ تاریخ ایران ـ دسرجان مالکم اثر ـ پارسی ترجمه)
١٨ : دافغان او پارس جگړه ـ دا کتاب «جارج نیون هام فور داسحاق » له

لاتینی څخه په انګلیسی ترجمه کړی ــ او لاتینی بیا د ترکی څخه ترجمه کړی چه د ترکی مؤلف د میرویس نیکه په وخت کی د اصفهان په دربار کی و. او اوس ئی ښاغلی سید مسعود خان په پارسی ترجمه کوی او ځو مخه خپله ترجمه ئي ما ته را کړې وه، د پېر تشکر ځنی کوم .

۱۹ : زندګانی نادرشاه پسر شمشیر ــ دلاوردی اثر .

۲۰ : روضة الصفای ناصری ــ اتم جلد .

۲۱ : مجلهٔ کاوه ــ ۲ کال ــ ۱۲ ګڼه

۲۲ : افغان تاریخی ــ په ترکی ژبه دی چه په لاتینی ژبه ترجمه شوې دی او د هغه څخه بیا «د افغان او پارس جګړه» ترجمه شوی دی. چه د فاضل محمد صالح خان په کتبخانه اړه لری

۲۳ : جهانکشای نادری ــ محمدمهدی .

۲٤ : مأثر الامراء ــ ۳ ج

۲۵ : درهٔ نادره ــ

۲٦ : تاریخ ادبیات ایران ــ اثر برون ترجمهٔ یاسمی ٤ جلد .

۲۷ : تاریخ علیقلی مرزا

۲۸ : سیر المتأخرین

۲۹ : نادر نامه ــ قلمی په ښاغلی حبیبی پوری اړه لری او د استفادې دپاره ئې را کړی وه.

۳۰ : تاریخ افاغنه ــ اردو ــ د سیدظهور الحسن موسوی تألیف .

۳۱ : تاریخ نظامی ایران ــ لمړی جلد .

۳۲ : آئین اکبری . ابوالفضل .

۳۳ : د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی فاضل حبیبی لیکنه .

د میرویس نه مخه

غواړم د مخه تر هغه چه د ملي قائد میرویس نیکه د ژوندون ، فتوحاتو او قیادت حالات ولیکم په ډېر مختصر ډول پر د مخنیو اوضاعو هم لنډه رڼا واچوم ـ ځکه چه تېر شوي واقعات د راتلونکو پېښو باعث یا زېږوونکي بلل کېږي . له دې کبله نو که وغواړو چه د ملي قائد میرویس نیکه ملي نهضت یا په بل عبارت د هوتکو د شهنشاهۍ د مؤسس حالات څرګند کړو باید تر هغه د مخه د افغانستان (خصوصاً قندهار) او پارس او هند د مخنۍ وضعیت هم په لنډه طور سره بیان کړو ، او په دې ترڅ کې به دا هم ښکاره شي چه د کومو کومو عواملو په اثر د هوتک شهنشاهي یا د پښتنو یو ملي نهضت موجود شو .

څنګه چه په هغه وخت کې د افغانستان په تېره بیا د قندهار پر وضعیت او د حالاتو پر اوښتلو د ګاونډیو مملکتو اوضاع ډېره اغېزه درلوده ، نو لومړی به ګران لوستونکي د ګاونډیو مملکتو پارس هند د وضعیت خواته ملتفت کړم او بیا به د افغانستان په اړ شو کې سره وزغېږو .

۱ : د پارس وضعیت : کم وخت چه د پښتنو ملي قائد میرویس نیکه د خپل ټبر او اولس د آزادۍ او خپلواکۍ د جنډې د پورته کولو د پاره ملا تړله په پارس کې د صفوي شاهانو حکومت و ، چه شاه اسمعیل صفوي تأسیس کړی و ، شاه اسمعیل په ۹۰۵ هـ کال د دیرلسو کالو په عمر د خپل پلار « سلطان حیدر » د مرګ د انتقام اخیستلو په عزم میدان ته راووت ، او د شیروان حاکم «فرخ یسار» ئې چه د ده پلار ئې وژلی و له منځه ویوست (۱)

(۱) روابط ادبي ایران و هند ـ ۶۶ مخ د علي اکبر شهامي اثر ـ د طهران طبع.

گویا له همدې وخته ددې حکومت خښته کښېښوول شوه، او تر دوو پېړیو ډېر ئې (٩٠٦-١١٣٤ ه) پر پارس حکومت وکړ (١) دا دوره له ډېرو جهتو څخه دپارس دپاره یوه روښانه او ځلېدونکې دوره وه، او تر ډېرو دورو یو خاص اهمیت او امتیاز لري. په دې دوره کې کوم مهم شی چه منځ ته راغی دپارس «ملي وحدت» دی، ددې وحدت اساس شاه اسمعیل دصفویانو لومړی پاچا ټینګ کړاو په دې وحدت کې معنوي قدرت او نفوذ ډېر موثر و، ځکه چه دا دوره له سره پر معنوي بنسټ یعنې تصوف او شیخوخیت راولاړه شوې وه او دشاه اسمعیل پلار او نیکه ټول مرشدان تیر شوي و، او د ده نسب په شپږ مه واسطه مشهور شیخ صفي الدین اردبیلي ته او په ١٦ واسطه اوم امام حضرت موسی کاظم ته رسیدی (٢) او له دې لارې ئې په پارس کې ډېر نفوذ او قدرت او په لکو مریدان موندلي وه،

نو له دې څخه، علاوه پر «ملي وحدت» داهم څرګند یږي چه په صفوي دوره کښې مذهبي چارو ښه ترقي کړې وه او په دې دوره کې علماو او صوفیانو خورا ډېر قدر درلود او دشاهانو مخصوصه توجه دمدرسو خواته وه او بر سېره پر دې په صفوي دوره کې دپارس مختلفو صنایعو ته هم ډېره توجه وشوه او دهغو ځانګړې ځنیو لکه نساجي، معماري، کاشي کاري او نورو مختلفو صنعتونو ښه ترقي وکړه، چه له دې حیثه هم دا دوره مهمه او روښانه دوره بلکیدای شي؛ مګر داهم باید ووېل شي چه په دې دوره کې ځینې داسې چهان پیدا شوه چه ددې دورې پر دوام، ئې تاریکي واچوله لکه شاه عباس چه دخپلو زامنو دوژلو نسبت ورته شوی او یا شاه صفي (١٦٢٩ ع څخه تر ١٦٤٢ ع) چه ډېر صفوي شهزادګان ئې ووژل، او له همدې ځایه دصفوي دورې انقراض شروع شو، چه پنځه کاله وروسته

---

(١) روابط ادبی ایران وهند ٦٨ مخ

(٢) » » » » ٧٧ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه اسمعیل صفوی

Ketabton.com

سلطان حسین صفوی

«ایروان» او «تبریز» دتر کلانو پلاس ورغلل او په ۱۶۳۸ کال بغداد هم دپارسیانو له لاسه ووت (۱)

خو چه ددې دورې وروستنی پاچا سلطان حسین دا کتوبر په ۲۳ په ۷۲۲ ع ـ ۱۱۳۰ ه ق کال (۲) مجبور شو چه د پارس دشهنشاهۍ تاج میرویس نیکه دمړنی زلمی زوی شاه محمود پرسر پخپل لاس کښېښود، او خپله لورئې هم دې پښتون زلمی شهنشاه ته په مدغه ورځ ور پنکاح کړه (۳) چه په همدې ورځ دصفوی دوری کمبله ټوله شوه.

۲ : دهند و ضعیت : په همدې وخت کې چه دصفوي دورې وروستنيو شاهانو په ایران کې حکومت کاوه په هند کی دمغولو پاچهی وه. ددې سلسلې دسلطنت مؤسس ظهیر الدین محمد بابر پاچاو. چه دمحرمی په شپږمه په ۸۸۸ ه کال زېږېدلی دی (٤) او ددېرلسو کالو په عمر په ۸۹۹ ه کال په اندجان کې دپاچهی پر تخت کښېناست (۵) بابر پاچا خو کاله وروسته دخپل لوی سلطنت مرکز دهلي وټاکه، اودهند پراکثرو ښاروئې غلبه ومو نده له ده وروسته ددهٔ زوی همایون او نور دېر تیموری مغولی شاهانو په هند کی تردرو

---

(۱) تاریخ مختصر ایران، دسرپرسی سایکس دتألیف فارسی ترجمه ٦٤ مخ
(۲) دائرة المعارف بستانی دریم جلد ـ ۲٤۰ مخ ـ
(۳) دتتمة البیان ترجمه ـ دعلامه سیدجمال الدین افغانی تألیف ۹۳ ـ ۹٤ مخونه دکابل طبع
(٤) حسامی دالاندنی بیت دده دتولد په تاریخ کې ویلی دی :

اندر شش محرم زاد آن شه مکرم تاریخ مولدش هم آمد «شش محرم»

(فرشته ۱ ـ ۹۱ مخ)
(۵) روابط ادبی ایران وهند ـ ۳۰ مخ

بېړ يو لازيات سلطنت و کاوه اود ۸ ميلادي قرن تر آوا خرو پوري ئې په هندوستان کې خپلواك اومستقل حکومت درلود، د ۱۹ قرن په او ائلو کې دا نگليسانو تجاري اوسياسي نفوذقدم کښېښوداوورووړو ئې لمن ار ته شوه.

ددې نفوذمقدمه کهځههم د۱۵۷۹ ميلادي=۹۸۷ه څخهچه«تماش استي ونس» يوه انگليسي زلمي هندته سفر وکړ اوپه تېره بياپه ۱۵۸۳ميلادي=۹۹۱ه کال چه څلور تنه انگليسي سياحت کوونکو دشرقي ممالکو دتجارتي او اقتصادي اوضاع د کتنې دپاره ماموري شره شروع شوي وه، مگر په ۱۶۰۰ ميلادي ددسامبر په ۳۱ (ددريمې خورپه ۲٤ــ ۱۰۰۹ه) چه دملکهٔ اليزابت په امر دشرقي هندي شرکت (دلندن دتجارانو شرکت چه دشرقي هند سره تجارت کوي) پنامه تأسيس شو (۱) دانگليسانو دسياسي اوتجارتي نفوذ اساس کښېښود شو.

دنورالدين محمد جهانگير گورگاني پاچا په وختو کې په ۱۶۰۸ م او ۱۰۱۷ه کال دې پورتني شرکت خپله لمړنۍ بېړۍ د «ويليام ها و کين» نامې په مشرتوب د سورت بندرته چه دهند له غربي بندرو څخه دی راواستوله، دې سړي دانگلستان دپاچا «لمړي جيمز» له خوا يوه سفارشنامه هم درلوده اوتر يوځايه پخپل مقصد کاميابشو ـ بيا په ۱۶۱۲ کال همدې انگليسي بېړۍ د «توماس بست» په مشرتوب هندوستان ته ورسېدلې او دې سړي وکولای شوه چه دسورت له محلي بندر سره تجارتي معاهدې وتړي او څه مدت وروسته هلته يوه تجارت خانه هم تأسيس کړي، اوداوولسم دنېمي قرن رادې خواته ددې شرکت دتجارتي چاروسره سياست هم گډشو. په ۱۱۰۱ه (۱۶۸۸م) کال چه انگليسانو دبمبئي جزيره چه پر تگاليانو پرېښې وه همدې شرکت ته په لبز اجاره ورکړه ددې شرکت مرکز دسورت له بندره بمبئي ته رانقل شواوداوخت لبز لبز دمستملکاتو

---

(۱) تاريخ روابط ايران وار وپادردورهٔ صفويه ۱۲۸ مخ فرشته ۱۹۲ مخ

پەچرت ولوېده او پەهند کې ئې استعماري سیاست شروع کړ، مګر دا کار ئې پەانګلستان کې د نورو تجارانو د حسد او رقابت باعث وګرځید او پە ۱۱۱۰ه (۱۶۹۸م) کال یوې دلې تجارانو یو لوی شرکت (دشرقي هند دعمومي تجارت دشرکت) پنامه تاسیس کړ او د انګلستان لەپارلمنټه څخه ئې دشرق دتجارت انحصاري امتیاز هم واخیست، دا هم دتجارانو درقابت دهجوم مورد واقع شو، څو پەپای کې پە (۱۷۰۸م) کال ټولو پخوانیو شرکتو لاس سر ەورته کړ او یو مهم او دېر لوی شرکت ئې د (دانګلیسي تجارو شرکت دشرقي هنددتجارت دپاره) پنامه تاسیس کړ، او ضمناً دانګلستان پاچاد شرکت مشرانو ته دهندوستان دپاچهانو پەدربارو کې رسمي سفارتونه او قونسلګري وروسپارلې (۱) نو پەدې سبب ددې شرکت اساس یا پەبل عبارت دانګلیسانو دسیاست بنسټ پەهند کې ښه ټینګ شو او نفوذ ئې یو پە دوه شو او ورووړو دانګلیسانو نفوذ پسې دېرېدی څو چە پە ۱۲۱۷ه (۱۸۰۳ میلادي) کال ئې دهلي و نیو او دمیاشتې ئې یو لك روپی شاه عالم (چە ددې سلسلې وروستني مستقل اومهم پاچا او پەسترګو روندو) وتا کلې چە هغه هم پە ۱۲۲۱ه کال مړ شو (۱) تردە وروستە ددې سلسلې څو نور شاهان هم پەهند کې وه چەڅەنه څەنوم ئې درلود مګر پە ۱۲۷۹ ه = ۱۸۶۲ میلادي کښې چە ددې کورنۍ وروستني پاچابهادرشاه چە ښه شاعر او موسیقي دان هم و، دخپنوا ترا تو پە پە اثر دانګلیسانو لەخوا دخپلې میرمنې «زینت محل» سره «برما» تەتبعید او هلته مړ شو، دتیموري سلطنت کمبله بالکل ټوله شوه (۲)

---

(۱) تاریخ روابط ایران واروپا ـ ۱۵۷ ـ ۱۵۸ مخونه.

(۲) ترکتازان هند. څلورم کاخ ۴۶۳ ـ ۴۶۹ مخونه.

دخافي خان دليکني څخه چه تر ۱۱۳۵ه کاله پورې ئې دمحمد شاه دو خت حوادث ليکلي دي څرګند ېږي چه د ګرګين دمرګ په کال په هند کې محمد اعظم بهادر شاه مشر توب درلود، ځکه چه دى وايي چه په ۱۱۹۰ه کال د ګرګين د وژلو خبر چه ملي قائد ميرويس نيکه مرکړ په هند کې دمحمد اعظم بهادر شاه دربار ته راورسيد. (۱)

ګويا کم وخت چه ملي زعيم ميرويس نيکه دپښتنو په وينو لو پيل کاوه په هند کښې محمد اعظم بهادر شاه چه دمغه ذکر شو مشرو، اوور وورو دمغلو دحکومت کمبله تو لېدله، مګر بيا هم په دغه وخت کې بيخي کمزوري نه وه، بلکه ښه اقتدار ئې پلاس کې و.

۳ : په افغانستان کې د قندهار وضعيت: تر اسلام ده څخه دافغانستان وضعيت خو غربي او شرقي مؤرخينو په واروواورو، په تکرار سره ليکلي دي، او جغرا فيوي حدودئې ترننني ورځې دېر پراخه اوارت وه، په تېره بيا هغه وخت چه آريائي قبائل لا دخپل اصلي ټاټو بي (بلخ) څخه دپارس اوهند خواته کوچېدلي نه وه دافغانستان خاوره د آريائي تمدن مرکز باله کېده، چه ددې خبرې څېړل ددې کتاب له دغه مبحث څخه وتلي شمېرل کېږي اوجلا کتابو نه لري.

خو تر اسلام وروسته هم افغانستان دخورا لويو لويو شهنشا هيو لکه دسور يانو شهنشاهي، دصفاريانو، دسامانيانو، دغوريانو اودغزنويانو دشهنشا هۍ مرکزو، او هر لورته ددوى دبرى بيرغونه رپېدل او غليمان ورته سر ټيټي وه، اودا هره دوره دافغانستان په تاريخ کې خورا لوړ موقعيت لري او هره يوئې دېره ځلانده اوبا شکوهه دوره ده. مګر تردې دورو وروسته خصوصاً له هغه وخته څخه چه دمغلو دوره شرق ته راغله، که څه هم په افغانستان کې دپورتنيو دورو په شان يوه لويه شهنشاهي چه

(۱) منتخب اللباب ۲ ج ۶۴۳ مخ

دافغانستان تولهخاوره ترادارۍ لاندې وټیسي، دهوتکو تردوري پورې موجوده نه‌وه، خوبیا هم‌دافغانستان هره‌برخه دافغانستان دهغې برخې داوسېدونکو په‌لاس اداره کېدله‌او دهرې برخې اوسېدونکې په‌هروخت کې دمتجا وزینو په‌مقابل کې ولاړوه اودفاع ئې کوله چه‌په‌افغانستان کې‌ددې حکو متومهم مراکز هرات، بلخ، کابل زابل بلل کېدل .

ځنګه‌چه دغزنویانوددورې تروقفې وروسته په‌افغانستان کې د هوتکو دورې بیالویه شهنشاهي قائمه کړې ده‌اوهم دهوتکو نهضت له‌قندهاره شروع شوی دی، نودلته هم‌په‌دې کتاب کې‌زموږ دموضوع سره‌مناسبه داده چه د قندهار وضعیت ترڅېړنې لاندې ونیسو، چه‌دمخه ترهوتکو ئې‌څه‌وضعیت درلود، اوهغه‌داسې دی :

دقندهار وضعیت له‌هغه وخته چه‌د هوتکواوتوخواو ابدالیانو ملی ر یاستونه له‌منځه ولاړه پدېر تزلزل اخته‌شو ، کله به‌دهند دمغولی حکو متوهجوم باندې راغلی‌او کله به‌پارسیانو ستر ګې ورته سرې کړې ، دقند هار خپل موجودیت نژدې‌و ، چه‌ورك شی، فقط دګا وندېو مملکتو په ستر ګو کښې ئې دیوې مږې مثال درلود چه‌هریوه غوښته یوله‌بله ئې‌حمله کړی ، خو خبر نه‌وه چه دوی ته به‌مړ غوښې شی اودهضم قوه به‌ئې ونلری، بلکه په‌پښتنی اصطلاح دمور شیدې به‌په وګرزوی .

دپارس اوهند دحکو متونو به‌تل پخپل منځ کې پر قندهار ستر ګې سره‌سرې وې اوچه‌یوه به‌موقع وموندله بل‌ته به‌ئې پلمه جوړه وله او خپل ځان به ئې دقندهار په تصرف او تجاوز کې حقدار ګا نه ، او یابه‌ئې دامنیت قا یمو او په‌نامه خپل اقدام روابلله . چه‌دلته د هغو پېښو څخه دوه مثالونه را نقلوو :

۱ : لمړی په ۱۰۰۵ هـ کال چه‌اکبر پاچا دقندهار دتسخیر خیال وکړ ، نو یو اوږد او مفصل مکتوب ئې شاه‌عباس ته ولیکه او خپل دې تجاوزته ئې یوه پلمه وتراشله خوځنګه دا مکتوب ډېر اوږد دی ، نوځو جملې ئې راوړو :

" . . . لیکن چون قندهار درمیانه بود ومیرزا یان قندهار در لوازم معاونت ومعاضدت آن دودمان عالیمکان تکاهل می نمودند ودر مواقع حوادث ومکاره که محل استطلاع عیار جوهر وفاقست قطعاً آثار یك جهتی ویگانگی بظهور نیاورده اند ونیز بدامن ارفع که متوطن صاحبان نازو نعم است توصل شایسته نمی رساندند مخطورحواشی باطن بود که اولاً قندهار را بکسا ن خودبسپارم . . .(۱) »

۲ ـ کم وخت چه شاه عباس صفوی پر قندهار لاس وموند او دجهانگیر پاچا خخه ئې ونیوه نوهمدا شان ئې یو مفصل مکتوب جهانگیر ته په دې باره کې ولیکه چه مضمون ئې دادی :

« مسائیم دعواتیکه از نفحات اجابت آن غنچهٔ مراد شگفته نکهت قرانی مشام یگانگی باشد و لوامع مدحاتی که از لمعات خلوص انجمن اتحاد منور گشته ظلمت زاوی غالیهٔ بیگانگی گردد . عطر بزم خلت و ولای اعلیحضرت وظل اللهی و شمع جمع صدق و صفای آن نور پرورد آگهی گردا نیده مشهود راه انور ومکشوف ضمیر منیر ضیا گستر میگرداند که : بردل دانش پسند و خاطر آسمان پیوند آن برادر بجان برابر که آئینه چهرهٔ دانش وبینش ومرآة جمال حقائق آفرینش است عکس پذیر خواهد بود که بعداز سنوح قضیه ناگزیر نواب شاه جنت مکانی علیین آشیانی انار الله برهانه چه قسم قضا یا در ایران روی داده بعض ممالك ازتصرف منسوبان این دودمان ولایت مکان بیرون رفته بود چون این نیا زمند درگاه بی نیازمقلد امور سلطنت شد همین توفیقات ربانی وحسن توجهه دوستان جانی انتزاع جمیع ممالك موروثی که در تصرف مخالفان بود نموده ، چون قندهار که در تصرف گماشتگان آن والا دودمانی بود ایشا ن

---

(۱) دفراهی قلمی جونگ ـ چه بناغلی گویاته پروسږ کال چه دافغانستان په دوره تللی و، په فراه کښې چاورکړی دی ـ او نور ئې په منتخب اشعارهم پکښې شته

را از خود میدانست متعرض آن نشده ازعالم اتحاد و برادری مترصد بودیم که ایشان نیزبطریق ابا واجدا دعظام جنت مقام خود در تفویض آن مبذول فرمایند چون بتغافل گررانیدند مکرر بنامه وپیام وکنایه وصریح طلب آن نمودیم که شاید درنظر ایشان این ملك محقر قابل مضائقه نبوده مقرر نمایندکه بتصرف اولیای این خاندان داده رفع طعن دشمنان وبدگویان و قطع زبان درازی حاسدان وعیب جویان گردد. چون مدتی این امر را درعقدهٔ تعویق انداختند وحقیقت اینمقدمه درمیان دولت دشمن اشتهاریافت وازآنجانب جواب اینمشعر برد وقبول آن نرسید بخاطر عاطر گرشت کهطرح سیر و شکار قندهار اندازیم کهشاید بدین وسیله گماشتگان آن برادر نامدار کامگار از روی روابط الفت وخصوصیتیکه مسلوکست مؤکب اقبال را استقبال نموده بخدمت اشرف فائز گردند ومجدداً بر عالمیان رسوخ قواعد یگانگی طرفین ظاهر شده باعث زبان کوتهی حاسدان و بدگویان شود بدین عظمت پی یراق قلعه گیری متوجه شده چون بلکاء فراه رسیدیم منشور عاطفت مبنی براظهار ارادهٔ سیر و شکار قندهار بحاکم آنجا فرستادیم که مهمان پذیر باشد وعزت آثار خواجه باقی قزاق راطلب فرموده بحاکم وامرا که درقلعه بودند پیغام دادیم کهدر میاناعلیحضرت پادشاه ظل‌الـلهی ونواب همایون ما جدائی میسر نیست واتحادی که هست از همدیگر میدانیم وما بطریق سیرمتوجه این صوبیم نوعی نشود که کلفت خاطری بهم رسدایشان بمضمون حکم وپیغام مصلحت انجام رابگوش حقیقت نیوش نشنیده ومراسم الفت واتحاد جانبین منظور نداشته اظهار تمرد وعصیان نمودندو تا بحوالی قلعه رسیده وباز عزت آثار مشار الیه مکرر طلب فرمودیم وآنچه لازمهٔ صحت‌بود باو گفته پرستادیم و تا ده روز دگر عساکر منصوره قدغن فرمودیم که پیرامون قلعه و حصار نگردند نصائح سود مندنیامد در مخالفت اصرار نمودندچون بیش

ازین مسامحه گنجایش نداشت ولشکر قزلباش باوجود عدم اسباب قلعه گیری وتسخیر قلعه مشغول شدند ودر اندك روزی برج وباره رابا زمین یکسان ساختند کار براهل قلعه مشکل شده امان خواستند ما نیز همان رابطهٔ را که از قدیم الی الایام فی مابین این دو سلسلهٔ رفیعیه مسلوك بوده وطریقهٔ برادری که مجدداً از زمان میرزائی آن او رنگ نشین بارگاه جلالت و نواب همایون ما بنوع استقرار یافته که رشك فرمائی سلاطین روی زمین است منظور داشته بمقرض مروت جبلی تقصیرات وذات ایشان رابعفو مقرون فرموده مشمول عواطف وعنایات سالماً غانماً باتفاق رفعت پناه نظاما حید بیکاسی یو زباشی که از صوفیان صادق اینخاندان است روانهٔ درگاه معلی گردانیدیم حقاً که بنیاد ودادواتحاد موروثی مکستبی از جانب این دلاجوئی نه بمرتبهٔ میشد و مستحکم است که بجهت ضرور بعضی امور که بحسب تقدیر ازمکمن امکان بمنصهٔ ظهور آمده با شد خلل پذیر گردد ، میان ماوتو رسم جفا نخواهد بود ، بجز طریقهٔ مهرو وفا نخواهد بود مرجو آنکه از انجانب نیز همین شیوهٔ مرضیه مسلوك بوده بعض امور جزئیه را انظار خجسته آثار نفرموده اگرخدشهٔ برعارض الفت ظاهر شده باشد بحسن عطوفت ذاتی ومحبت ازلی درازالهٔ آن کوشیده و گلشن همیشه بهار یکدلی ویگانگی را سرسبز وخرم داشته همگی همتگردون اساس بتاکید مبانی وپاك وتصفیهٔ مسائل اشفاق که نظام بخش انفس وآفاق است مصروف فرمایند وکلی ملک محروسهٔ مارا بخود متعلق داشته بهر کس خواهند شفقت فرموده اعلام بخشند که بلا توقف ومضایقه باوسپرده میشود واین جزو بات راخود چه‌قدر واعتبار باشد. امراو حکامیکه در قلعه بودند اگرچه مرتکب امرای چند که منافی مراسم دوستی بود شدند ، اما آنچه واقع شده از جانب مابوده ایشان آنچه لازمهٔ نوکری وشرط جان سپاری بودبتقدیم رسانیدند. یقین که آنحضرت نیز بشفقت پادشاهانه ومرحمت شاهانه شامل حال ایشان فرموده مارا ازایشان شرمنده نخواهند ساخت ، زیاده

اطناب نرفت، همواره ها لوای آسمان فرسای هم آغوش تائیدات غیبی باد -
عاقبت جمیع بخیر باد برب العباد! ، ، (۱)

دا یو دوه مثاله دهند. او پارس دحکومتو نو دیوبل غولو او دقندهار . په مقابل کی ددوی دافکارو نمایندگی کولای شي، چه دي دوو حکومتو نو هر وخت فرصت لټاوه چه قندهار تر لاس لاندی کړی؛ مګر څنګه زه د میر ویس نیکه حالات لیکم نو زه باید دقندهار وضعیت ته د هوتکو له نقطهٔ نظره وګورم او څه چه له دی لاری و موم هغه څرګند کړم، ځکه په همدې هرج و مرج کی یا تر دې دمخه هوتکو او توخیو او ابدالیو پر قندهار مستقل حکومتو نه کړی دی، په دی صورت کی نو لمړی دالازمېږی چه پخپله د هوتکو قبیله و پیژنو او بیا ددوی دریاست بیان تر میرویس دمخه څرګند کړم، چه له دې لاری هم د قندهار دمخنی وضعیت څرګندېږی او هم د هوتکو عشیره چه زمونږ ملی قائد میرویس له همدې عشیری څخه میدان ته را وتلی دی معرفی کېږی ، نو دادی په دې مقصد پیل کوو:

دهوتکو ټبر: په پښتنو کی د هوتکو ټبر ډیر شهرت لری. داځکه چه دا ټبر د پښتنو په ملی نهضتو کی لویه برخه لری او پخپله پلائي مهم رول لوبولی دی..

هوتک ټبر د غلځیو یو مشهور پښا ده او لکه دا نسابو لیکو نکی چه لیکلی دي ددې ټبر لمړی پلار هوتک نومېده چه ټبر ئې هم د همدی پلار په نامه یادشو او هوتک بابا د بار وزوی او د تولر یا توران لمسی او د بابا غلځی کړوسی دی (۲)

مګر دا چه هوتک بابا په کوم زمانه کی اوسیدی پوره څرګند نه ده که څه هم د پټي خزانې مؤلف د «هوتک بابا» په نامه دهوتکو یو پلار لیکلی او معرفی کړی

---

(۱) دا مکتوب له یوه قلمی جونګ څخه را نقل شوی دی ، چه د « فراهي » په نامه او د ښاغلی فاضل ګویا څخه دی .

(۲) حیات افغانی ۲۵۶ - خورشید جهان ۲۱۰ - پټه خزانه ۷ مخ

دی چه وایي ۶۶۱ هـ کال دا تغر په علاقه کي زیږېدلی او په ۷۴۰ هـ کال وفات شوی دی. مګر د خو دلائلو په نسبت د دې خبرې منل دقت غواړي: یو خو پخپله د پټې خزانې څو جملې دي چه په یوه ځای کي وایي: «او هغه وخت چه لوی سو نو ئې کار د خدای عبادات او په اتغر او سوري کي د قوم سردار او باد ار و» (۱) بل ځای وایي: «بابا هوتك خپل قومونه راټول کړل. او د سره غره سره ئې پر مغلو شخړه بوتله» (۳) نو که داسې د هوتکو لمړی پلار فرض کړو، نو بیا دده قوم یا اقوام له کومه شوه؟ ځکه چه تر ده دمخه د هوتکو یوسړی هم نسته او تو خی هم یوسړی دده ورور دی او په دري پښته بابا غلځی ته رسیږي چه ټول پنځه شپږ تنه کېږي، نو بیا څنګه دا و منل شي چه دا «هوتك بابا» هم هغه هوتك بابا دی چه د بارو زوی، د تولر لمسی او د غلځی کړوسی دی؟

بله دا چه که دا خبره و منله شي بايد «بابا غلځی» هم په ۴۰۰ هـ یا لږ دمخه یا لږ وروسته و بولو حال دا چه پر خلاف دارباب انساب د لیکنو څخه موږ د غلځیو و تېر د نامه ریښه تر هغه وخت ډېر پخوا حتی که څوك پقهر نسی تر اسلام دمخه هم مونډلای شو، بلکه تقریباً ثابته ده، ارباب انساب لیکي چه د بیټ نیکه د «بي بي متو» نامی لور د نسه یو زوی پیدا شو چه د هغه نوم یې «غلزی» یا «غلجی» کښېښود (۱) مګر څه بېوشي که موږ دا نوم «غرزی» و ګڼو ځکه چه په زړه او وسنی پښتو کي د «غر» ریښه خصوصاً په نومو نو کي ډېره غښتلې او قوی ده، حتی د ځینو محققینو په عقیده د غور، غرج، غلج، خلج، غرچه د نومو ریښه هم له غره څخه و لاړه شوې ده او په منځني

(۱) (۲) پټه خزانه ۷، ۸

(۳) خورشید جهان ۲۰۹ مخ ـ حیات افغانی ۲۵۶ مخ ـ تاریخ سلطانی ۷۰ مخ

اسیا کې د آریائی څانګو او قبیلو په مورد کې استعمال شوی دی (۱) همدار نګه دغورك او غرجستان یاغرڅه او غرځنی نو مونه په پښتو کې شاید دا ادعا ثابته کړی

تو ما سچك یوغر بې مدقق هم د ګر gar یعنی غره کلمه دبا کثری په زړه پارسی کې مستعمله بللې ده او وایی چه غرچه د آمو پورته خواته دیوه غرنی ولایت نوم دی چه د آریایان پیکنبي اوسیدل (۲) او علاوه پردې په اویستا کې دا کلمه د «ګیری» په شکل په همدې معنی راغلې ده (۳) او په سنسکریت کې د giri پشکل لیدل کیږی (٤) د پورته قرینو په نسبت، نسبت دې ته چه دا نوم «غل زی، ګلزای، قلزه ی، غیلجائی، غلجه ئی، غلجائی» او نورو نومونو چه مؤرخینو رازرازر اوړی دی یاد کړو ښه به دادی چه آریائی اصل ته رجعت ور کړو او د نورو ډیرو نومونو په شان چه له «غره» څخه اخیستل شوی دی دا هم له دې کلمې څخه واخلو او «غرزی» ئې وبولو که دا نظر په ومناله شی نو دغرزی «مشهور په غلځی» د تیر نوم به ترهغه ډیر پخوانی شی چه څینو مؤرخینو لیکلی دی او هم بیټ، سربن او غرغښت نومونه هم چه د پښتنو پخوانی نیکونه باله شوی او نو نو نه ئې هم له مابعد الاسلام سره نه لګیږی د اسلام د مخه وبولو. په دی صورت چه مو «غلځی» «غرزی» کړ او غرزی ته مو تر اسلام د مخه یا د اسلام سرته نژدې تاریخ وټا که نو اوس کولای شو چه د همدې تاریخ په تناسب د هوتکو لمړی سری هم وټا کو او ددوی دژوند تاریخ هم تخمین کړو.

په هر صورت دا زما شخصی رایه وه، دلته زه نورنه غواړم دا خبره وځیړم فقط زما مقصد د هوتکو د اصل په شاوخوا کې یوه رڼا غورځول وه. خو کمه مثبته نتیجه چه پلاس راغله هغه دا ده چه هوتك د غلځیو یا غرزیو یوه پښه ده چه د پښتنو د ملت ملی نهضتونه له ۱۱۱۹ ه څخه تر ۱۱٤۹ ه پوری ددوی د همت او غیرت ګټه او د نوری چوټ دی

---

(۱) جغرافیای تاریخی ایران ـ دبارتولد اثر ۸۸ مخ (۲) زبان پا میر

(۳) داویستا فرهنګ ۲۷۲ مخ (٤) دهند او انګلیسی قاموس ۶۱۱ مخ د ۸۰۷ طبع

څېرې اوښېدل؟ دهو ټکو اصلي ټاټوبی «داتغر» سیمه ده چه د کلات جنوب شرق ته پروت او ده هې ټکو او توخو د حکومت مرکز دی، تر هغه وروسته چه هوتک بابا د دوی پولوی نیکه د تېر مشر شو، د سیوری خلکو هم دی په مشر توب او سر داری و مانه(۱) د مغلو د هجوم په وخت کی د کلات د ازغندا و ترغاړو او او لان (۲) او سورغر «۳» پوری هم ددوی په لاس کی وه او ددوی اداره کول؛ څو چه ئې په مېړانه له همدی ځایو څخه دفاع و کړه او مغول ئې وشړل (٤)

دا تصرف او مشر توب تر هغه وخته و، چه په ۱۱۰۰ ه کښې خارجی دښمنانو وغوښته د همیشه په شان د پښتنو په منځ کی د غلځو او ابدالی په نامه د نفاق اور بل کړی «لکه تل چه ئې همدا کار کړی دی او هم ئې کوی» مگر له بده مرغه دا پلا یښتانه و نه غو لیدل او ددوی بوه مشران چه د ابدا لیانو له خوا سلطان خود کی او د غلځیانو له خو ا سلطان ملخی توخی و، ددې نفاق اندازی د دفع د پاره ئې ددې دوو ټبرو په منځ کښې «لکه سلطان محمد چه صریحا «لیکی» یو موقتی حدو ټاکه، یعنی ددوی د ټاټو بواو داوښېدلو د مځکو تر منځ ئې یو وېش تعیین کړ او دا ئې سره وویل چه د کلات د جلدك «گرماو» دی ددې دوو ټبرو تر منځ حد او وېش وی (٥ یعنی د هغه لمر ختیزه خوا دی د غلځیانو په ټبرا پوه ولری او لمر لوېدیزه خوا دی دابدالیانو د ټبر وی. اودا وېش تر ډې نژدو کلو پوری مراعات کېده، حتی اوس هم پاته دی.

ددې وېش تر تثبیت وروسته سلطان ملخی چه د توخو او هو تکو مشر و، داورنگ زیب

---

(۱) د سیوری علاقه د کلات جنوبی خوا ته پر ته ده ـ پټه خزانه ۷ مخ
(۲) اولان ـ د شاهجوی شمالی خوا ته یو ځای دی چه د زړو ودانیو آثار هلته سته
(۳) سورغر، هغه غر دی چه داو لان او شاهجوی شمالی پلو ته نژدې پروت دی . پټه خزانه ۸ مخ (٤) پټه خزانه ۷ مخ .
(٤) تاریخ سلطانی ۶۰ مخ

له خوا هم په رسمیت وپیژندل شو، او دده په نامه فرمان صادر کړ (۱) چه سلطان محمد د تاریخ سلطانی مؤلف چه څه وخت په کلات کښی حاکم و، دا فرمان یخپلو سترګو داورنګ زیب په لاس لیك دسلطان ملخی داو لادې څخه لیدلی دی (۲) او هم لیکی چه په هغه وخت کی دغلجیانو د ټبرمشر توب اوسرداری په دواړه درلوده (۳)

ځکه نو تر پورتنی ویش او تقسیم وروسته دهوتکو او توخو دټاټوبی لمن د جلدك د «ګرماو» څخه ترغزنی پوری اوږده شوه، اوځنګه چه د پټی خزانی مؤلف لیکی په همدی حدودو کښې ئې مستقل حکومت درلرد . (٤)

دهوتکو ښاغلی ترمیرویس دمخه زموږ ترملی قائد میرویس دمخه

هم دهوتکو په ټبر کښې او ښاغلی او پیاوړی پښتانه وه، چه د قوم او اولس مشرتوب ئې کاوه . او خپل دپښتانه اولس ئې پر سمه لاره بیوه ـ او دخپلی خاوری دودائې دباره ئې د پر زحمتونه کښل ؛ د پردیو له هجوم څخه ئې خپل هواد اووطن ساته او د وطن دساتلو دپاره ئې دخپلو ښوزلمیانو وینی تویولې ـ .. دوی هر یوه دلارښوونکی او رهنما اوپیشوا حیثیت لاره، دخپل او لس په درد اوخوږو خبروه، په غم او ښادی کی ورسره شریك وه، دوی ځانونه له ملته جلانه بلل او نه ئې تری کړکه کوله اونه ئې دخپلو شخصی اغراضو اومقاصدو دپاره استعما لول دوی پښتانه مشر ان وه، او پښتنو هم دوی ته داحترام سرټیټ کړی و، هرڅه چه به دوی ویل پښتنو کول، حتی روحی عقیده ئې ورته درلوده اوخپل هر مشرئې پوروحانی مشرهم ګڼلو، ځکه

---

۱ ـ حیات افغانی ۲٦۱ مخ

۲ ـ تاریخ سلطانی ٦۰ مخ (۳) تاریخ سلطانی ٦۰ مخ

٤ ـ پټه خزانه ۱۷۵ مخ

اوس لاهم نوم سره «نیکه» یادهوی، د پهزورچا دوی تهتلقین نهو کړی او نهداخبره پهزوره په یوهملت منله کېږی، فقط دوی خپل ځان همداشان ملت ته معرفی کړیو اوخپل اعمال ئی هم څنګه چه دیوه صحیح مقتداسره ورډی هغسی ګرزولی وهاو نه ئي داخیال و، چه دمهذبو اومتدین نماوغلو په شان دپسو په پوه ستوکی دلیو یانو کاروانه وکړی او ددوی دسمون په پلمه ددوی غوبنی وشکوی او پخپله ئي وخوری ...

که څه هم ترمیرویس دمخه دهوتکو پهدوره کی به داډول اشخاص ډېر تهوی خو بیاهم څه چه شته په هغو کښې مشهوراو معروف اشخاص دادري تنهدی : ـ باباهوتك ـ ملکیار ـ ښالم خان

۱ : باباهوتك : باباهو تك (چهنوم ئي دمخه ذکر شو) دبعضو مؤرخینو په عقیده بلکه دټولو پښتنو ارباب انسابو پهنظریه داسړی دهوتك دټبر لوی نیکهدی ځکهچهدوی «غلځی بابا» تهدري زامن قائلېږی : توران یاتولر ـ ابراهیم ـ بولر اوتوران تهدوهزامن ټاکی یو« بارو» بل «باهو» چهد بارو بیادوه زامن زیږی دیوهنوم ئي «هوتك» اودبل ئي «توخی» کښېښود ۱) داهوتك نودهو تکیانو لمړی پلاربللی شوی دی، مګر آیا داچه دا «باباهوتك» چهموږ ئي لاندی حالات لیکو هغه لمړی باباهوتك دی که نه؟ اویائي دژوند پهتاریخ کښې تغیر راغلی دی که یه؟ داخبری دمخهڅېړلی شویدی دنوری څېړنی حاجت نلری ـ احتمال لری چه دابهدوهم هوتك نامی وی چه دلوی نیکه پهنامه یادشوی وی او بابه ددوی دواړو په نومونو کښې کمهاشتباه پېښهشوېوی اویا بهداهغه لمړی باباهوتك وی، مګردژوند تاریخ بهئي نژدې ټاکلی شوېوی یانور څه ... خو پهر صورت ځکه چه پهدې نامه ترمیرویس نیکه دمخه دهوتکو یومشهوو نیکه تیر شوی دی نو که لمړی

(۱) خورشیدجهان ۲۱۰ مخ ـ تاریخ سلطانی ـ حیات افغانی ـ پټه خزانه ۷ مخ

پلاروی کړه‌نه، باید دژوند حالات ئې و لیکل شی اوهغه په‌پټه خزانه داسی راوړی «هوتاك بابا په‌اتغر کښې زیږېدلی و، په‌سنه هجری ٦٦١ کښې اوهغه‌وقت چه‌لوی‌سو نوئې کادخدای عبادت او په اتغر اوسوری کښې دقوم سردار اوبادارو.

نقل‌دی : چه‌په‌هغه وخت کښې په هرځل. مغولو دارغنداو پر غاړو لوټ کاوه اواولان او کلات به‌ئې تالا کول، باباهوتك خپل‌قومونه راټول کړل، او دسره غره سر دئې پر مغلو شخړه بوتله، پدې جګړه کښې مغول تالاسول ، اودښځو ګړندیو دپر ووژل، ماته خپل پلار داود خان داسی نقل‌و کا ،چه سورغر دمغلو په وینو داسی لجند سوچه پلوشو دلمر به بر ښښناندۀ کا، پدې شخړه کښې چه ښځا نه‌لېږ اوبې ځواکه وو، چه دسرو مغلو ښپه راغله ،اواخیستۀ ئې‌و کا، یوځو غښتلی دبابا هوتك خپلوان ومړل، بابا هوتك پدلوړ زغ دا سندره لولوله، او په غشیو ئې دمغولو تښترونه ښیرل (۱)

دباباهوتك ترانه :

پر سورغر بل را ته نن اور دی	وګړ یه جوړ را ته پیغور دی
پر کلی کور باندی مغول راغیء	هم په‌غزنی هم‌په کابل راغیء

* * *

غښتلیو ننګ کړیء دامو واردی	مغول را غلی په تلوا ردی
په ښځو نځوا کښې ئې تاتاردی	بر کلی کور باندی مغول راغیء

* * *

آ، د مړ غي غښتلیو را سیء	برننګ ولاړ دښځو نځواسیء
تو ری تېرّ ي ، غشی تر ملا سیء	بر کلی کور باندی مغول راغیء

---

۱ پټه خزانه ۷ مخ

زلمو په غشيو کړیء وارو نه | د تیرو تورو گزار و نــه
ورور انـدی کړیء خپل ټټر و نه | پر کلی کور باندی مغول راغیٔ

* * *

زما د زلمو وینی بهیږی | مځکه اوغرونه په سره کیږی
مېر ځی زغلی او تر هیږی | پر کلی کور باندی مغول راغیٔ

* * *

پښتنو هلیء بر غره جنگ دی | سورغر به وینو ددوی رنگ دی
مهال دتوری دی د ننگ دی | پر کلی کور باندی مغول راغیٔء

* * *

زلمو پر ننگ ځانونه مړه کړیء | د ښن په غشیو هو ببیه کړیء
د پښتو نخوا مځکی ساته کړی | پر کلی کور باندی مغلوراغیء

غښتلو میړو چه داسندره اوریدله، په جګړه تودیدل، ترڅو چه سور غرئې دمغولو په وینوولانه او ټول ئې پېښا کړل (۱) . اوسوبه ئې په برخه شوه .

وایی چه بابا هوتك دمغولو سره ډېر جنگونه وکړل، اودار غندا او پوری خواته ئې وشړل، اوهر کله بهٔداتغر اومرغي غښتليو پردوی برغلونه کړل او په غرونو به مغول نښتل، بابا هوتك چه سپین ږیری شو، عمرئې نه اويا کالو ته ورسېد، نو په سنه ۷٤٠ه وفات سو (۲)

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۱۳،۱۱،۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ : ملکیار - په هوتکو کښې چه تر میرویس نیکه دمخه بل سړی مشهور دی او د اولس مشرتوب ئې کړی دی ملکیار نومېږی - دا ملکیار دهوتك بابا زوی دی ، چه تر پلار وروسته ئې په پنځو ښت کلنی د اولس دمشرتوب بـګړی په سر کړله . چه په دې حساب نو دده زېږېدو کال ۷۱۵ھ کېږی . پټه خزانه لیکی چه « ملکیار ډېر غښتلی او قوتمند سړی و ، په جنګو کې به له لسو تنو سره بس و » (۱) کوم وخت چه ملکیار مشرشو نو تر هرڅه دمخه ئې زراعت او کرنې ته توجه وکړه ، شاړی او ورانی مځکی به ئې ودانولې . دسیوری په لټو کښې ئې ډېر خپلوان راټول کړل ، او هلته ئې کاریزونه وکښل او خپل زلمی ئې په کښت او کرنه وګمارل ، په دې وخت کښې مغول له دې ودانیو څخه غوزن شول او څنګه چه ئې دپښتنو دملك ودانېدل پرخوانه هوا ربدل نو ئې پر سیوری یرغل وکړ او ملکیار ډېر سخت جنګونه ور سره وکړه ، په دغو جنګو کښې لمړی وار دپښتنو مېنې ورانی شوې ، او ځینې لاژوب او مرغې ته ولاړل او ځینې هم وازی خواته ، خو دوهم وار بیا ملکیار پښتانه زلمیان سره راغونډ کړل او پر مغولو ئې سخت یرغل یووړ ، مغول ئې وشړل او سیوری ئې بیاودان کړ (۲) .

ملکیار دمشرتوب سره روحانی جنبه هم درلوده او ښه متدین او خدای غوښتونکی سړی و ، دپښتنو اولس پرده باندی عقیده درلودله او دده وینائې خیر محض بلله ، لکه چه وایی : یوه ورځ دخپل اکا « توخی » کورته ورغیء ، دخپل اکازوی « نوربابا » ئې ولید چه غشی تېره کوی ، پوښتنه ئې ځینی وکړه : « څه کوې ؟ » هغه وویل : « دمغولو په جګړو کښې ستاملا تړیم ! » ملکیار بابادعاوکړه چه : « تربوره ! تل سوبمن اوسې ! » او وایی چه دهمدې دعابرکت و ، چه نور بابا په هر میدان کښې بریالی او فاتح و ، او دده ماته دهیچا یاده نده .

---

(۱) (۲) پټه خزانه ۷ ، ۱۱ ، ۱۳ مخونه .

PROPERTY ACKU 5661

Ketabton.com

وایی چه یوه ورځ د مغولو تاړاك پرسیوری راغیٔ او هغه وخت دملکیار بابا په کلا کښې پرته لهښځمنو بل څوك نه و، نوربابا پهخبر سو، ژرئې ځان هغه کوټ ته ورساوه او په یوه تن ئې مغول وشړل او ډیرئې مړه کړل، داټول دملکیار بابا ددعا برکت و (١).

علاوه پردې ملکیار یوملی شاعر هم و او په پښتو کښې ښه سوځونکی او له تأثیره ډك اشعار لری، دده اشعار پرملی وزن اوملی روح دی، چه دلته به ئې دنمونې په توګـه یوه سندره راوړو:

وایی چه په ٧٤٩ هجری کښې دپسرلی په موسوم دترنك رود ډیرډك راغیٔ، او سخت نیزونه پکښې راتوی شول، یوه میاشت ئې چړاوګودرونه موند او غاړی غاړی ډبهیدی، ملکیار بابا چه دترنـك څنډوته راغیٔ دا سندره ئې وبو لله:

دملکیار سندره:

ترنك بهیږی ترنك بهیږی غاړی تر غاړی
زما زړګی خو خپل لالی غواړی

* * * * *

که روده رو ده! دترنك روده! خا وندیوچ کـا
چه زړګی مومی زما، خپله سودّه

* * * * *

که نیز دی نیزدی نیز دبیلتون دی زړه نیزه وړی
په ویر ژړلی پهغم زبون دی

* * * * *

که اوردی اوردی پهزړه می اوردی دا اور به رچ کا:
دویر نیزونه بل ډیر پهزور دی

(١) پټه خزانه ١٥ مخ

نمنځـنه یو سه ورته ووایه
سپینې سپوږمیه
چه تر نـك تال کړم
ستاله خو لـګیه

* * * * *

که‌خړو خړو ! بیل « ملکیار » دی
اوبوسوان کړیء
یانه له یار دی
سوب‌ئې جانان کړیء

۳ : ښالم خان : دریم سړی چه تر میرویس دمخه دتیر او اولس دمشراو خان په‌حیث پیژندل شوی ښالم خان دمیرویس نیـکه پلاردی چه‌دخپل زوی ترقیادت دمخه دهو تـکو له نومیالیو مشرانو څخه‌و ، حتی دهوتـکو یوه پښه دده پنامه « ښالم خیل » یادیږی ، پښتانه دهر تـکو دې پښې ته په‌درنه سترګـه ګوری ، تر داسی حده پوری چه که کوم پښتون وغواړی ځانته امتیاز وټاکی په ځواب کښې ورته ویل کیږی :

« ته‌نو کم ښالم خیل‌یی ! » یعنی کـه ښالم خیل وای نودامتیاز حق‌دی درلود . هغه وخت چه ښالم خان دسلطان ملخی دلور میرمن « نازو » سره از دواج و کړ نودهو تکو او توخو خپلوی تر پخوا ټینګه اومحکمه شوه .

ښالم خان ته دمیرمن نازوله‌نسه (چه‌دقندهار یوه پوه او خورا زبردسته شاعره اوعالمه ښځه‌وه چه وروسته بهٔئې مفصل‌شرح حال‌راوړه شی) څلور زامن خدای ورکړه چه ترټولو مشر زموږ ملی زعیم میرویس خان (مشهور په میرخان)او اودري نورزامن ئې داوه (۱) : عبدالعزیز خان ـ یحیی خان ـ عبدا لقادر خان ـ ددې درو له منځه عبد العزیز خان دمیر ویس تر مرګ وروسته پرتخت هم کښېنا ستلی دی .

---

(۱) پټـه خزانه ۱۷۷ مـخ حیات افغان ۲۵۷ مـخ خورشید جهان ۲۱۰ مـخ

داو د هوتکوحال تر میرویس دمخه . ددوی حال چه و لیکل شو نو ترملي نهضت د مخه څه نه څه دقندهار وضعیت هم ځینی ښکاره شو ، یعنی دا ځینی ښکاره شوه چه قندهار کښه هم ددوو طماعو ګاونډیو ترمنځ واقع و ، خو بیائې هم نسبتاً استقلال او خپلواکی وه ، بلکه پخپل منځ کی ئې مستقل او ځانته حکومت درلود ، چه دهیڅ اتر اثر لاندی نه و ، دا ترهغه وخته چه داصفهان ددربار څخه « ګرګین خان » دپښتنو دپایمالولو دپاره تاکل کیږه او دیوه خورالوی او مسلح لښکر سره دقندهار دحاکم او بیګلر په نامه قندهار ته راتیء . د ده د رارسیدو سره دپښتنو دیری مهنی ورانی شولې او ډیر ښاغلی پښتانه ئې ترخپلو شخصي اغراضو قربان کړه چه وروسته به مفصل راشي ؛ مګر دګرګین دا ګرګوالی ډیر پیانه نشو اونه پښتنو دده ظلمونه وزغملای شوه ، ټول پښتانه دخپل وخت ملي مشر میرویس نیکه ته راغله او میرویس نیکه هم دملی ننګ پر ځای کولو دپاره ولاړ شو ملائې وتړله ، وخوځید ، او دده له خوځیدو سره داصفهان تخت په خوځیدو راغیء ، ګرګین ئې له مینځه ویوست ، او بیائې دپښتنو ملي حکومت په افغانستان کی تأسیس کړ ، چه وروسته به مفصل راشي . اوس چه ترمیرویس دمخه دپارس ، هند او قندهار وضعیت ښکاره کړ شو ، نو به دملي زعیم میرویس نیکه په پیژند ګلوی ګوتی پوری کړو او دده هغه لوی او قیمتدار خدمتونه چه هیڅکله به ئې د پښتون ملت هیر نکړی ترکمه ځایه چه مأخذ و نه بلاس راغلي و لیکو که خدای کول !

میرویس څوك و؟ او څه ئې وكړه؟

ددهٔ دنسب سلسله :

دمیرویس نیکه دنسب په سلسله کې او داچه دی په څووا سطو بابا هوتك او بابا غلځي ته رسیږي دمؤرخینو اختلاف دی نتیجه ئې بیرته هغه دپښتو جمله ده چه باید وویل شي : داسلسله «نه پر څه ده نه بې څه ده !» مثلاً حیات خان او شیر محمد دده سلسله داسې را نقلوي : « حاجي میرخان ولد شالم خان ولد کرم ولد منډو ولد عمر ولد جلال الدین ولد قطب ولد اسحق ولد حسین و لد ملکیار ولد هوتك بن بارو بن توران بن غلځي (۱) » مگر سلطان محمد قندهاري بیا د اسلسله ډېره لنډه ضبطوي او پورتني حسین نامي دمیر ویس خان پلار گڼي (۲) چه له او وتنو څخه ستر گې پټوي او صرف نظر کوي ، نو پوهېدي دلیل لمړیو سلسله هم کاملاً داعتبار او ویسا وړنه ده خوځنگه چه لرو ډېر د ملي عنعنو او روایاتو سره سرخوري نوځوله سرتر پایه غلطه هم نشو بللای .

پهر صورت موږ صرف نظر له دي څخه چه دی په څو سلسله بابا هوتك ته رسیږي ، میرویس دیوه پښتانه مشر او ملي قائد او مفکر زعیم په حیث او بیا دیو غښتلي عسکر پنامه پیژنو ، نو څه دي که ئې د تېرلو نیکونو ، نو مونه تر بابا هوتك پورې یاد نکړو ؛ ځکه چه ده دخپلې سلسلې په اعتبار هغو مره کارنه دی کړی لکه چه دخپل مستقل شخصیت څخه ئې کار اخیستی دی ، میرویس بالذات لوړ شخصیت ، فکور دماغ او حساس ماغزه در لوده چه بیائې دپښتنو د ملیت زغ دوطن په غرور غو کښې پورته کړ ، اوخپل قوم ئې دپردیو له حکمه خلاص کړ او په افغانستان کې ئې دملي حکومت اساس کېښېښود .

---

(۱) حیات افغاني ۲۵۲ ـ ۲۵۷ مخونه ـ خورشید جهان ۲۱۰ مخ

(۲) تاریخ سلطاني ۷۱ مخ دبمبئي طبع

دمیرویس مور : تقریباً دري سوه کاله پخوا د کلات او قندهار په منځ کې یوه ځګه او باشکوهه کلا لېدل کېده له چه د تازي (۱) درباط جنوب ته د سلطان ملخي توخي له خواچه د پښتنو ملي مشرو ، جوړه شوي وه - او ددي کلا څښتن ته دغزني څخه ترجلدکه پوري ټولو قومونو دا طاعت سرټيټ کړی و ، او ده مستقله حکمراني در لوده .

په ۱۰۶۱ هجري کال پهمدې کلا کې یوه ښکلې نجلۍ دنیاته راغله چه ددې مشر د کورنۍ مسرت اوخوښۍ ئې یوپه دوه کړه، څوک څه پوهېده چه دا پښتنه نجلۍ به دخپل قوم په سرنوشت کې څه رول ولوبوی ؟ پردې نجلۍ ئې «نازو» نوم کښېښود ، څوچه دوړ کتوب څخه نجليتوب ته او له نجليتوب څخه ، پېغلتوب ته ورسېدله .

پلارئې دخپلې لور په علمي روزنه کې ډېره توجه درلوده ، له فاضلو مېرمنو اوسپین ږیرو علماؤ څخه ئې لیکل اولوستل زده کړل ، دا زده کړه تر هغه وخته جاري وه چه د دې پلار « سلطان ملخي » سره غره ته نژدې په یوه جنګ کې وفات شو ، هغه وخت نود کورنۍ چاروا داره او داولس مشرتوب د دې پرغاړه ولوېدم ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه « حاجي عادل » د نازو ورور هم له دې ځلاشو اودخپل پلار دانتقام اخیستلو په نیت جنګ ته ولاړ ، د کلي او کورساتنه هم نازو ته پاته شوه او دې هم دیوه پښتنانه زلمي په څېر توره تر ملا کړه اود څو ننګیالیو تر برو سره ئې خپل ټاټوبی د پردیو له هجومه وساته (۲)

میرمن نازو هم د نورو پښتنو مېرمنو په شان مېلمه پالونکې او مېلمه ساتونکې وه ، دمېلمنو په ډوډۍ ور کولو او دمسافرانو په ساتلو ډېره مشهوره وه ، تل به

(۱) د کلات دشمال شرق خواته دوهم رباط دی چه د کابل پرلار واقع دی .
(۲) پټه خزانه ۱۷۵ م-خ

د ژمي به موسم دلي دلي مسافران راتلهاو د پرې د پر د پسانو قافلي بهدمیرمن نا زو د کلامخ ته پنډی وي ـ په سووتنو پرد پسانو ته بهئي دوډی اوکالي ورکول، څوچه ددې میرمنی دسخانوم له خیبره تر کوسانه خپورشو (۱) په دې وخت کې نود «سبالمخان» هوتك په نکاح شوه ، او لوی خدای څلور زامن ورکړه چه نوموړئي دمخه ذکرشول او تر ټولو مشر نومیالی پښتون میرویس و ، چهددې زمرۍ پښتني په غېږ کې وپالـل شو او یو زمري پښتون ئې پښتانه ملت ته وړاندی کړ.

علاوه پردې ټولو میرمن نازو یاد میرویس نیکه مور یوه عابده ، صالحه او نیك عمله ښځه وه ؛ ترداسی حده چه د پټې خزانې مؤلف وایی خپل او لاد ته ئي هیڅ وخت بې اوداسه او بې طهـار ته شیدې نه دی ور کړی . کم وخت چهئې سن پوخوالی ته ورسېد او پخه ښځه شوه ، نوبرڅېره پر پورتنیو ښېگڼو دا دب او علم سره ئې ټینگه علاقه ومونده اوپه لږ مده کښې نوموړې شاعره شوه ، دا یوه رباعی ئې ترموزه پوری را رسیدلې ده چه وایی :

سحر گـه وه د نـر گس لیمه لا نـده   څاڅکی څاڅکی ئې له سترگو څڅېده
ماوېل : څهدی، کښلې گلهولیژاړې؟   دهوېل : ژوندمیدی یوهخوله خندېده

همدا پورتنی فکر دی چه داو سنی عصر مشهور فیلسوف او شاعر « اقبال » پهخوږو الفاظو کښې ادا کړی دی او وایی :

شبـی زار نـالـیـدا بـر بـهار   کهاین زندگی گریهٔ پیهم است
در خشید وبرق سبك سیرو گفت   خطا کردهٔ خندهٔ یك دم است
ندانم بـگـلشن کی برد این خبر   سخنها میان گل وشبنم است

دمیرمن نازو خوب لیدل : چهمیرویس نیکهوزېږېدهموریئي پهمهغهلمریمه شپه خوب ولید چه حضرت بیټ نیکه دې ته وایی : « زما لوری ! دا زوی ښه

(۱) پټه خزانه ۱۷۷ مـخ

تربیه کړه ؛ کم وخت چه ستا دازوی لوی شی لوی کارونه به انجام کړی ـ حج ته به ولاړ شی . . .

زما لوری ! دده په روزنه اوتربیت کښې غفلت ونکړې ؛ دده له نسله به نیك شاهان پیدا شی ـ چه دین ته به ړنا ئی ور کړی ـ دده په تربیه کښې ښه زیار باسه اودقت کوه ، دده پراوزه دلویولویو کاروانجام پروت دی» (۱)

میر من نازو ددې خوب په اثر برخپره پر مورنی عطوفت یوه بـله مخصوصه علاقه هم له خپل دې زویه سره پخپل ځان کښې حس کوله ـ دمیر ویس په روزنه کښې بهئې ډیر دقت کاوه ، څوچه میرویس ددې له زمری روزنکی څخه پاڅېد ، زلمیتوب ته ورسېد . څنګه چه ئې مور پخپله عالمه او پوه میرمن وه ، دزوی دښېر کلنۍ څخه ئې دده په تعلیم شروع وکړه او په یوه کال کښې ئې د دین ټول فرائض بهزده کړه اوتل به ئې ورته ویل : « زویه ! دبیت نیکه لهخولې ، تاته ډیر لوی لوی کارونه ګوری چه باید انجام ئې کړې ـ چه لوی شې دلوی خدای عبادت او دخدای دخلکو خدمت کوه ـ . . .

زویکه ! ته خدای ددې دپاره پیدا کړې چه لوی لوی کارونه سرته ورسوې؛ اوستا خپل قوم اواولس ستاترسیوری لاندی ستا دخدمت او زحمت په اثر آرام واوسی ! »

چه میرویس زلمی شوتل به ئې په هر مجلس کې دخپلې مور پورتنی وصیت یادا وهاوویل بهئې : « زمامور ماته دلویو کارو دا ډجا مولوصیت کړی دی ، زه باید زیارو باسم چه دمور وصیت پرځای کړم او له خدایه توفیق غواړم ! »

دمیرویس دزېږېدو نېټه : پهیقینی اوقطعی تو ګه خر ګنده نه ده چه میرویس نیکه په کوم تاریخ اونېټه زېږېدلی دی ، مګر که دده دمور اودده د لمړی زوی

(۱) پـټه خزانه ۱۷۷ مخ

دزیږیدو دتاریخ له رویه تخمینی تاریخ وټاکو نو دده دزیږید وکال ۱۰۸٤ ه تاکلای شو اویقین ته نژدې دی .

ځکه چه دده مور میرمن نازو په ۱۰۶۱ ه کال زیږیدلی ده ، او ځنګه چه په پښتنو کی معمول ده دمشرانو اوخانانو لونی دپلرو پر کور ډیری کښینی ، دشل او پنځه ویښتو کلو په عمر کی ئې مړوته ورکوی نو ځکه به دمیرمن نازو مړونی چه دښالم خان پنکاح شوه په ۲۲ کلنی توب وبولو اویو کال وروسته به هم دمیرویس زیږیده فرض کړو چه پوره به ٤ ۱۰ ه کال واقع کیږی ، او داتخمین دمؤرخینو له دې قول سره چه وایی شاه محمود دمیرویس لمړی زوی دمیرویس دوفات په کال اتلس کلن و (۱) ، هم تناقض نلری . ځکه چه دمیرویس وفات په ۱۱۲۷ ه کالو ، نود شاه محمود زیږ یده په ۱۱۱۰ ه کال یعنی یو کال تروادہ وروسته طبیعی دی .

دمیرویس ازدواج: دمخه موږویل چه سلطان ملخی توخی دغلځیانو دټبر مشراو سلطان خداداد (مشهور په سلطان خود کی سره) دابدالیو مشر دنفاق اونزاع ددفع اوجلوګیری دپاره دابدالیو اوغلځیو دمځکو ترمنځ ئې حدوټاکه .

دې دحدټاکلو کڅه هم په ظاهره ددوی په منځ کی بیلتون اچاوه مګر معناً دېر ګټور را ومفید ثابت شو ، ځکه چه له یوې خوا ئې دېر دیو کر غیړن اوله فساده ډک لاسونه پري نهښود ل چه دوی پخپل منځ کی سره واچوی اوله بلی خواهری قبیلې په دېر جدیت سره دخپلی برخی په ودانولو لاس پوری کړاودېر زیارئې یوست ، دا رویه دسلطان ملخی ترمر ګ وروسته دده دورور حاجی عادل یا حاجی ابدال له خواهم تعقیب شوه ، خو کم وخت چه دولت خان سد وزی دابدالیانو مشر شو پرغلځیانوئې لښکرو کړ اوهغه ئې دېرزوبل کړه او دمیرویس

(۱) تاریخ افغانستان دمیلسیون اثردمنشی احمدجان ترجمه ۲۱۷ مخ ترکستاز'ن هند ٤ ج ۱٤۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

پلارئې ښار صفاته را ووست ، داهغه وخت دی چه میرویس لمړی ځل دزلمیتوب ګلونه بویوی او یو ښکـلی قوی زلمی ځینی جوړ ېږي چه دپښتنو په اصطلاح خور برمینه کېږدله . اتفاقاً په همدې ځای کې یوه پېغله نجلۍ وه چه «خانزاده» نومېدله ، دې نجلۍ یوه مور درلوده چه نوم ئې « درخو » وه ، پلارئې جعفرخان نومېده چه دسدوزو مشهور خان او په سدوزوکی « کامران خیل » و (۱) اوځو مده دمخه وفات شوی و ، بلوارث ئې نه درلود او ډېر جایدادئې هم پاته شوی و ، ځوکه ئې نه درلوده چه کورنۍ او دبا ندې چاری ئې اداره کړی ؛ ـ هغه و ، چه دنجلۍ مور میرویس خپل زوم والی ته را وباله ، میرویس هم دایوه غیبی فتح او الهی فیض و ګـاڼه دانجلۍ ئې په نـکـاح کړه (۲) کمشی چه دې ازدواج میرویس ته ګټه ورسوله علاوه پردې چه دجعفر خان مشرتوب ، خانی او جهانداری دده لا س ته ورغله دسدوزی ټبر صمیمی خپل اومحرم هم شو ، ځوچه ورو ، ورو ددې ازدواج په اثر دسدوزیانو په زړو کې ئې هم دغلځیانو په شان ښه ځای اولوړ مقام ونیو او میرویس ئې په اولسی معاملو کې خپل لوی مشاور وګاڼه .

دمیرویس کسب: دمخه ترهغـه چه آزادۍ غوښتونکی او سیاسی اوقومی لوړ افکـار دمیرویس په کـکره کې ځای ونیسی او یاوروسته ترهغه چه دجعفرخان دولت دمیرویس پلارنۍ بډائې ډېره کړی میرویس دتاجر په نامـه مشهور او پېژاندل کېده او دلویو لویو کـاروانو په ذریعه به ئې دهند خواته تجارت کاوه (۳)

کڅه هم دده د تجارت څخه بېله د « افغان او پارس جنګ » د کتـاب له لیکونکی څخه بل مؤرخ څه نه لیکی یوازی میلسیون لیکی چه میرویس ډېر هوښیار ، پوه او ډېر دولتمن سړی و (٤)

---

(۱) کامران خان داعلیحضرت احمدشاه بابا له نیکه ګانو څخه و . (۲) تاریخ سلطانی ۷۰ ـ ۷۱ مخ

(۳) دافغان او فارس جنګ ـ دجارج نیون هام فورد اسحاق ترجمه له لاتینی څخه په انګـلیسی

(٤) تاریخ افغانستان ـ اثر میلسیون ۱۹۷ مخ

مگرد وروستنیو واقعاتو څخه چه دا صفهان د دربار یانو خولې دهندی قیمت بهاو تحفو اوسوغاتو په زور گنډلی او یاد حجاز علمأ او ملایان دخان کوی دده بډائی او ثروت سبب تأ ثیر بښندی او معلومیږی چه حقیقتا هم دی بډای ثروت مند سړی و ، او هم ئې تجارت کاوه ، او تر هغه و خته د تاجر په نامه یاد یده څوچه د پښتنی مشرانو به تولی کی ئې ځای نیوه ، اوددوی ښاغلی مشرتا کل کیده.

دمیرویس شخصی صفتونه: میرویس د نرمی او ملائمی طبع خاوند و ، دده متین فکر ، زړینه را یه ، رسا ذهن ، لوړ اخلاق واو دده د سخاوت شهرت مؤرخین ډیر ستایی (۱) مگر سر بیره پر دی تر ټولو مهم او بهتر صفت چه د میرویس سره ئې په مشرتوب اوملی مقاصدو اوسیاسی میدانو کی ښه مرسته کوله دده فصیحه ژبه خوږه وینا ، جذاب نطق و ، ځکه چه داصفهان د دربار قانع کول اودگرگین پرخلاف دهغو رایه گرځول اویا دحجاز علمأ خپلول اودهغو څخه دخپل مرام سره سمه فتوی اخیستل څه داسی آسانه کار هم نه و ، چه پوازی په سوغاتو او تحفو سرته رسیدلی وای ، بالاخر دپښتنانه یو ملت ترلویه او کوچنیه فداکاری اوځان نثاری ته حاضرول څومره قوت غواړی ؟ دا ټول میرویس دخپلی غوره وینا په زور سرته رسولی دی .

هو ، لږ وروسته چه دده خولنډی لنډی وینا وی دواقعاتو پرترڅ کی ولولی هغه وخت به دده دا ښکلی صفت لا ښه تاسی ته وځلیږی .

دمیرویس مقام دپښتنو په نزد: وروسته تر هغه چه میرویس له سد وزو سره خپښی وکړه دده مقام دپښتنو په نزد دوه چنده لوړشو ، یوخود غلځیانو مشرتوب د پلار او نیکه څخه په میراث ور پاته شوی و ، او میرویس دلوی کالخوا یه مشرحیثیت دغلځو په نزد درلود اوله بلی خوا دقندهار ابدالیو اوسدو زو دهغی

(۱) تتمةالبیان ۶ ۷ مخ - سرجان مالکم ۱۹۷ تاریخ سلطانی ۷۱ مخ

خپلوی اوبیا دده دشخصیت په لحاظ دده ډیر احترام کاوه ، څو په آخر کی خود پخود دابدالیو مشرتوب او ریاست هم‌ده ته‌ورسېد ، خصوصاً له‌هغه وخته څخه چه ابدالی دولت خان دخپل زوی نظرمحمد خان اود فقیر ننا می مېړ یی سر ه دگرگین پلاس پشهادت ورسېدل (۱) دپښتنو ملت دامید ستر گی دمیرویس‌خان خواته کښېږي شو لي ؛ کڅه هم دولت خان دوه نور زا من هم د ر لودل چه یوورستم‌خان اوبل زمانخان (داعلیحضرت‌احمدشاه بابا پلار) و، او رستم‌خان وروسته ترهغه چه گر گین محمد زمانخان بندی کرمان ته واستاوه دابدالیو مشرتوب په‌غاړه واخیست مگر سره‌له‌دي هم‌دمیرویس نفوذ ورځ په‌ورځ‌ډېرېده او ورو ورو اولس پرده را غونډ بده ، اوښائی چه ددې نفوذ یو مهم علت او سبب داهم و، چه میرویس دخپل‌عقل اوذکا په‌زور دهغه‌وخت په‌تقاضا گرگین ځانته جلب کړی اوله‌خپله ځانه‌ئې راضی کړی‌و ، حتی ترلږې مدې وروسته گرگین دی په‌ټولو مسائلو کی دځان مشاور گڼه ، په تېره بیاهغه‌وخت چه ددولت‌خان زوی رستم‌خان هم د گرگین له‌لاسه په‌شهادت ورسید په پښتنو کی بې له میرویسه بل هیڅ یو مشراوخان چه دپښتنو ستر گی ورو اوړی پاته نشو او دابدالیو او غلځیومشرتوب میرویس ته‌وسپارل شو، له‌همدې وخته‌څخه دمیرویس فوق‌العاده اهمیت اوامتیاز په پښتنو کی شروع کېږي ، څوچه ترآزادی گټلو وروسته پښتنو ده ته‌د « نیکه » لقب ورکړاوتر اوسه‌ئې هم‌حاجی میرخان «نیکه» بولی اودده مزارته دپښتنو تراوښځی دحاجت غو ښتلودپاره ورځي‌اوتر هرڅه‌دمخه‌ئې دده دکتیبې دالندې ستر گو ته دربېږي :

د ننګ تـو تـه بـه مـی هرهـل وی
که پس له‌مرگه‌پرمزارراشي مینه !

---

(۱) تاریخ سلطانی ۶۷ مخ

گرگین څوك و؟ او ولی قندهار ته راغیء؟

ددې سړی نوم چه څو لیکي دمخه تېر شو اصلاً « وختنك » و، پخته گرجی او دگرجستان و، چه سلطانحسین دفارس پاچا دی دقندهار په حکمرانۍ وټاکه. مگر دمخه تر هغه چه قندهار ته راسي په گرجستان کی دپارس له پاچا څخه یاغي شوی و، خو بیا یی ونیول شو او ځکه چه داسلام دین ئې ومانه سلطانحسین ئې تر گناه ور تېر شو، وئې بابخښه او د « شهنواز خان » لقب ئې ورکړ (۱)

گرگین یو ډېر عصبي المزاجه او ظالم او تند سړی و، چه دپارس دملیت سره ئې څه علاقه نه درلوده او خورا خونخوار و، چه دهمدې خونخوارۍ په اثر داصفهان دربار دېښتنو دا پلولو دپاره چه نه ئې غوښتل دبل تراسارت لاندې وی مقرر کړ، او د شلو زرو تنو لښکر سره ئې چه نور ډېر گرجستاني جگړن هم ورسره وه دقندهار دبېگلرگی پنامه قندهار ته را واستاوه، او هم بل غرض چه دپارس حکومت دده پهرا استولو کی درلودا و: چه دهند د حکومت په مقابل کی یو ټینگ سدولری مگر گرگین یوازی دقندهار پهښار او حکمرانۍ سکته ونکړه بلکه دسرجان مالکم په اصطلاح چه وایی: « کمینه کشی پیش نهاد خود ساخته قوام ریاست را در دوام سیاست شناخت » خپلو لښکرو ته ئې امر ورکړ چه دخدای دمخلوق مالونه چور کړی، وینی وبهوی او ناموسونه ئې بې پردې کړی، نو هغه و، چه سرجان مالکم وایی: « . . . ومصداق ان الملوك اذا دخلو قریة بظهور پیوست (۲) » او گرگین په دې گمان چه یه داسې شدت او سرزنش به پښتانه خوار او محکوم کړی دخورا سختۍ څخه ئې کار اخیست. نو له همدې

(۱) زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - دنورالله لارودی اثر ۹ مخ
(۲) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۰۶ مخ

ځایـه څخه پښتانه دګرګین له ظلمونو او ستمونو په تنـګ شول خپل ملی مشر میرویس ته ئې استغاثه وکړه . ځکه چه دمخه مووویل چه داوخت په پښتنو کی بې لهمیرویسه بل څوك نهو ، چه پښتانه ئې دظلم لهاوره ژغورلی وای ، میرویس هم ددوی پهداد ورسید اودقوم آزادولو اوملی خدمت تهئې پرخپل تجارتی کسب چهپهاختهو، ترجیح ورکړه ـ نوداولس دآزادۍ پهفکر مشغولشو ـ اودګرګین سره ئې رابطه پیدا کړه ، چه لاندی بهئې ولیکو :

میرویس او ګرګین : میرویس وار دواره ګرګین ته دخپلوۍ او دوستۍ دلاری راغئ اوپخپله ذکـأ او کامل تدبیر ئې هغه ځانته جلب کړ ، او ګرګین داسی وګڼله چه میرویس دده له صمیمی همکارانو څخه دی ، څوچه لنډ وروسته دګرګین پهمشوره میرویس اصفهان ته ولاړ اولههغه ځایهئې د پښتنو دمشرتوب خط راووړ (۱) چهګویا دګرګین په مصلحت دفارس دحکومت لهخوا دپښتنومشر مقرر شو .

چه قندهارته راوګرزید دلتهئې لهیوې خواملی اوقومی مشرتوب دخپلمتین فـکر او زرینی رایی په زور پداسی ښه توګـه اجرا کـا وه چه سلطان محمد پهقول « محسود اقران وسرآمدا بنای عصر » شو ، اوله بلی خوا ئې دګرګین سره داسی چلاو کـاوه چه ګرګین دی یو درشتینو دولتخوا هانو څخه ګڼه لـکه سلطانمحمد چه وایـی : « ... بی مشورهٔ او بـکـاری نپرداختی وبغیر اجازهاش اقدام صلحوجنـګ نساختی واکثر مالیات دیوانی دوردسترا بموافقت ومرافقت او بدست می آوردی ولشکر رابسرکردګی میرویس خان باطراف فرستادي ومالیات را حصول نمودی » (۲) برڅېره پردې ئې دښار دکلا نترۍ منصب چهپه هغهوخت کی ډېرلوی اوجلیل منصب باله کـېده همدرلود (۳) چه

---

(۱) تاریخ سلطانی ـ ۷۱ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۱ مخ (۳) سرجان مالـکم ۱۹۷ مخ

کهٔئې ددېوخت سره مقایسه کړو ، نوښایی چه « دبلدئې رئیس » بهٔ ئې وبولو.

مګر داټول کارونه تنهااوتنها ددي دپاره وه چه میرویس خان دخپل ملي مقصد اولوړ مرام دحاصلولو دپاره وړ او مناسب فرصت او وخت پلاټه اودده په خپله اصطلاح میرویس غوښته چه فتنه ویده مړه کړی . څنګه چه دګرګین ظلمونه تردحد تیرشول میرویس مجبورهشو دملي و کیلانو یوهیئت سره له یوې عریضې چه دګرګین ستمونه اومظالم پکښې لیکلي وه داصفهان دربارته ولیږی چه ګوندی دپښتنو پهداد ورسیږی او لمړی سړی چه په هغه عریضه کي ئې امضا کړي وه میرویس و (۱) داهیئت چه اصفهان ته ورسیږد هرڅومره سعیه چه ئې وکړه خپل عرض ئې دپاچا حضورته ونه رسولای شوو ، اوتر ډیری مدې پوری ئې دقابچیانو او در وازه وانانو د ډیربښت له کبله دتشرف موقع ونه مونده لـه څو پهپای کې چهتر ډیر کوشش او زیار وروسته دپاچا حضورته ددوی عریضه هم وړاندي شوه چائي پرعرض غوږونهنیو ، دګرګین دوستانو چه دپاچا په حضور کي وه پاچاته وویل چه : « این عریضهٔ باغیانست شا ئستهٔ اعتنا نیست (۲) » او همئې علاوه کړه چه : « این سرکشان می‌خواهند بشکایات ساختګی وبهتان ودروغ ازضبط وربط بیګلرګی برآمده بازعصیان نمایند (۳ » هغهو ، چهدپاچا له حضورهئې سخت ځوابونه اوشدیدشدید عتابونه واوریدل ، پهډیری مأیوسۍ اونا امیدۍ بیرته را وګرزیدل اوټول حال ئې پښتنوته ووایه او پښتانهٔ ئې داصفهان ددربار پهنفرت او خیالاتو پوه کړل .

ګرګین چهله یوې خوا دملت ناراضی ولیدله اوله دي عریضې خبرشو اوله بلې خوائې همئیده چهدمیرویس نفوذ اوقوت ورځ پهورځ تردولتخان ابدالي همډیرېږی نودګرجی مشرانو سرهٔئې مشوره وکړه اوچارهٔئې وغوښتله ، هغوی

(۱) تاریخ افغانستان - دمیلسیون اثر - پښتو ترجمه ۹۷ مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۷ مخ

(۲) دتتمة البیان ترجمه ۷۴ مخ .

ورته وویل : « که اگر فرقهٔ غلجائی نیز مانند گروه ابدالی قوی گردد حاکم وقت از دست شان بجزبد حالی چیز دگری را نخواهد دید . . » هغه‌و ، چه گرگین او نور ؤول گرجی مشران دمیرویس دکښېښیستلو په فکر کې ولوېدل چه کمه پلمه ورته جوړه کړی اودی له اقتداره واچوی او محکوم ئې کړی . دهمدې اختلاف په اثرئې څه‌مده وروسته میرویس دپاچا په‌دښمنی متهم کړ او دخپلو معتبر وملګرو سره‌ئې تحت الحفظ اصفهان ته ولېږه (۱) مګر « دافغان اوپارس جنګ » دکتاب لیکونکی لیکی چه گرگین دمیرویس له اهمیت او اقتداره بېرېدیء ، په‌ښکاره‌ئې ده‌ته دبندیګرت نوم‌نه‌واخیست اونه‌ئې بندی کړ بلکه دتلبیس له لاری ئې میرویس ځانته وغوښت او په ډېرو نرمو او خوږو الفاظو ئې ده سره مذاکره وکړه اودی‌ئې په‌قسم اولوړه دده دځان دسلامتیې له‌خوا مطمئن کړ ، یوازی ئې داورته وویل چه‌دی‌ئې داصفهان دربار ته غوښتی دی ؛ بیائې نودی اصفهان ته واستاوه ، مګرپټ ئې خپلو سړوته وویل چه په لارکې دده مراقبت وکړی اوده افعال او احوال ترنظر لاندی ونیسی . (۲) په هرحال میرویس پاداسی وخت کې قندهار پرېښوه چه گرگین دده د حبس مکتوب یوځای دده سره پاچاته واستاوه ، او په هغه مکتوب کې ئې دده اهمیت او دمقام لوړوالی لیکلی و ، اودائی ذکر کړی وه‌چه : « . . خوب است این مرد در اصفهان باشد ــ آرامی قندهار مربوط بحبس این مرد است ، ورنه باعث اختلال قوم وحکومت شاه در قندهار میگردد ، وباید باو هیچ اجازه عودت بقندهار داده نشود ! »

---

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۷ مخ وتاریخ افغانستان دمیلسیون اثر ۱۹۷مخ
(۲) دفارس او افغان جګړه ـ مخ

دادي چه د پښتنو ملي قائد میرویس صفوي دربار ته ديوه بندي په حيث ځي وگورو چه داپښتون بندي به دی ي کابینې په مقابل کښې څه و کړی ؟ ددې پوښتنې ځواب به څو مخه وروسته ووایو !

میرویس داصفهان په دربار کې : (۱)

مجردی چه میرویس اصفهان ته ورسید ، دی ئې یوه قوی اوغښتلی گارد ته وسپاره چه دی ښه وساتي او څو ورځې پرله پسې په بند کې و ، اوله دې پیش آمد څخه لېز په اندېښنه کې و ، په تېره بیاهغه وخت چه وائې ورپېدل دپاچا کابینه ده ته په ښه سترگه نه گوري ؛ مگر سره له دې هم باید لوستونکی انتظار وباسی چه دیوه پښتون مېړه فکر چه هغه هم دیوه سیاسی بندي پنامه یاد شوی وی څنگه دیوي کابینې افکار مغلوبه کوی ؟ له محبس څخه ئې اعتماد الدوله اود کابینې نورو زعماوته پیغام واستاوه او اجازه ئې وغوښتله چه دباندی ورووزی او ددوی سره یوساعت ملاقات و کړی ؛ اجازه ور کړه شوه ، راووت ، لمړی ئې اعتمادالدوله ولید، اود هغو څورا قیمتدار وهندی تحفو اوسو غاتو وعده ئې ور سره و کړه چه له ځانه سره ئې راوړی وه . بیائې ددربار نور آرا کین ولیدل اوهر یوه ته ئې دمنصبو ددرجې په تناسب ښې ښې هدیې اوتحفې ورووړاندی کړې . په همدې ورځو کې ئې دیوان بیگ هم ولید اودده سرئې هم په گرانبها وتحفو خپل ځانته قیبت کړ اوغاړه ئې میرویس ته کښېږه شوله . ــ ځکه چه میرویس دشرق و ، او پوهېدی ء چه دشرق په دربارو کې در شوتو پنامه تحفې څومره مهم مهم رولونه لوبوی ، او همدا ځای دی چه میرویس دقوم دآزادی دپاره دخپلې

(۱) کم مأخذ چه داصفهان ددربار وضعیت ښه څرگند وی اوپورته مقاصد له هغه څخه ترجمه شوی دی یوانگلیسی کتاب «دافغان اوفارس جنگې» پنامه دی ، چه دلته استفاده ځینې وشوه ..

بدائي او تيمول خخه کړ اخلي او د اصفهان ددربار دارا کينو ژبي را نيسي او دوي دخان پرخوا کوي .

بله ورځ ئې وار وړ له چه دداخلي چارو اوقضايا ودحل دپاره يو لوی مجلس جوړ بیزی نوزیارئې ویوست چهدي مجلس ته لارهوومومی اولارهئی هم وموندله، کوم وخت چه مجلس منعقد شو ، دیهم وبالـه شو ، دمجلس رئيس داستفسار په توګـهد ګرګـين په باره کی لهمیرویس څخه پوښتنه وکړه، میرویس ددي دپاره چه دمجلس نظریه دګرګین پهباره کښې ځانته معلومه کړی د پورته پوښتنی په ځواب کیئی د ګرګین خورا ډیر صفت وکړ او و یویل چه ګرګـين د خپل ورور په حیث ګڼی او د ګرګـين دزړ ورتوب او عدل او مساوات په باب کښی اود صفوی حکومت په نسبت دهغه دفرمانبرداری په شاو خوا کښې ښه نظریه ور کړه اوعلاوهئې کړه چه «دارشتیا وه ، کوم وخت چهمغول دګر ګین لهمقرریدو دقندهار دنائب الحکومه په حیث خبر شول نوهرچا دمخه ماده له قوته کار واخیست او د ګرګـين بې استشاري مې دقندهارپه ساتنهکی زیار ویوست . . . »

په دي وخت دیوان بیـګ چهد ګرګین طرفدارو ، وخت غنیمت و ګـاڼه او دګرګین پهبدویلوئې شروع وکړه ، وېویل : «ګرګـين ډیر فضول سړی دی دی تراوسه ونه پوهېدیء چه میرو یس دی د ځان ورور بولی ، ددهسرهئې ډیر ظالمانه رفتار وکړ ، اونهپوهېږی چهمیرویس ددهحقیقی معاون اوملګری دی ...»

ددي ورځی مجلس تیرشو ، وایی چه دمیرو یس فصاحت او بلاغت مجلس په حیرت کی واچاوه .

بله ورځ دیوان بیګ ګرګـين ته وایـکل چه : « تولیاقت جمع آوری یکصد هزار تومان رانداری ! » داسل زره تومانه معلوم نهدی چه آیا پههغهوخت کښې داسل زره تومانه دقندهار مالیه وه که څنـګه ؟

بهرصورت څوورځی وروسته بیا میرویس خبرشو چه داعتمادالدوله په کور کی یو مجلس جوړ یږی خپل ځان ئې هلته ورور ساوه او دسیل کوونکو په ډله کښی کښیناست او دمجلس دټولو اعضاو سره ئې دلاس روغبړ و کړ (له دې څخه معلومیږی چه پهدې وخت کښې ده کولای شوه د اعتمادالدوله په اجازه هرځای ته ولاړ شی) ـ تریوې لحظی وروسته صدر اعظم میرویس ته داسی وو یل : « ستا په باره کښې له قندهاره یومکتوب راغلی دی ، او څنګه چه تاپخپله ددې قابل بولم ، نوخواهش کوم چه پخپله تاسی د حقیقت له رویه اعتراف و کړیء او څه چه مولیدلی وی هغه بیان کړیء » کڅه هم میر و یس داسی سړ ی نهو ، ئې چه دمخه داصفهان ددولت رجال نهپیژندل او د دوی پخپل منځ کښې ددوی د برخلافی څخه خبر نه و ، مګر د دې دوومجلسو څخه ده ته ښه څرګنده شوه چه په کابینه کښې بارتی بارتی بازی ده او برخلافی شته ، ده وغوښته چه څهووایی مګر اعتمادالدوله دمیرویس په طرفداری مدا خله و کړه او وې و یل : « ته نبايد دتعصب او هغو مظالمو له رویه چه ګرګین ستاسره کړی دی کارواخلی ، بلکه باید دحقیقت له رویه توضیحات ور کړی اوزه یقین لرم چه ته داسی سړی نهیی چه خلاف لهحقیقته به څه ووایې ...» میرو یس خان چه ددوی پارتی پارتی بازی په پټه خوله تماشا کولې نوئی فائده پهدې کښېولیدله چهنور نو لهحقیقته څخه پرده واخلې اودزړه څخه رشتینی رشتین خبر ی و کړی او داد ول ئې په خبروشروع و کړه :

«تاسی زما څخه دحقیقت پوښتنه و کړه اوزه هم پښتون یم ، باید حقیقت ووایم او هغهدادی چه که ګرګین څهمده نور هم پهقندهار کښې پاته شی دقندهار وضعیت به ډیر وران شی او دقندهار دحکومت هڅونه او جوارح به داسی سره بیل شی چه نو به ئې یوځای کیده امکان ونلری ـ ځکه چه ګرګین تراوسه پردې نه دی قادر شوی چه خپل عسکر هم اداره کړی او دحیا او عفت تر قانون لاندې ئې را ولی

هغه کسان چه څه‌سرئې هم‌نه‌و، ښوروالي گرگین دهغوماڼونه او ثروت غضب کړه اودهغو اولادونه ئې دخپلو عسکروسره گرجستان ته‌واستول اوپه‌دې کې ئې زیار ویوست چه‌بغی‌و کړی اوباغیان شي مگر ما نه‌پر ښودل ...

نوښه، کم‌وخت چه‌ډېری روبېه اوتمول سره‌یوځای کړی او ډېر عسکر هم ولري، نو آیاداخطره نسته چه‌دهغه دحکومت سره موافقه و کړی ؟

کم‌شي به‌وی چه گرگین له دې موافقې څخه‌را وگرزوی ؟

ولی‌پاچا دگرگین پرځای دخپلې کابینې څخه یولائق او تجربه کار وزیر چه‌له‌خپله دینه‌اومذهب اوملت‌څخه‌وای دسلطنتې کارو داجرادپاره انتخاب‌نکړ ؟ ترلمر سپینه ده‌چه یووخت به‌داپست فطرته سړی داسې موقع پیدا کړي چه‌د سلطنت دورانیه اوخرابیه سباب اوعلل راغونه کړی ...»

پردې ځای دمیرویس وینا پای‌ته ورسېدله اوټول مجلس په دقت واروېدله طبیعی دډیوان بیك پارتیه چه‌دگرگین په خوا ده دده‌له‌دې وینا څخه خواشینې او زړه تنګی شوله مگربالمقابل داعتماد الدوله پارتی ډېره خوښه او خوشاله شوه اودمیرویس سره‌ئې قول‌وکړ چه‌دمقابلې پارتیه په مقابل کی‌ئې تقویه اومحافظه کړی اومیرویس همداخبره له‌خدایه غوښته، ترهغه وروسته میر ویس هر ځای مقبول واقع کېدی‌خصوصاً داُعتمادالدوله پارتیه دده ډېر احترام کاوه اودې پارتیه نه یوازی دمیرویس شفاعت پاچاته‌وکړ، بلکه‌دگرگین‌ظلمونه‌اوناحقی‌ئې ټوله پاچاته څرګندی کړې اودفارس‌پاچائې دمیرویس څخه خوښ اوراضی کړ او پاچاهم میرویس له‌قیده معاف کړ .

په‌دې وخت کی که‌میرویس غوښتلای قندهار ته تلای شو، مگر دپارس ددربار برهم اودرهم وضعیت دده‌په مغزو کی نورخیالونه پیدا کړه، چه‌په هغو کی نه‌یوازی دقوم دآزادیه رازېږو، بلکه دپښتنې خاوری وسعت او ار توالی هم په نظر کی نیول شوی و .

په دې وخت کې د ده دوې مهمې قوې وې: لمړۍ قوه ثروت او بډاينې، دوهمه قوه قابليت او سياست. او له بلې خوا هم د اصفهان د دربار وضعيت دده د کارروائۍ دپاره ښه زمينه تهيه کړې وه خو سره له دې چه بيا هم ميرويس له تعجيل او تلوار نه کار وانخيست او په دې لاره کې ئې سنجېده سنجېده قدمونه اخيستل او داهم بايد وويل شي چه د ميرويس دا لمړۍ سفر نه و چه د اصفهان دربار ته تۍ، بلکه لکه رېدی خان مومند (د ميرويس صميمې ملګرې) چه پخپل کتاب محمود نامه (۱) کې ليکې دا تګ ځلورم تګ و، چه دقوم د آزادۍ دپاره اصفهان ته تللې و، لکه د مير ويس خان د خولې چه وايي :

داځلورم وار دی چه راځم سلطانه عرض د ظالم لدلاسه کړم سلطانه
که پاچا نکړی داد خواهی د مظلوم ظالم حاکم کا، ظلم ډېر پر محکوم
جور چه ډېر سی سلطنت سی برباد د ظلم قصر بېښا بې بنيـاد
ګرګ دی ايله کړ پر رمه سوشبان جور ستم کاندی بيحد ګرګين خان
موږ له طاقت نسته چه کړو بېزياتی صبر پر ظلم د ظالم اړ منی
کا فرکو لای سلطنت سی مدام که وکړی داد، نه وی جابر پر انام
مګر ظالم خو نسی کړای سلطنت خالق رحيم دی، ور کوی خلافت :
چاته ؟ چه زړه ئې وی په مهر ودان دخدای عيال ګڼی پر مخکه انسان
سلطانه ! واوره په ښی غوږ دا وينا مکړه ستم د خلق الله په هر چا
د ستمګارو پای ورانی دی خراب دظلم او رئې کا بخپله تراب

(۱) رېدی خان چه د مير ويس صميمې ملګری او بخپله ځای کې بې ئې مفصل شرح حال راشی يو کتاب د «محمود نامه» په نامه په پښتو نظم کړی دی چه ځلور زرو بيتونه رسيږی او تول هغه واقعات ئې پکښې راوړی چه ده پسترګو ليدلی دی، مګر متأسفانه دا کتاب وروسته تر هغه چه سلطان حسين زرطلا وی صله ور کړه وراک شوی دی - يوازی يوه برخه ئې چه د مير ويس تګ اصفهان او حج ته او هلته د مير ويس مناجات او خوب ايدل او د مير ويس مرګ څرګند وی په پته خزانه کې ضبط شوي ده (بېنوا)

دمظلوم آه داسې کاري وي ګوره چه اور ئې نه ځي دظالم له کوره
سلطانه ! ګوره پر ځان رحم کوه خپل کلي کور په جور مه ورانوه»

* * *

دسلطان حسین صفوي دخولې بیاداسې ځواب ور کوي :

« پاچاو بل : زه نسواي کولای چاره د ګرګین ظلم و ستم د پاره
که ئې معزول کړم قند هار نه بر ېږدي جور و ستم او خپل شعار نه پرېږدي
ګرګین خو ګرګ دی ګرګ خو ظلم کوي و یني تو یئه هم پسو نه ځیري
زه هم خائف یم ، چه به څه کړم ګرګین نامسلمان دی ، ارمني دی بیدین
نه په اسلام کي ځان پابند ګڼینه نه نصراني نه له عیسی پیرینه» (۱)

* * *

دمیرو یس تګ حج ته : هغه وخت چه دپارس پاچا په اوږ آواز دمیرویس

بیګناهی اعلان کړه په دربار کي دده رسوخ یو په دوه زیښګ شو ، تر څه مدي وروسته ئې دبیت الله دزیارت اجازه وغوښتله اودا دلیلونه ئې پیش کړه ، وې ویل :

« . . . ددنیا له مشقتو او تکالیفو څخه ستړی شوی یم ، او بل ناروغه یم ، او دریم خورا ډېر شوق لرم چه دمقدسو ښارونو او ځایونو زیارت وکړم او څو شپې ورځي هلته تیری کړم او دخدای لوی پاك دربار ووینم او دمکي او مدیني په زیارت مشرف شم – او تر هغه وروسته نو په ریاضت او دعا بوخت شم – که اعلیحضرت اجازه را کړي تردي زیارت وروسته نو بیرته دلته راځم او خپله تو له کورني دقند هار څخه اصفهان ته راولم او دلته ژوند کوم ، هو ، که ستاسي خوښه وي خپله تو له قبیله او خپلوان دلته را غوا رم او امر صادر کړیء چه راسي (۲)

(۱) پټه خزانه ۱۳۹ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه.

ځنګه چه سلطان حسین ظاهراً دمذهبي مراسمو سره پابنده و، ځکه ئې ونشوای کولای چه دمیر ویس داعزم فسخ کړی او علاوتاً د میرویس له خبرو ډېر خوشاله هم شو، نوویې ویل: «هیڅوك دی په میرویس غرض نلري او نه دې څوك له دې لوی عزمه څخه را ګرزوی» میرویس دخپلو ملګرو سره دمکې خواته روان شو او مکې ته ورسید.

دحجاز با نفوذه او مقدس علمأ ئې ولیدل اوهغه تحایف او سوغاتو نه چه ئې دفارس څخه دځان سره راوړی وه هر یوه ته ئې دهغه دنفوذ په مقدار ور کړه. بیانو مدینې ته ولاړ اودهغه ښار مقدس ځایو نه ئې و کتل اودهغه ځای دمعتبرو او بانفوذ و اشخاصو سره ئې هم ملاقات وکړ او هدا یا او تحفې ئې ور ورکړې.

* * *

دمیرویس مناجات په مدینه کښې: ریډی خان مومند پخپله محمود نامه کښې لیکی چه په مدینه کښې میر ویس داسې مناجات وکړ چه د لته عیناً هغه منظومه را نقل کوو:

ولاړی دشپې ئې په یثرب کافریاد — رسول دخدای ته «چه سوقوم برباد
ستا پر امت راغیء دظلم دوران — واوره رسوله د دې قوم فغان
پښتون خوستا پر نامه ځان کړی فدا — اې خیرالناسه! واوره ته ئې ندا
وژ غوره دوی، ته دظالم له لاسه — ګرګین له منځه د پښتون وباسه
ستا په نامه دیء کلمه ګویه پښتون — نه به سی هیڅکله له تانه راستون
مرګ وژوندون مو د اسلام دپاره — ستا د دربار ستا د سلام د پاره
مهمو کړه هېر خیرا لوری رسوله! — فخر کونین نورالهدی رسوله!
اوښکې مې څاڅي پردرباریم ولاړ — قوم سو په اور دظلم توله لتاړ
یووار نظر وکړه پرموږ چه سو ورد — و ظالما نو ته ترخو به یو پړ

ستا لطف ومهردی شامل پرجهان — هرخراب زړه دی‌ستا په مهر وډان
که‌ستا نظر نه‌وی خراب سو پښتون — په‌اور دظلم تور کباب سو پښتون
واغلم له لیری ی ستا در بار ته نبی — ته می شفیع سه خدای غفار ته نبی
چه پرپښتون قوم نازل کا رحمت — کړی ئې‌خوندی ناموس پخپل مرحمت
لاس دظالم‌ئې له‌گر یوانه کا النبی — وچ سی د ظلم د گند و خیر د نبی
ستا شریعت‌سی ټینګ په منځ دپښتون — ورک‌سی بیداداو کم‌سی‌رنځ دپښتون
دامی دیء سوال ولاړ و درته یمه — محتاج دی تش و لبز نظر ته یمه
د قوم حال کړم درته عرض په ادب — ته یې بادار د کل عجم او عرب
بیله تا نلری پښتو ن خوا له گر — ته‌یې ملهم د خوږو زړو د پر هر
وژغوره زموږ نام وناموس له بیداد — کړو بې ناموسو ظالمانو بر باد
سر که را بورته زموږ حال وگوره — د ظالم ظلم بد احوال وگوره
نه ئې له تا شرم وحیاسته نبی — نه شرم کاندی له عیسی، اومنی

عرض می دحال وکا ، وتاته پیشوا
بل څوك مونسته خوا له گر په دنیا»

د میرویس خوب لیدل : همداشان ریدی‌خان په محمودنامه کی راوړی‌چه

میر ویس نیکه تر پور ته مناجات وروسته په همغه شپه خوب ولید چه حضرت صدیق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) میرو یس ته داسی وایی:

«وي‌اي سپین‌زیری نور خه‌غم‌مکوه — قوم دی خلاص سو کورت ماتم مکوه
ولاړسه خپل‌قوم‌ته‌دازیری کړه ژر — چه د ظالم سو کم نقصان او ضرر
پښتون په‌خدای کاله ظالمه آزاد — نه به سی ننګه او ناموس ئې برباد
خدای په‌داقوم کا په‌رحم وډان — نوم به ئې وینه مجاهد پر جهان
تل په‌دخدای په‌بندگی کی‌وی‌لوړ — څوك به ئې نکا سر په ټیټه ورځوړ

کلمه دخدای به وی جاری په افواه ... ور کوی ټوی به په دې لاره کې ساه
خوئي طره وی داسلام په بنګړی ... ندبه سی ورك نوم ددې قوم له نړی »

دقت: ګران لوستونکی پوهیږی چه په وروسته واقعاتو کښې چه میرویس قندهار ته ولاړ شی ددې خوب نقل کوليا او روّل په هغه عصر کی د پښتانه ملت په روح کی څه شور پیدا کوی ؟

ځکه چه داسی روایات که څه هم حقیقت ونلری دیوه داسی مسلمان ملت په روح کی لکه د پښتانه ملت چه دی، سربیره پرملی احساساتو پومذهبی او روحانی تحریك اوشورهم پیدا کړی. نوهر کله چه مذهبی اوملی احساسات سره یوځای شول نور نوداسی ملت دخوځولو اوپه شور راوستلو په مخ کښې هیڅ بل مانع نشی دریدلای او هر اقدام چه وکړی ددې دوو قوو په اثر حتماً یاه حو کیږی اویا کامیابیږی .

هغه سوالونه چه میرویس دحجاز علماو ته وړاندی کړل:

وروسته تر هغه چه ئې دمدینی علماو ته هم تحفې ورکړې بیرته مکې ته راغی او «دافغان او پارس جګړه» د کتاب لیکونکی لیکی چه میرویس په حجاز کی دهغه ځای خورا لویو لویو مشهورو ملایانو ته دعوت ورکړ او هغوی ته ئې پټ دخپل زړه رازو وایه اودوی څخه ئې تحریری ځوابونه وغوښتل اوور ته ئې وویل:

«..موږ ددوو مملکتو ترمنځ واقع شوی یو چه یو دهند امپراطوری ده او بل دفارس مملکت دی موږ دمحمد (ص) په دین یو، اوپرڅو قبیلوسره ویشلی شوی یو .

لیکن څه موده دمخه زموږ مملکت ته رافضی اوشیعه ګان راغلی دی او دوی دلاسه د پیرغیرقابل اونه زغمیدونکی ظلمونه وینو اوس ئې دګرګین په نامه یو رافضی بیګلر ګیّ چه ډیر ظالم دی زموږ پرسر درولی دی چه خلاف دقانون اوعدالت څخه پر موږ او زموږ پر کورنیو ظلمونه کوی .

دي په داسې حال کې اې بزرګو او لويو عالماو ! آيا موږ حق نه لرو چه دخپل دين او ناموس دپاره توری له تيکو را وباسو ؟

که موږ ددوی پمقابل کې دخدای درضا دپاره دجنګ اعلان و کړو اودوی مات کړو آيا ددوی مالونه موږ ته ښنګه دی ؟ » (۱)

دهر سوال په مقابل کې ئې مثبت او کافی ځواب ومونده ـ مګر ميلسيون دسوالو شکل بل ډول بيانوی او ليکی چه داسې وه :

« ۱ : آيا دهغو مسلمانانو دپاره چه پخپلو دينی کاروکی آزاد نه وی دتوری پزور ځان آزادول روا دی ؟

۲ : که ديوه ملت مشران ناچاره شی ديوه بې‌دين پاچا سره بيعت وکړی او هغه پاچا د بيعت دلمړنی شرطو مراعات ونکړی آيا هغه ملت کولای شی خپل بيعت فسخ کړی ؟ »

ددي دواړو پوښتنو ځواب کې ئې د « بلاشك » کلمه و موندله (۲) خو سرجان مالکم فقط دو مره ليکی چه : « . . . درمکه‌فتاوی ازعلمای اهل‌سنت گرفت که محاربه باشيعه وقلع وقمع اينطايفه موافق قانون شرع شريف ومطابق احکام ملت حنيف است » (۳)

په‌هر صورت کوخت چه ميرويس بيرته اصفهان ته را ګرزيده دفارس د حکومت پرخلاف ئې ډيری مهمې فتواوی دحجاز دعلماو او روحانی طبقو څخه پلاس کې وې اوبيرته را وګرزيد .

(۱) دافغان او فارس جګړه

(۲) تاريخ افغانستان ـ د ميلسيون ـ دمنشی احمدجان پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) تاريخ ايران ـ دسرجان مالکم ۱۹۷ مخ

دمیرویس بیرته را ګرزېده : میرویس اصفهان ته‌را وګرزېده ـ دمکې څخه ئې خپل له ځانه سره ډېر خوشبویه شیان اوعنبر راوړه اوهغو کسانوته‌ئې وړاندې کړه چه دنفوذ اواعتبار خاوندان‌وه اود هغوسره‌ئې ملاقاتونه هم وکړه، دهغو په زړو کې ئې کامل نفوذ وموند . او ټولو دی یا چاته مقرب کړ ـ دده دور اندیشي اوعقل‌ئې وستایه اود سلطنتي چارو کې‌ئې لاره ور کړه(۱) مګرمیلیسون لیکي چه‌میرویس کښه‌هم له‌وزیرانو سره تګ اوراتګ درلود ، خو په‌ښکاره ئې په ملکې معاملو کې مداخله نکوله (۲) اوښائي دادې دپاره‌و، چه‌داصفهان دربار پرده بدګمانه‌شي ـ په دې وخت کې کښه‌هم میرویس خان ته دا شوق پیدا شوی‌و ، چه قندهارته ولاړشي اوهغه نقشه چه له خپله ځانه سره ئې طرح کړې‌وه عملې کړي مګرپه‌دې ملي‌مرام کې‌ئې تلوار روانه‌باله اوله‌ځانه سره‌ئې فیصله وکړه چه‌څه مده لانورهم په اصفهان کې پاته شي .

یو تصادف : په‌دې وخت کې چه میرویس خان له مکې څخه اصفهان ته را ګرزېده داسې یوعجیب تصادف واقع‌شو چه‌دمیرویس دپلان‌دعملي کولو دپاره ئې زمینه خورا‌ښه مستعده کړه او میرویس ته‌ئې ډېرښه فرصت پلاس ور کړ چه‌خپل کاروله پاخه کړي اوخپلې نظریې عملي کړي .

واقعه داوه : چه په دې وختو کې « شماخي » ته یوسفیر را ور سېد چه دروس دامپراتور «پتر کبیر» له خوا داصفهان دربارته راتلی ـ داسړی «اسرائیل‌اري» نومېده (۳) اویو سړی‌و ، چه‌په اصل ارمني دفارس د « قاپانلوی » و . داسړی وروسته تر هغه‌چه‌په‌فرانسه ایتالیا اوآلمان کې دقهوه‌خرڅوونکې پنامه په‌سیاحت

---

(۱) دافغان اوپارس جګړه . (۲) تاریخ افغانستان ـ پښتو ترجمه ۲۰۲ مخ

(۳) Israëlorii

مشغول و، دلمړی «لئوپولد» د آلمان د امپراطور په عسکرو کی داخل شو، اوورو.
وروئي په همغو عسکرو کی یو جزئي منصب پیدا کړ او څنګه چه یو دسیسه کار سړی و ،
« داتریش » دوزیرانو په دربار کی ئي هم پښه خلاصه شوه او څنګه چه دشرق
اکثری ژبی ئي زده وي نو مامور شو چه اسلامبول ته ولاړ شی او هلته څارو کړی
چه ایا عثماني دولت دهغی روغی دمنلو دپاره آماده او حاضر دی چه اطریش او
دهغه متحدینو (آلمان او لهستان او ونیز) ئي پیشنهاد کاوه ؟

اوداهغه روغه ده چه په (۱۱۱ ه) کال ئي تړون وشو .

وروسته تر هغه اسرائیل اری هروس دقیصر خدمت ته راغی، اودهغه په عسکرو کی ئي منصب وموند (۱) خو بیا چه ئي دروس دولت ته په عثماني مملکت کی بنه خدمتونه و کړه نوئي دهغو خدمتو په عوض کی دپتر کبیر څخه خواهش و کړ چه دی دسفیر په عنوان دپارس دربار ته واستوی ، امپراطور بر څېره پردي چه دده دا خواهش و مانه امرئي و کړ چه هر څومره مال التجاره چه دی او دده ملګری له ځانه سره وړی دګمرکی محصول څخه دی معاف وی (۲) دا امر ددي باعث شو چه خورا ډیر ارامنه پرده بااندی دخپلی تجارتی ګټی دپاره راغ نوشی . هغه و، چه اسرائیل اری دروس دامپراطور له خوا داصفهان دربار ته معرفي شو، اسرائیل اری تر هغه د مخه چه اصفهان ته ولاړ شی «وینه» ته ولاړ او د تیرو خدمتو له امله ئي داتریش دامپراطور څخه دسلطان حسین پنامه یوه سپارښتنامه واخیستله او له هغه ځایه بیاد پاپ دربار «روم» ته ولاړ او پاپ هم د پارس دپاچا پنامه یو خط ور کړ (۳) تر دې ټولو سپارښتنامو وروسته د ډیرو ارمنیانو او روسیانو سره «شماخی» ته وارد شو او دپارس سرحدته را ورسید .

---

(۱) کاوه (مجله) دوهم کال د ۱۲ شماري ضمیمه ۸۷ مخ (۲) تاریخ ایران سرجان ملکم ۱۹۷ مخ

دپارس وزیرانو چه ددې سفیر دراتګ خبر واروید، نو یوسړی ئې ورواستاوه چه ددې سفیر هویت او احوال ځانته څرګند کړي اودوی خبر کړي چه دا سفیر څوك دی؟ او د کم ځای دی؟ او ملیت ئې څه دی؟

ددوی سړی چه بیرته راغیٔ دوی ته ئې وویل چه دا سفیر په ملیت ارمنی دی؛ کم وخت چه دوی دا خبره واروېده ډیر مشوش شول، خصوصاً چه دي سفیر وېلی وه چه دارمنیانو شهزاده دی. ځکه چه دوی نه غوښته چه یو ارمنی سړی د سفارت په لقب (هغه هم دروس دسفارت پنامه) داصفهان دربارته راشي. له دې کبله ئې نو دفرانسه دسفیر «میشل» نامي سره چه دفرانسه دخورلسم لوئی له خوا دتجارتي چارو دپاره په اصفهان کې و، مشوره وکړه او له هغه څخه ئې وغوښتل چه ددې سفیر ملیت او نژاد ښه ورته څرګند کړي او دوی ته دامعلومه کړي چه دروس امپراطور ته په څه نسبت معرفي شوی دی او څه قرابت ورسره لري؟

د فرانسه سفیر چه هم دا سراڼیل اري په را تګ خوښ نه و (ځکه چه ددې سفیر دهغه لڅو پولډ اعتماد نامه په لاس کې اوله چه د فرانسویانو سره په جنګ اخته و او هم ئې اروېدلی وه چه اسرائیل اري خیال لري داسې اسباب راغونډ کړي چه کاتو لیکي کشیشان له پارس څخه وشړل شي (۱)

نوې ویل: «... حقیقتاً دا سفیر نژاداً ارمني دی – چه تر دې د مخه ئې په فرانسوی عسکرو کې کار کاوه او دفرانسوی عسکرو د پاره ئې کافي درستو له بیا دیوه عسکر پنامه په خدمت کې داخل شو، دخو وظیفو تر اجرا وروسته یو کښته منصب ور کړه شو – څو واره هم جرمني ته ولاړ او دلڅو پولډ خصوصي ترجمان و، بیا په روسي خدمت کې شامل شو او دسروانیې په عهده مقرر شو او دجرمني شهزادهدی دروس «تزار» ته معرفي کړ، دادي چه اوس داصفهان دربار ته دیو

(۱) کابل مجله ۳ کال د ۱۲ شماري ضمیمه ۷۸ مخ

سفیر په حیث را استولی شوی دی » (۱)

او دفرانسه سفیر به دخپلو خبرو په پای کښې داویل چه «داسرائیل اری طالع هم ده په نامه کښې پټ ده که دده دنامه توری وروسته وړاندی شی داسی جمله ځینې جوړیږی چه په فرانسوی ئې داسې معنی کیږی «دی پاچا کیږی » (۲) کم بل شی چه ددربار دارا کینو وحشت ئې ډېر اوه دقره باغ د کلی دیوسړی Aghwanitsch نامی پیشگوئی وه چه خلکوته ئې داسی ویل :

«دا سفیر دارمنی پاچهانو ځخه دی چه زمونږ په کتابو کی ئې دمخه هم ذکر راغلی دی چه یو وخت به پارس ته راشی او دا ځای به دده تر تصرف لاندی شی او دا سړی خودار منیانو حکومت پخوانی عظمت ته ونه رسوی پرځای به ئې نکښینی» هغه وخت چه دی شماخی ته راورسیدی ډېر سوه ارمنی کسان ورسره وه چه دلته سل نور کسان هم ورسره شوه او ویل ئې «زه د پخوانیو ارمنی شاهانو خلف یم!» دا پیرو یا گمه ډېر زر خپور شو، او لکه څنګه چه دوی په پخوانیو کتابو کښې لیدل شوی وه دوی ویل:« پر یږدی - چه دی زموږ پاچاشی، دی خپل مملکت ته راغلی دی او باید چه حتماً زموږ له خوا تقویه شی »

دفرانسه سفیر چه دا پیرو یا گنده واوریده پاچاته ئې وویل :« دد نیاار منیان دا سړی هغه پاچا بولی چه د هغه باره کښې ددوی کتاب پیشگوئی کړی ده !» او په خپلو خبرو کښې ئې ډېره مبالغه وکړه او وی ویل چه هرڅو ژر کیږی باید ددی بلاخوله پټه کړه شی - پاچا ډېر په چورت کښې واو بیا او دستی ئې اعتماد الدوله راوغوښت مشوره ئې ځینې وغوښتله چه ددې سفیر به راتګ کښې څه وائی؟

اعتمادالدوله ویل : اجازه ورکړی چه راسی !»

---

(۱) دافغان او پارس جګړه ·

(۲) Israelorii-Iiseraroii(roy)

دمیرویس استفاده له موقع څخه: موږ تر او سه چه دمیر ویس نیکه حالات

لوستي دی، میرویس موږ ته یو دیپلومات او سیاسي هوښیار سړی موندلی دی نو ځکه دي تصادف میرویس ته ښه موقع پلاس ور کړه چه دارامنه اوگرجیانو په باب کښې اوددوی سره دگرگین دمناسبت په شاو خوا کښې هرڅه چه وغواړی هغه و وایی ـ ځکه چه دده وینا ظاهری رنګ هم درلود ـ کهٔ یې ویلای چه ارمنیان او گرجستان غواړی چه آزاد اوسی اوگرگین خان ددې کار لمړی محرك دی شاید حقیقت به هم داسې وی ـ خصوصاً هغه وخت چه دکابینې داعضاو په نظر داغوښتنه خلاصې ونکې ښکاره شوه او میرویس ئې دمشورې دپاره مجلس ته راوغوښت (۱) ښه زمینهٔ مساعده وه چه باید میرویس له خپلې وینا او تلقیناتو څخه کوم کار چه زړهٔ یې غوښت اخیست.

چه مجلس ته حاضر شو دوارو پارټیو ده ته رجوع وکړه او ورته وي ویل :ـ کمه نظریه ښه ده؟ «دسفیر پرېښودل او که ئې گرفتارول؟» ځکه چه یوه پارټۍ ددې نظریې پرخوا وه چه سفیر دی گرفتار شی او بله ددې نظریې مخالفه وه، څوك لا هم بې طرفه ناست وه ـ بیائې نو دمیرویس څخه داسې خواهش وکړ :ـ

«... موږ ستا خبرې درکړی رایې اوستا سلیم عقل ته ضرورت لرو ـ ته څه وایې؟»

میرویس واردواره ددوی دلوړو ستاینو او احترام شکریه اوخپله خبرې کساری په څو کلمو کښې خلاصه کړه او بیائې داسې وویل :ـ

«زما په عقیده ددې سړی راتګ سیاسي رنګ لری ـ چه دې خاوری ته راداخل شی ستاسې دقوې ترشعاع لاندې کېږی ـ نو ددې قدرت او واك به پیدا نکړی شی چه کومه فتنه او شخړه جوړه کړی ـ که تاسې د کمې شخړې انتظار له ده څخه لرئ، نو پرې ئې ږدئ چه اقدام وکړی ـ بیا تاسې کولای شئ

(۱) دافغان او پارس جگړه په انگلیسی ۰ افغان تاریخی په ترکی ژبه

چه دی محبس ته وسپاری، او په‌یوه جام ئې کار تمام کړی. او ګه د کوم داسې اقدام و نکړ ترڅه مدې وروسته چه وخت ئې پوره شو بیرته ئې « زار » ته‌ور واستوی، په‌دې صورت کښې به‌دده پحق کښې لوی‌توهین شوی وی

اوخورا به‌سپك شی ځکه چه دی‌ئې د یاغیانو د یاخواه او دهغو دمجلس داور بلولو دپاره دې ځایته را استولی‌و، اونا کام ولاړ ـ . له‌دې څخه هم‌باید و پېژنو چه دغه ساسی په‌دربار کښې قبول نشی احتمال لری چه د ګرګین دوروره په شان خپل ځان روسی قونسلګری ته ورسوی اودار منیانو دسر کښې او طغیان باعث شی ـ هغه‌وخت‌نولا زمېږی چه د ګرګین دهنګامې په‌شان یوه بله هنګامه توده‌شی اودپېرو خلکو وینې به‌توی‌شی او ترحد زیاتی پیسې به ولګولی شی . . .

په‌هر صورت کوم‌شی چه‌په دې وخت کښې‌مهم او ضروری ښکاری دادی چه‌ترهر څه دمخه باید خپلو سرحدا توته توجه وکړی ـ وګوری : له یوې خواه ګرجی شهزادګانو دروس له‌قیصرڅخه دمرستې اوساتنې غوښتنه کړې ده او نظرعلی‌خان دګرګین داکا زوی اود ګرجستان والی‌ئې روسی دربارته استولی دی (۱) او له بلې خواهم پوهېږی چه ګرګین دارمنی ټبر څخه دی ، څه لیری نه ده چه د روسیانو سره علاقه پیدا کړی ـ هو ، ګرګین فرصت او وخت لټوی چه سر کښې وکړی (لکه دمخه چه ئې هم په نا کامی سره اقدام ختم شو) او هغوی به‌دخپلی مرستې دپاره راوغواړی او له‌خپلو ګاونډیانو څخه به‌استفاده وکړی او یا خپل حکومت دهند پاچا ته تسلیم کړی او دهغه سره قول او تړون وکړی چه‌دده سره مرسته وکړی اوداهم څه لیری نه ښکاری چه پخپله له پښتنو څخه استفاده وکړی، هغوی پخپله پارټی او حزب کې داخل کړی ـ ځکه زه هلته حاضروم او دده کاروته می لیدل ـ

---

(۱) کاوه مجله ۲ کال ۱۲ شماري ضمیمه ۸۹ مخ.

گرگین له‌ماڅخه کوم مخالفت ونه‌لید . او نه ماظلم کړی و ، مګر زما وجودئې هلته نه غوښت اوزه ئې له هغه ځایه لیری کړم ځودی پخپل مقصدبنه کا میابه‌شي که زه هلته وای او (خدای دی نه‌کوی) که‌واقعه دېښتنو په‌منځ کښې پیښه شوې وای په‌خورا آسانۍ سره ماکولای شوای چه هغه اور مړ کړم په هر صورت که داسفیر ومنل شي نود راتلو نکی خطر دپاره باید کم از کم دور اندیشه اوسئی او دده په کار او کړو اوعمل پسې ډیرمواظب اوښا رووسئی ... » (۱)

میرویس په آخر کښې‌داهم وویل چه : « . . . حقیقتاً ډیر نازك وخت دی که پټر کبیر دروغی‌اودوستۍ له لاری غوښتلای چه یو سفیررا واستوی دا اومنې سړی به ئې‌نه رااستاوه په تېره بیاداسی‌سړی‌چه دارمنیانودشهزادګی دعوه هم کوی ځکه نودپارس حکومت ته داضرورده چه ټول ګرجیان اوارامنه‌تر نظارت لاندی ونیسی ځکه چه ډیرمده نکېږی چه ګرجیان دګرګین‌تر مشر توب لاندی بغاوت کړی و ، او اوس چه هم‌د ګرګین دا کازوی دزار روس په د ربار کښې‌لوړ مقام لری آیاددې‌سفیرراتګ به‌دګرجیانواوارمنیانو په روحیاتو کښې‌خصوصاًد ګرګین په روح کښې څه تأثیر پیدا کړی ؟ » (۲)

دمیرویس داوینا چه « دافغان اوپارس جګړی » د لیکو نکی په عقیده یود هغو جامعووینا وڅخه وه چه‌دیوه هوښیار اومقتدر سیاسی سړی څخه چه د لوړ عقل خاوندوی انتظار کېږده - او وئې کولای شوه چه د ګرګین په نسبت دپاچاپه مغزو کښې راز راز افکار پیدا کړی - نوپاچا فکروکړ : څه وکړی ؟

که ګرګین معزوله کړی محتمل چه دده حکم به ونه منی اودهغه پاچانه به ځان تسلیم کړی - اوکه ئې معزوله نکړی هغه تشویش‌چه دده له وجوده ورته پیداشوی و ، دده زړه ئې برآ رامه نه پرېښود اوتحمل ئې نشو کولای .

---

(۱) دافغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ افغانستان - میلیسون - پښتوترجمه ۲۰٤مخ

نوځه ئي و کړه؟ وروسته تر هغه چه د اسرائیل اری ئي په ډېر مجلل ډول پذیرائی وکړه او اصفهان ته راغیٔ، دگرگین دپاره ئي داسی چاره و سنجوله چه هم معزوله نشی او هم له اقتداره ولوېږی چاره داوه چه میرویس ئي بیرته دقندهار و کلانتری (ریاست بلدیه) په منصب مقرر کړچه هلته د گرگین د حالاتو مراقبت وکړی او که ئي موقع پیدا کړه دده ځای هم ونیسی (۱) نو دادی هغه میرویس چه دیوسیاسی بندی په حیث تحت الحفظ اصفهان ته لیږلی شوی و اوس دحکمران په حیث وطن ته راځی. بنائی چه گرانو لوستونکو به د هغي پوښتني ځواب چه څومخه دمخه مو کړی وه (چه دیوه پښتانه مېړه فکر به دیوې کابینې په مقابل کښې څه و کړي؟) خود پخوده پیدا کړی وی.

خیر یه راتلونکو پښتو کښې به څو نوری نکتې هم ولولی چه دملی زعیم دپیلوماسی افکار لا ښه ځینې څرگند ښېږی.

❀ ❀ ❀

د میرویس راتگ قندهار ته: په دې ترتیب میرویس د ملی پروگرام د عملی کولو دپاره دډېرو آرزو گانو سره په خوراشوق خپل گران وطن ته رهی شو او درارهی کېدو په وخت کښې ئي څو مکتوبونه د گرگین پنامه له ځانه سره را اخیستی وه چه په هغو کښې پر گرگین باندی تاکید اوسپارښت شوی و، چه د میرویس بې مشورې به کار نکوی او ده ته به بیرته هغه پخوانی منصب وسپاری او ډېر احترام به ئي کوی، دده عزت اوشرافت به محترم گڼی حتی اعتماد الدوله میرویس ته په خصوصی توگه ویلی وه چه د گرگین په کړه او وضعیت پسی دی څارووی او یو مهرشوی سند ئي هم ورکړچه کوم وخت که ضرورت پیښ شی له هغه څخه کار واخلی. دیوان بیگ هم څو مکتوبونه ورکړه او په هغه کښې ئي ولیکل چه: «میرویس یو له هغو هوښیارانو خلکو څخه دی چه دپاچا سره ئي ډېر کومکونه کړی دی»

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون اثر دمنشی احمد جان ترجمه ۲۰۵مخ.

میرویس چه دا مکتوبونه واخیستل نور ئې نو ځنډ روانه باله دستی وقندهار خواته راوخوځېد اوپه لاره کښې ئې په کاروانسرایو اونظامی کلاو کښې په ډېر تجلیل او احترام دېوې تشریفاتي عسکری ټولګی اودیوې دستې موز یك له خوا ښه راغلی کېد له ـ هر پښتون دده په راتګ خوښی کوله او دده د کارو آرزو مندهو (۱) څو چه قندهارته را ور سید .

د میرویس رسېدل قندهارته : د میرویس په قندهار کښې په ډېری ګرمجوشۍ اوحرارت استقبال وشو ، اوټولواهالیو په ورین تندی اوخوشالوزړودهته «ستړي مشې» وویله ؛ ګرګین که څه هم په ښکاره دده په پذیرائی کي داهالیوسره ګډون و کړ اودمیرویس احترام ئې پر ځای کړ ، مګرپه زړه کښې له غضبه او کینې څخه سره خوړل کېده او دانتقام لارئې پلټله ، خصوصاً له هغه وخته څخه چه (داصفهان ددربار تهدید نامې اوسپارښنامې ئې ولوستاې .)

په دې وخت کښې میرویس د ګرګین څخه اجازه واخیستله خپل کوراوخپلی علاقې ته ولاړ ؛ هلته اکثر خوانین اومشران اودده ملګری دده دملاقا ت دپاره راغلل اوهم دلی دلی خلك دحج د مبار کۍ دپاره ده ته راتلل او ټول پښتانه منتظره وه چه دی څه کوی ؟ اوڅه وایي ؟ غوښته ئې چه پوهشي : میر و یس د قوم دنجات اوآزاد ولو په باب کښې دوی ته څه زېری راوړی دی ؟

ګرګین ددې ملاقاتو اوتګ راتګ څخه بې خبره نه و ، مګر دانتقام اخیستلو دپاره ئې غوښته چه یوه پلمه پیدا کړی اوداسې کارو کړی چه میرو یس دقوم اواولس په نظر کښې سپك اوذلیل ښکاره کړی ـ یوه پلمه ئې پیدا کړه هغه داوه :

میرویس یوه لور درلوده چه خورا ډېره ښکلې وه ، چه دسر جان مالکم په اصطلاح ددې دحسن اوښکلیتوب آوازه دخلکو په خولو کښې خپره شو ې وه (۲)

(۱) د افغان اوپارس جګړه مخ (۲) تاریخ ایران سر جان مالکم ۱۹۸ مخ

ګرګین میرویس ته حال واستاوه چه دغه لور دده د زوی د ازواج دپاره (١) د ګرګین کور ته ور واستوی څنګه چه داپیغام دتحکم په توګه نومیر و یس ته غوندی اندیښنه پیدا شوه ـ ځکه چه له یوې خوا دلور استول دده له پښتنی غیرت سره مخالف وه او بر سېره پر هغه ئې دده قدر دقوم او اولس په نظر کی سپکاوه او له بلی خوا په داسی وخت کښې چه میرویس لاتر اوسه پښتانه دخپلی عقیدې او عملیاتو څخه پوره نه وه خبر کړی ددې حاکمانه امر ردول ددههغه طرح کړې نقشه ورو رانوله ـ نوئی څه وکړه ؟

دقوم مشران اوغټان ئې راغونډ کړه او ملی جرګه ئی جوړه کړه، چه دا خبره ورته وکړی او دملی قانون په قرار ترمشورې وروسته یوه فیصله وکړی .

ځکه چه په پښتنو کښې دادستور دی چه دملی کار و دپاره مشوری مجلسونه جوړوی کښه هم معامله دېره وړه وی په انفرادی توګه ئې بیله ملی مشورې نه فیصله کوی او نه ددوی په عقیده فیصله کېدلای شی. دامجلسونه دپښتنو په اصطلاح «جرګه» بولی داجرګې چه څنګه فیصله وکړی هر پښتون ئې عملی کول پر ځان لازم بلکه ملی فرض ګڼی ـ دادی چه دپښتنو ملی زعیم هم له دې دستور څخه کار واخست او دقوم مشران ئې راوبلل .

❀ ❀ ❀

لمړی ملی جرګه : میرویس دمخه تر هغه چه ګرګین ته منفی یامثبت ځواب ورکړی داولس مشران ئې په کوکران کښې (چه دقندهار په شپېز کروهی کښې دغرب خواته واقع او دمیرویس مدفن دی) دمشوری دپاره را وبلل ـ لمړی ئې دګرګین ددې غوښتنی په باره کښې خبری شروع کړې ، پښتانه چه طبعاً پر ننګ او ناموس مینان دی لوی او واړه وایی «دنیا تر سر جار سر تر ناموس!» نو طبیعی

(١) تتمة البیان دسید جمال الدین افغانی پارسی ترجمه ٧٧ مخ .

ده‌چه ددې خبرې دارو پدو څخه روحاً متأثره شول، دغیرت و ینی ئې په جوش راغلی او میرویس ئې دلور له استولو څخه سخت منع کړ او مقاومت ته ئې تشویق او ترغیب کړ او پښتنې قسم ئې یاد کړ چه دده په مرسته کښې ترسر او مال تېر شي؛ میرویس چه دوی دځان په شان متأثر ولیدل په زړه کښې د پردې خوش شو، مګر په ظاهره ئې دوی ته دصبر توصیه وکړه او وې ویل: «بهتره ده‌چه بلا په خوب کښې مړه کړو! مګر تاسی ته لازمه ده چه پر خپلو خبرو ټینګ سيء خپل راز پټ وساتيء او پر ما اعتماد ولريء- یقین وکړی چه له دښمنانو څخه به سخت انتقام واخلم» (۱)

په دې وخت کښې ملي قائد درحمان بابا دیوان راواخیست او دفال په توګه ئې خلاص کړ وې ویل: «راسيء چه عبدالرحمان باباقدس سره هم وپوښتو، چه دده دیوان ئې خلاص کړ، هسې شعرونه و:

زه مکتوب غوندې په پټه خوله ګویایم   خاموشي زما تېرې کا ترغوغا زما
ګنبت دعشق په تو دوزمکه امان چرې   سمندر بویه چه زیست کا په صحرا زما

چه دغه بیتونه ئې ولوستل هغه مغفور حاجي، وویل: «چه دظالمانو کار تمام دی، اماوس دستي خاموشي بهتره ده، ټوله به په پټه خوله داکو ښښ کړو، چه ظالمان ورکښې چه مناسب وقت راسي، نو بیا به زه پر تاسي زغ وکړم، هغه وخت باید ټول تیار یو او ظالمان له وطنه وباسو.» (۲)

دجرګې خبرې اترې ترماښامه جاري وې، خو په آخر کښې ئې داسي فیصله وکړه چه: «قطعاً دمیرویس خان دې نه لو راستوله کېږي- مګر دې دپاره چه ګرګین غافل وساتو او په حال خبر نسي، بله نجلۍ دې دمیرویس دلور په عوض واستوله شي څو چه د ګرګین دهلاکولو دپاره فرصت پیدا کړو ...»

تردې فیصلې وروسته ئې بیا ټولو په قران، توره، ډوډۍ او مالګه قسم وکړ او دخپل قول پر وفائې بیا ټینګ تړون وکړ او وې ویل: «هرڅوك چه له خپلې خبرې

(۱) تاریخ ایران سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۹۵ - ۹۶ مخونه.

واودی «زن‌طلاق» بوی ـ د پښتنو په عقیده داقسم اشد ترین دقسمودی چه میرویس ته ئې دهغه په یادولو داډ ورکړ.

تر هغه وروسته میرویس یوه بله نجلۍ چه دده پکور کښې روز لې شوې وه دخپلې لورپنامه د گرگین سرای ته واستوله (۱) اوهغې نجلۍ وو یل: « زه دمیرویس لوریم !» په دې تو که دگرگین هغه پلمه چه دا نتقام اخیستلو دپاره ئې جوړه وله بې اثره پاته شوه اوهم گرگین وغولېده چه میرویس نونورخه په زړه کښې نلري اوروغه غواړي اوبیا دده دمظالمو دپاره زمینه مساعده ده. څکه ئې نو ترخپله وسه پوري دمیرویس زړه ساته اوپه هر کار کښې بهٔئی دده دراي مراعات کاوه ملي زعیم میرویس خان هم دازیاربرست چه داسې بنکاره کړی چه د گر گین ټول مظالم او صدمې ئې چه دده قوم ته رسولې دې هېرې شوې دي اود خپلوۍ اظهار ئې داسې حد ته ورسوله چه گر گین پرده باندې کامل اعتماد پیدا کړ ـ خو چه یوه میاشت وروسته ئې دگرگین دور کولو دپاره دوهمه جرگه جوړه کړه

❀ ❀ ❀

دوهمه ملي جرگه: یوه میاشت وروسته چه دگرگین دظلم اور بیا په زور کښې شو اولمبې ئې هرلورته خپرې شوې د پښتنو مشران په تنگ شول بیا بر میرویس راغونډ شول او د گرگین دظلم څخه ئې استغاثه وکړه ـ اوبیاد پښتنو یوه ملي جرگه جوړه شوه، مگر داپلا د کوکران په کلي کښې نه وه، بلکه په «مانجه» کښې جوړه شوه چه دقندهار شمالي شرق ته تخمیناً دشلو میلو په فاصله د کابل پر لار واقع دي او په بنار صفا پورې نښتې دي، اوغالباً داځای د میر ویس خان د بنځې یعنې دجعفر خان سدوزی د لورو، ځکه چه داحدودبه هغه وخت کښې دسدوزوه.(۲)

---

(۱) تاریخ افغانستان دمیلیسون ۲۰۶مخ - دسید جمال الدین افغانی دتتمة البیان ترجمه ۷۷مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ.

(۲) تاریخ سلطانی ۷۱مخ پټه خزانه ۹۶.

داجرگه هغه‌وروستنی جرگه‌وه چه‌دقوم دآزادی وثیقه ئې‌مهرولهٔ اوښځګه‌چه ریدی خان په محمود نامه کښې راوړی په‌دې جرگه کښې لاندی مشران او خوانین راغونډ شوی وه (۱) :

۱: سیدال‌خان ناصر، چه وروسته دهو تکړ ددورې یومهم لوړ‌ور او معروف جنرال او سپه سالاررو ــ دده مفصل شرح حال به‌وروسته راشی .

۲ : بابوجان بابی ــ چه‌دده شرح حال به‌هم برخپل ځای پوره ذکر شی .

۳ : بهادرخان ــ چه‌وروسته به‌ئې شرح حال ولولی .

٤: میاجی ــ دده أصل نوم ملا پیرمحمد میاجی دی چه مفصل حالات به‌ئې په راتلونکو صفحو کښې ولولیء .

٥: یوسف‌خان ــ دهوتکو له‌غښتلوخانانو څخه‌دی چه‌په سیوری کښې اوسیده مگر متأسفانه بې له‌دې کتابه په‌بل مأخذ کښې ئې ذکر نه‌دی راغلی .

٦: عزیزخان نورزی ــ چه ریدی خان ئې د «دلارام» دپهلوان پنامه یادوی نور ذکرئې نسته ښایی چه‌دفراه دنورزو مشر وی .

۷: گل‌خان‌بابړ ــ ددې مشر ذکر هم په بل کتاب کښې په سترگه نشو .

۸: نورخان برېڅ ــ داسړی دبرېڅو له‌خانانو څخه‌و، اومحتمل چه‌دښوراوك اویا پښتنی بلوچستان و، په‌نورو کتابو کښې دده نوم ونه لید شو .

۹ : نصرو خان الکوزی ــ دالکوزی قوم له غټانو څخه و ، چه په جلدك کښې اوسیده .

۱۰ : یحیی‌خان ــ دملی قائد میرویس خان ورور دی .

۱۱: محمدخان ــ دمیرویس وراره چه‌په‌وروسته وقایعو کښې دحاجی انګو پنامه ډیر مشهور شوی‌دی اوشرح‌حال به‌ئې وروسته درته‌راشی .

---

(۱) پټه خزانه ١٤٥ــ ١٤٧مخونه .

۱۰۲ : یونس‌خان کاکړ – بنایی چه دارغسان یا ژوب له‌خوانینو څخه وی . په محمود نامه کښې همدا پورته اشخاص ذکر شوی دی ' مګر دنورو مؤرخینو له‌لیکنو څخه څرګند یږی چه علاوه پردغو اشخاصو نوردبلو څو دقوم مشران او ملکان هم‌دې ملی جرګې‌ته را بلل شوی وه . (۱)

دې جرګې‌بیا په‌قرآن ګوتی پوری کړې اود وفادارۍ لوړه‌ئې وکړه ' بیا نو میرویس داعتمادالدوله کاغذدوی‌ته وروښود او ورته وې‌ویل: «چه د پارس حکومت هم دګرګین څخه خوښ نه‌دی اوماته اجازه راکړه شوې ده چه ګرګین له‌منځه ورك کړم اوپښتانه دده له‌ظلمه وژغورم‌مګر دایه‌هغه‌صورت کښې‌امکان لری چه‌تاسی ټول‌په‌یوه زړه‌اویوه اراده اویوه‌ژبه زماسره‌ملګری‌شیء» ټولو دده دامرو داطاعت قول‌ورسره وکړ اوده‌ته‌ئې دخپلی‌ملګرۍ پوره اطمینان ورکړ .

تردې وروسته نومیرویس خپل‌هغه‌پلان‌چه‌ده دخپله‌ځانه سره سنجولی‌و' دوی‌ته ووایه' هغوی‌هم ټولودده عاقلانه‌اومدبرانه پلان‌ومانه اوخوښ‌ئې کړه دجرګې له‌خوا یوه خان‌ته امروشو چه ګرګین‌ته دی‌مالیه نه‌ورکوی او خپله طائفه دی دګورجیانو پرمقه بل‌پورته کړی – داچه‌داطائفه کومه‌طائفه‌وه په‌دې کښې دمؤرخینو اختلاف دی : دافغان او پارس دجګړې لیکونکی لیکی چه د«بلوڅانو» مشر ته امرورکړه شو (۲)مګرتاریخ سلطانی اوخورشیدجهان د «کاکړو» طائفه‌ښیی (۳) اومیلیسون بیاد«ترین» قوم‌یادوی (٤) همدارنګه ددوی په‌ځای کښې اختلاف‌دی څوك ارغسان ذکر کوی اوڅوك دبلوچستان علاقه‌یادوی خوحقیقت‌ته همدادوهم قول نژدې‌دی' ځکه‌چه دوروسته پیښو څخه څرګندیږی چه جرګې غوښته دګرجی‌عسکردقندهارڅخه یوې لیری‌علاقې ته‌ولیږل‌شی اوارغسان دومره‌لیری ندی.

---

(۱) دافغان اوفارس جګړه ۰ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ
(۳) تاریخ سلطانی ۷۲ مخ خورشید جهان ۱۳۲ مخ
(٤) تاریخ افغانستان – پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ

په هرحال دامل‌ی جرگه ترمازیگره جاری‌وه، او دجرگې شاملینو هریوه ته وظیفه وتا کله‌شوه اودلمړی اقدام دپاره لازمه ترتیبات په‌نظر کښې ونیول شوه دجرگې په پای کښې پردې وخت بیاحاجی میرخان مغفور، له‌رحمان بابا څخه دابیتونه ولوستل :

چه آسمان‌ئې مخ پټ کړی په‌سحاب‌و ... خدای وماوته‌ښکاره کړه هغه‌نمربیا
چه رقیب راته ترلی په زنځیرو ... خپل‌حبیب را باندی برا نیت هغه‌وربیا
په‌وصال ئې منت باراوسه رحمانه ! ... په صدف کښې دخل نشته د گوهربیا

نقل کا: چه‌دخدای په‌قدرت، دغه‌ورځ پر آسمان‌اوریځ‌هم‌وه، حاجی‌میرمرحوم دابیتونه ولوستل په‌هغه گړی لمر ښکاره سو اوریځ‌ئې له‌مخه هسته سوه، خلقو هم دغه یوالهی مددو گانه اوبیا نو جنت مکان حاجی میرخان خلقوته وویل :

«دادی دخدای‌تعالی مهراولطف هم زموږ ملگری دی، اوس نو وقت دی چه توری له‌تیکیوو کاږو، اوځانونه له‌دښمنه وژغورو! .» (۱)

❁ ❁ ❁

دمیرویس لمړی اقدام :

دبلو ځواو کا کړو مشران چه‌خپلو علاقوته ورسېدل، دستی ئې خپل قومونه پاڅول اودمالیې له‌ورکولو څخه‌ئې سرونه وغړول گرگین چه‌دالمړی وارو، چه دداسې شدیداوبرملا انکار سره‌مخامخ کېده سخت‌قهر ورغی‌ء فورأئې‌تول گرجی جگړن اوغښتلی چه‌یوازی دهمداسې‌جدی اقداماتو د پاره ساتلی شوی‌وه دبلوڅو او کا کړو دسر کوبی دپاره وتا کل اوروان شول .

میرویس چه‌دا وضعیت په دېردقت کوت، گرگین ته راغی‌ء اود پورتنیو قومو دسر کښې له امله‌ئې تأسف وکړ او دگرجی لښکرو له لېږلو څخه ئې خو ښی څرگنده کړه، اوضمنأئې دښاردباندی یوباغ‌ته گرگین دعوت اومیلمه کړ (۲)

(۱) پټه‌خزانه ۹۷مخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۸مخ - دسیدجمال الدین تتمه۷۸مخ تاریخ افغانستان‌میلیسون ۲۰۷ مخ.

اوپه‌دې ترڅ کښې ئې وویل چه په‌دې مېلمستیا کښې غواړی دخپل‌قوم دوه غښتلی سردا ران ده‌ته معرفی کړی چه دحکومت په‌خدمت کښې‌شامل شی (۱) گر گین دامېلمستیا ومنله. دمېلمستیا ورځ را ورسېدله: دپښتو و ملی‌زعیم‌میرو یس‌خان‌دقوم دمشرانو په‌مصلحت څو تنه پښتانه په‌مخصوصو ځایو کښې سره‌وویشل چه هلته‌دی اشاری او فرصت‌ته منتظره وی .

گر گین دخپلو ملگرو اوڅو تنو محافظینو سره دباغ خواته وخوځید اوهلته ورغی؛ میرویس اودپښتنو نوروغټانو مشرانو په‌ډېری گرمی‌ردده «هر کلی» ووایه او«ښه‌راغلې»ئې و کړه مېلمستیا ډېره مجلله‌وه هرډول شراب ددوی دپاره مهیا شوی‌وه او هرمېلمه دومری وڅښېل چه‌بې‌هوښه ولوېدل، اویادسید جمال الدین افغانی‌په اصطلاح په‌دې مېلمستیا کښې د مېلمنو د مر گ شراب تهیه شوی وه او پخپله میرویس ئې ساقی شو . – پر ټا کـل شوی وقت د انتقام اشاره یا دوطن دآزادی ږغ چه‌داټولی‌مقدمی‌او نیرونگونه ده‌هغه دپاره‌وه ، دملی زعیم‌میرویس له خوا وشوپه‌دې اشاره اوږغ گرگین اود گر گین ملگری دپښتو تر تورو تېرشول اوداهغو زروزروبېگناهوپښتنو دوینو انتقام و ، چه د گر گین دشخصی امیالو اومقاصد وپه اثر قربانی شوی وه .

په دې کښې چه د گر گین قاتل څوك و، بې د محمد مهدی څخه بل مؤرخ په دې باب کښې څه نه لیکی، محمدمهدی‌په جهان کشای نادری کښې لیکی چه « مراد خان » نامی د میرویس په امر گر گین مړ کړی‌ء (۲) اوهم لیکی چه دا مراد خان نامی‌زښځی و .

نور مؤرخین په مجموعی حیث د گرگین وژل ذکر کوی ـ مگرېې له‌سر جان مالکم . سید جمال الدین افغانی او میلیسون نور مؤرخین لکه محمد هوتك ،

(۱) تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۷ مخ (۲) جهانکشای نادری ٦ مخ .

دافغان او پارس د جګړې لیکونکی او سلطان محمد او نور - د ګرګین دوژلو وضعیت بل ډول په جلا توګه بیانوي یعني دمېلمستیا ذکر نه کوي - مثلاً سلطان محمد لیکي چه یوه شپه ګرګین خان د کاکړو د طائفې د تنبیه دپاره تللی و ، دارغسان د « ده شیخ » په کلي کښې میرویس او نورو غلځیانو دشپې یرغل پرو کړ او شهنواز خان ئې دستګیر او کار ئې ورتمام کړ (۱) بالعکس بل مؤرخ لیکي چه میرویس تر دوهمې جرګې وروسته د ګرګین قصر ته ورغی او په بلوڅانو پورې ئې و تړل چه هغو پر نورو پښتنو حمله کړې ده - ګرګین دستي خپل افسران را وغوښتل او دبلوڅانو دنیولو امرئې ور کړ ، هغو ته ئې وویل « زه درسپېږم » بیائې میرویس ته مخ را واړاوه او وې ویل : « تاسي هم ژر خپله وسله را واخلي او دخپلو نفر یو سره زما سره ولاړشئ څوچه د ګرجي عسکرو سره یو ځای شو او دمخه تر هغه چه غلیم پوه شي یرغل پرو کړو ! » ټول کاروونه په دې حکم ختم شوه مګر میرویس پټ دبلو څومشرانو ته خبر ور کړ او هغه ئې دغفلت له خوبه و یښ کړه او هغو ته ئې خبر ور واستاوه چه : « دا هم هغه ورځ ده چه موږ او تاسي سره تړلي وه او تاسي قول راسره کړی و ! »

فوراً میرویس د درو زرو پښتنو سره د ګرګین را رسید وته معطل و ، او په ډېري سرابنې ئې د ګرګین د راتګ انتظار یوست - تر لږ ګړې وروسته ګرګین له زروتنو محافظو سره راورسید - بیله دې چه خبر وي د پښتنو ددوو کتارو عسکرو په منځ کښې داخل شو او له هرې خوا محاصره شو او دفرعون په شان د مرګ په دریاب کې ډوب شو او د ټولو عسکرو سره له دنیا ولاړ او یو نفر هم پاته نشو چه دد ې قربانۍ خبر قندهار ته یوسي (۲).

خو د پټې خزانې لیکونکی محمد هوتک چه په هوتکي دربار کې روزل شوی دی

(۱) تاریخ سلطاني ۷۲ مخ (۲) دافغان او پارس جګړه مخ

اوده‌قول ته‌باید د ډېر اعتبار ور کړه شي په مجهول ډول لیکي چه : « اولس ټول سول اوجنت مکان حاجي میرپمدد په قندهار ورننوتل ، او د ښمنان ئې ټول مړه کړل » (۱) کښته هم‌داقول دسرجان‌مالکم ، سیدجمال‌الدین‌افغاني اومیلیسون له قولو سره چه مېلمستیا یاد وي تر یوه ځایه پوري منا في نه دي ، ځکه چه دا مؤرخین هم وایي چه میرویس د ګرګین تروژلو وروسته‌سره‌دنورومشرا نو ښارته داخل شول ، مګر بیاهم تصریح ئې نه ده کړې .

❀ ❀ ❀

دد ې اقدام نېټـه : مؤرخین ددې اقدام په نېټه او تاریخ کښې چه‌دښتنو ملي قائد د آزادۍ غوښتلو په نیت کړی دی ، یا په‌بل عبارت د ګرګین د وژلو په تاریخ کښې مختلف دي :

شیرمحمد د ۱۱۲۰ ه د صفري میاشت لیکي (۲) سلطان محمد ۱۱۲۱ ه د صفری میاشت ښا کي (۳) او نواب صمصام الدوله دا اقدام په ۱۱۲۰ ه کښې بولي (٤) مګر خافي خان چه د خپل وخت حوادث ئې تر ۱۱۳۵ ه پوري لیکلي دي او دهوتکي شاهانو معاصردی ددې اقدام تاریخ ۱۱۱۹ ه لیکي وایي پدې تاریخ د هند د دربار محمداعظم شاه ته دګرګین د وژلو خبر راورسید(٥)میلیسون دافغانستان په تاریخ کښې ۱۷۰۹ ع = ۱۱۲۱ ه کـال ښوولی دی (٦) او نورالله لارودی د «زندګـاني نادر شاه» په کتاب (۱۲۱ ه) کـال لیکلی دی (۷) دتر کتازان هند مؤلف بیا (۱۱۲۰ه) کـا ل ضبط کړی دی (۸)

---

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ

(۲) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (۳) تارخ سلطاني ۷۲ مخ

(٤) ماثرالامراء - ۳ ج ۷۰۱ مخ د کلکتې طبع (٥) منتخب‌اللباب ۲ ج ٦٤۳ مخ

(٦) د تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ۲۰۸ مخ (۷) زندګاني نادرشاه پسرشمشیر ۹ مخ

(۸) تر کتازان هند ٤ ج ۱٤٤ مخ

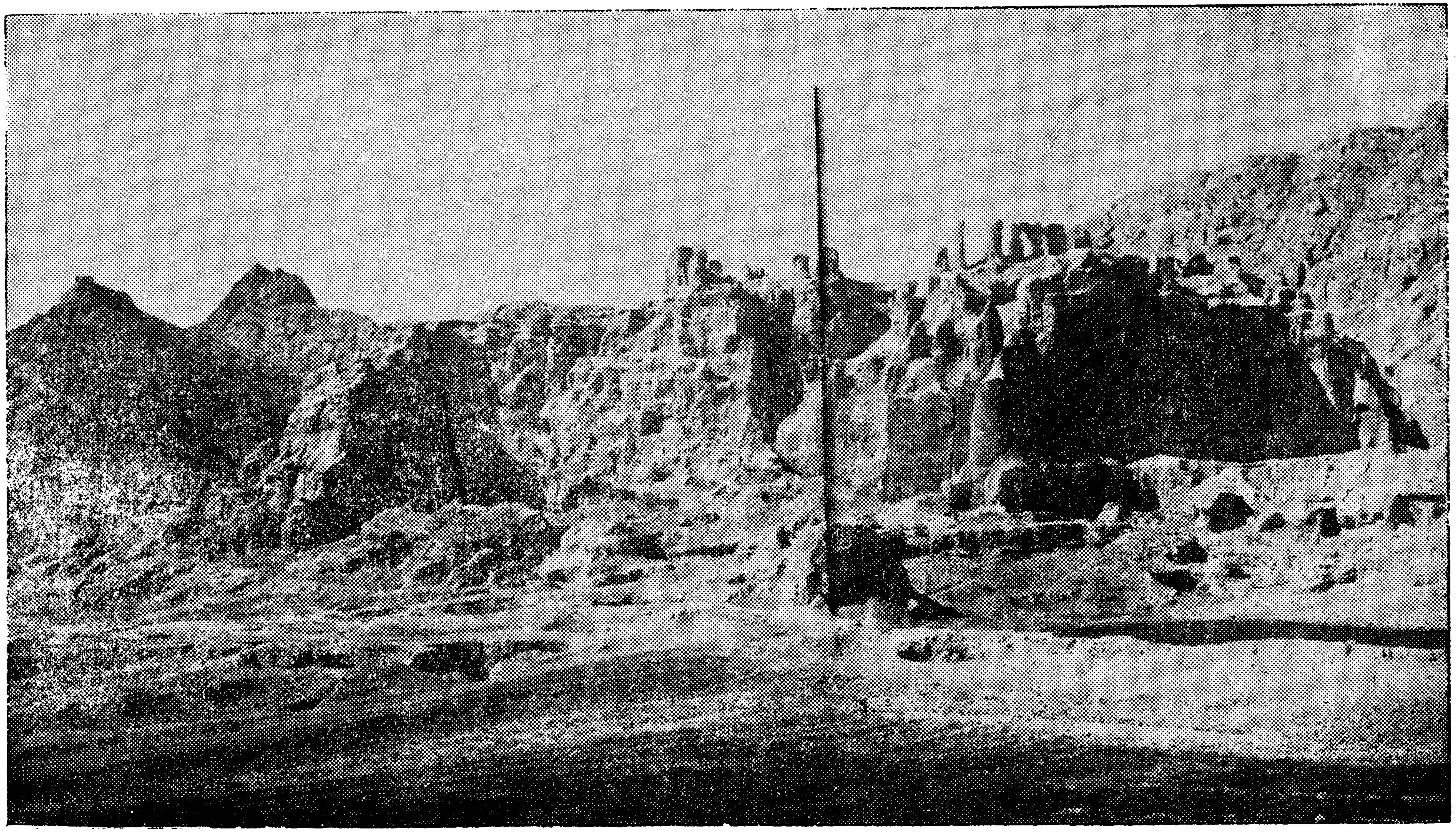

د قندهار زوړ ښار د غره پر سر

مگر تنها هغه کتاب چه موږ له ټولو اشتباهاتو څخه خلاصوی او د هغه قول ترټولو مؤرخینو موثق او د اعتماد وړ دی همدا «پټه خزانه» ده چه مؤلف پخپله په وقایعو او پېښو کښي حاضردی او مستقیماً له خپله پلاره روایت کوی او لیکی چه : «په ۲۹ د ذیقعدة الحرام سنه (۱۱۱۹) هجری اولس ټول سول او . . .» (۱)
او هغه څه چه ریدی خان په خپله محمود نامه کښي وایی (۲) :

گرگین یې مړ کا ټول گرجی سو کشتار   قوم کا خلاص له ظلم و جوره غفار
چه داسی کار و کا حاجی گرندی   د پښتنو ناموس یې وکا خوندی
کال ویوسل نونس او زر په شمار   خلاص سو له ظلمه د گرگین قندهار

هم ددې مدعا تائید کوی . نو په مؤرخینو کی هم هغه د خافی خان قول په منتخب اللباب کښي درست او د پټې خزانې د روایت سره موافق دی . ځکه نو د ذیقعدة الحرام نونسمه ورځ او (۱۱۱۹ هـ) کال د گرگین د وژلو تاریخ او هم عموماً د پښتنو د یوه ملی نهضت نیټه او خصوصاً د هوتکو د شهنشاهۍ د تاسیس تاریخ باید وبلل شی او په همدې تاریخ تریوې لوېی اوږدې وقفې وروسته بیا د پخوانی عظمت په شان په افغانستان کښي یو «ملی حکومت» تاسیس کېږی او بیرته د پښتنو مملکت د پښتنو د پاره آزادېږی .

❀ ❀ ❀

د قندهار د ښار نیول : گرگین ووژل شو ، مگر د قندهار د ښار نیول او فتح کول لاڅه آسانه کار نه و ، ځکه چه په ښار کی د گرجیانو ډیر عسکر پروت و او د کلا پر برجانو او دروازو یې توپونه اېښی وه . هغوی کولای شوه چه هم د میرویس سره مقابله وکړی او هم د ښار خلك د توپکو تر خولو لاندی کړی لدې کبله نو باید داسی چاره سنجولې شوې وای چه نه د ښار خلك پقتل رسېدلی

(۱) پټه خزانه ۹۷ مخ   (۲) پټه خزانه ۱۴۸ ـ ۱۴۹ مخونه .

وای او نه د ښار په نیولو کښې د میرویس آزادی غوښتونکی زلمیان دمقابلې سره مخامخ شوی وای ـ نو دا چاره یوه حربی خدعه وه ، چه میرویس کار ځینی واخیست او هغه داوه چه پخپله ده د گرگین کالی واغوستل او دده ملگرو دگرگین د ملگرو او ساتونکو کالی واغوستل او د هغوی په آسو سپاره شول ترغونی ماښام په هغه د ښه بهاو برم لکه گرگین چه روانیدیء دښار خوا ته روان شو ـ او نوریې دري زره پښتانه د ښارشاو خوا پټ کښېنول چه دده اشاري ته معطل وی ـ چه د ښار دروازي ته راورسیدل گرجی پهره دارانو د میرویس پرسوارلۍ د گرگین د سوارلۍ خیال وکا ، پری یې ښودل چه ښار ته ننوزی په مجردی چه ښارته ننوتل د دروازي او کلا پر محافظینو یې یرغل وکړ ، په دې وخت کښې هغه دري زره پښتانه چه د باندی منتظر وه هم ښارته راداخل شول او د گرجیو عسکر یې ټول تارو مار کړل او ښار ئې ونیو او د ستی میرویس اعلان وکړ او جارچی جار وواهه چه :

«دهغه چاامال او ځان په امان دی چه گرجی او پارسی عسکر رونه ساتی او ځای ورنکړی !» (۱) د ښار خلکو دا د آزادۍ اعلان په ډیره خوښۍ واورید او ډیر ژر تنی شرط ئې ومانه ، نو رنو متجاوزینو گرجیانو سرپناه او د ساتنی ځای نه درلود ټول دمرگ یا که ئې و کولای شوه د ښتی پر لور وتر پالل او په دې صورت دقندهار ښار چه له څه مدې راهیسی کله دمغو او او کله دپارسیانو ستر گی ورته سرې وې او حملې به ئې پر کواې بیا دپښتنو دملی حکومت مرکز شو .

په همدې شپه میرویس خدای ته سجده وکړه او وې ویل :

« خدایه ! دا یو دهغو لویو کارو څخه و ، چه مور ماته وصیت کړی و ، او ماته ئې راسپارلی و ، دا خو ستا دعباتو او بندگانو خدمت و ، چه ما تر سره کا » (۲)

---

(۱) دمیلیسون «دافغانستان تاریخ» پښتو ترجمه ۲۰۹ مخ ـ دسید جمال الدین د تتمة البیان ترجمه ۷۸ مخ سرجان مالکم ۱۹۸ مخ (۲) پټه خزانه ۱۷۷ مخ .

درېيمه جرگه او دميرويس وينا: کوم وخت چه قندهار د مخالفينو څخه

خالي شو، نو ميرويس د قوم مشران او غټان راوبلل او درېيمه جرگه ئې جوړه کړه يا په عصري عبارت «لويه جرگه» ئې تشکيل کړه، چه ټول رابللي شوي مشران راغونډ شول نو ميرويس ولاړ شو او داوينا ئې په فصيحه او خوږه لهجه ايراد او بيان کړه:

«پښتنو! په ايمان درته وايم چه زما مطلب يوازې او يوازې ستاسې آزادي وه او آزادي هغه بې بها نعمت دی چه د هغه د لاس راوستلو د پاره دا ټول چاو نه او جنگونه رواوه — گرگين له منځه ووت.

د قندهار د پښتنو د پاره چه تل ئې د طاقتور مغل سره اوږه ور کړې او مقابله کړېده د هغو عسکرو تښتول چه د اصفهان له جرگانو څخه تشکيل شوي دي څه گران کار نه ښکاري (۱)

که زما سره لاس يو کړئ او متحد شئ او زما ملا وتړئ، زه به ستاسې له غاړې د ذلت او مړيتوب ځنځير ليرې کړم او د آزادۍ او عزت جنډه به مو د وطن په هر گوټ او د جهان په ټولو ملتو کښې پورته شي — او د پارس د شيعه گانو د سلطې جوغ به مو له اوږو بيرته شي (۲)

پر خدای توکل وکړئ — زړونه مو خوشال لرئ، په داسې حال کښې چه زموږ او ستاسې نيتونه پاک او خالص دي، د لوی خدای پکومک کولای شو چه پر غښتليو روافضو باندې بری ومومو.

اوس د پارس دولت د ناهلانو په لاس کښې ولېدی او له ډېری مودې راهيسته د نړېدو خواته د رومي. زه چه په اصفهان کښې وم په ټولو حالاتو ئې خبر وم د دولت غټان پر دوو لارو روان دي، په تدبير او رايو کښې يو د بل پر ضد کار کوي او يو د بل د پښو خاورې سره کاږي، هر فرد ئې د خپل نفس تابع او پيرو دی — د ټولو

(۱) د مېليسون د افغانستان تاريخ پښتو ترجمه ۲۱۰ مخ (۲) مرجان مالکم ۱۹۸ مخ سيد جمال الدين ۷۹ مخ

مشغله همیشه عیش اوعشرت دی ـ دولت اوملت ئې هېر کړی دی ـ هیڅ ستر کور سړی نه و، چه دمملکت دنظام په باره کښې ئې خوله ښورولې وای .

دخدای له خوا هم بلاوی باندی نازلېدلې چه یوه بلاخارجی ایلچی او سفیرو چه دشیروان او آذربایجان ارمنیان ئې پاغیتوب ته پاڅول، چه په آخر کښې گرجستان هم دروسیې تابع شو او شاه ئی دښمنانو له هجومه ډېر متزلزل و ایا په داسی حال کښې بیاهم امکان لری چه دوی لازمه تدارکات ونیولای شی ؟

خدای مومل اوساتند وی دی ـ نو بری اوفتح هم زموږ ده .

(نعوذ باالله) که موږ مقاومت ونشو کولای بیاهم دهغه پاچا زموږ مرستې ته حاضر دی ـ خو که موږ په قربانۍ او ځان نثاری سره زیار وباسو هغه ملك او مال چه مونیولی دی اویا ئې نیسو هغه ټول زموږ دی ، نو ایا لازمه ده چه دا ټولی ولجې چه مو اوس لاس ته راغلی دی بیرته پخپل لاس له لاسه وباسو؟؟

دېښتنی لوړ همت څخه کار واخلیء ، څو (څلور طلاوی اوقبه) چه هره ورځ پارس ته تله اوهغه ثروت چه زموږ د وطنه ډېر دیولاس ته ورتیء راوسپموواونور ثروت لاهم لاس راولو چه خپل ځان بډای کړو اوخپلې اړی په پوره کړو . (۱)

اوبر سېره پردې ددې ضاله او گمراهی ډلی ورکول دټولو مسلمینو وظیفه ده او ددوی سره جگړه یوه فی سبیل الله غزاده» (۲)

دائی وویل او دمکې دملایانو فتوگانی ئې ملی جرگی ته ښکاره کړې او وی ویل : ـ « ـ د خپلی تیری خبری پر صدق تر دې ښه شاهد نسم پیدا کولای» په پای کښې میرویس خپله وینا په داسی الفاظو پای ته ورسو له چه دیوه مېړه وطن دوست دخولې د آزادوزلمیانودارو بدو سره ورووه اوداسی ئې وویل:ـ

۱ـ افغان تاریخی ـ ترکی اثرمخ (۲) سرجان مالکم ۱۹۹ مخ .

« هغه څه چه د غیرت او شریعت مقتضا وه هغه می تاسی ته وویل اوس که ستاسی په مینځ کښې داسی څوك وی چه بیالاهم دمریتوب ذلت دآزادۍ پر عزت غوره گڼی او دآزادۍ په دې رشته سره چه تاسی ته دآسمان لهخوا راغلې ده ځان نه تړی یعنی آزادی ئې خوښه نه ده اود ظالمو ملحدانو خدمت ئې د گرانو پښتنو ورونو تر متابعت خوښ وی ـ په ډ کهخوله دی ووایی هیڅوك به غرض پهونـکړی؛مگر دومره ده چه داسی څوك دی نو زموږ سره دهستوگڼی هیله نـکوی او زموږ د آزادی خاوری او قومی ریاست تر پولی دی ها خوا تـه ووزی ـ او د کوم نوی ظالم پاچا تر سیوری لاندی دی ژوند وکـړی » (۱) دپښتنو مشرانو دمیرویس دا وینا په ډېرمینه اود لـګرمیواوریدله ، خصوصاً چه پهدې وینا کی له یوې خوا ددوی پښتنی اوملی احساسات په ښور راوستلی شوی وه ، او له بلی خوائې دا اقدام پر محمدی(ص) شریعت سم او برابربالهاودحجاز دعلماؤ فتواویئې پخپلو سترگو ولیدلې ـ اوهم لهبلی خواچه څهوخت د گرگین ترسخت فشار لاندی وه ، اوس ئې په هوسائۍ ساوئیستله اوهم دبل پلوه دپښتنی طبیعت له مقتضا سره سم له ډېره زخته آزادۍ ته تږی ناست وو ـ نوددې څو عواملو په اثرئې دمیرویس سره پښتو وکړه اودده پر اقدامئې آفرین او شاباش ووایه اویاد « لارودی» پقولئې دمیرویس سره قول وکړچه څوچهئې وروستنی څاڅکی وینه په بدن کی وی دخپلی آزادۍ حاصلولو په لاره کی به زیار باسی او خپل همت بهنه سپموی اودده له امره به سر نه غړوی ، میرویس چه لهخدایه دا وخت غوښت پخپلو ورلـگو ونـکو ویناوئې دپښتنو وینی په جوش را وستلې اوپه آخر کیئې ورته وویل :

---

(۱) دمیلسیون دافغانستانتاریخ ۲۱۱مخ ـ سرجان مالـکم۱۹۹مخ ـ سیدجمالالدین۷۹ مخ.

« زما ورونو ! الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان باید د جور او ستم تر بار لاندی ولاړ نشي . » (۱) په همدې ورځ پښتنو میرویس د ځان مشر و ټاکه — کښه هم میرویس د شاهۍ رتبه او حیثیت درلود مګر د ځان د پاچا نوم نه کښېښود (۲) د شاه او شاهۍ د نامه څخه ئې ځان وژغوره او یوازی ئې د « ملی مشر » په نامه اکتفا وکړه چه دا هم د میرویس یوه مخصوصه ممیزه ګڼلای شو او ځینی څرګندېږی چه میرویس دا ټول اقدامات او کړونه د کوم شخصی غرض د پاره نه وه کړی ، بلکه فقط او فقط د ملی لوړتیا او د ملت د آزادۍ د پاره ئې زیار یوست. دولجې نیول : د ګرګین تر مرګ څلور ورځې وروسته د سهار مهال چه لا شنه خړه وه د کلا د سر محافظینو دلیري څخه ولیدله چه یوه لویه عسکری رساله د ښار خواته راځی او دا رساله همغه شپېږ سوه ګرجی عسکر وه چه د بلو څو او کاکړو د ټکولو د پاره استول شوی وه ؛ د دوی سره ډېری ولجې وې چه پښتانه ئې چور او چپاو کړې وه او هم دیوه کال مالیه نغدی پیسې ئې ورسره را وړی وې . دوی کښه هم شپېږ سوه تنه وه مګر رښتیا خبره هم دا ده چه ډېر جنګیالی او مړنی زلمیان وه او د میلسیون په عبارت ډېرو جنګو د دوی څخه او سپنه جوړه کړې وه او د فولاد په شان ئې ټینګ کړی وه (۳)

دوی د ګرګین د مرګ څخه ناخبره ښار خواته راتله او د ښار له خوا هم دوی ته هېڅ نه ویل کېده ، څوچه ښه د ټوپکو او توپو تر خولو لاندی را غله ، نو ناڅاپه د ټوپکو او توپو د ګولیو سره مخامخ شول او په « اوربل » ئې استقبال او ښه راغلې وشوه . په دې وخت کی دوی وپوهېده چه معامله بل رازده او ښار د لاسه وتلی دی نو ئې په مقاومت شروع وکړه ، کښه هم ماتې وکړه او د میرویس

(۱) زندګانی نادرشاه پسر ششمیر ۱۰ مخ (۲) تاریخ سلطانی ۷۲ - ۷۳ مخونه .
(۳) د افغانستان تاریخ - میلسیون ۲۱۲ مخ.

زلمیا نو دوی تر گریشك او هیلمند پوری تعقیب کړه او ډېر تاوان ئې و رور ساوه تول غنایم او نغدی پیسې ئې ځنې و گرځولې خو بیائې هم د خپل جلادت او مړانی په اثر وکولای شوه چه تر هیلمند پور یوزی او ځکه چه دمیرویس لښکر لامنظم نه و ، او هم دمملکت نوری چاری برهم او درهم وی لازمه ئې و گڼل چه بیر ته قندهار ته را وگرزی نو هغو عسکرو و کولای شوه چه ځانونه خراسان ته ورسوی او د ډېری خسارې تر تحمیل وروسته نجات ومومی اودا واقعه پارسیانو ته نقل کړی اودهغو وحشت او پریشانی زیاته کړی (۱)

دمیرویس بیله وینا اود پښتنو ځلرمه جرگه : تردې وا قعې وروسته

میرویس بیا دپښتنو مشران اوغټان را غونډ کړه او هغه پښتانه ئې هم را وبلل چه دښاره لیری په غرو کې اوسېدل اوحال ئې ور واستاوه چه : «موز بریالی شوو ژر راسیء او زموز سره یو، سیء (۲) » چه دهغو مشرانهم راورسېدل نودځلرم وارد باره جرگه جوړه شوه . لمړی میرویس په پند او نصیحت ، وعد او وعید خپله وینا شروع کړه اودوی ته ئې دټینگ عزم او استقامت توصیه کوله. له یوی خوائې پښتنو ته آفرین اوتحسین وایه دعا ئې ورته کوله اوله بلې خوائې دوی ته سختی پیښی اود پارس متقابله اقدامات یادول ، یعنی ده غوښته چه پښتانه دبیری او امید په منځ کې وی ــ خو نه داسی مغروره شی چه د غلیم څخه بې پرواشی اونه دومره ئې زړونه وخیږی چه بېله شرطه تسلیم وی ــ بیائې نوداسی وویل :

« . . . حقیقتاً تاسو داسلام ددین په لاره کې یو لوی خدمت پای ته رسولی دی

(۱) دسیدجمال الدین دتتمةالبیان ترجمه ۷۹ مخ ۰

(۲) دافغانستان تاریخ ، میلسیون ۲۱۱ مخ ۰

سکه مو په مرمر کی کینډلي ده او د قیامت ورځی ته مو ښه نیك عمل پریښی دی، په هغه لویه ورځ به ستاسی په حسنه اعمالو کی وشمېرل شی او ستاسی دیادولو باعث به و گرځی . . ددي ښه کار له کبله دی ستاسی خواړه پر تاسی مبارك او ستاسی داروشی ! ستاسی دزیار او همت څخه مشکوریم – مگر په دي هم پوهشيء چه هغه فرمان چه گرگین دقتل په باره کښي داعتمادالدوله لهخوا تاسی ته ښکاره کړی و، هغه جعلی و – او هغه ددي خبری په اثر کښي و ، چه دیني غیرت زما څخه صبر او تحمل یووړ او نورمی نو پخپل ځان کښي دطاقت او صبر څرك نشو . ایستلای او همدي غیرت او پښتنوالی زه مجبور کړم چه داسی و کړم .

تېر پر تېر – خو تر دي وروسته پرموږ لازمدی چه ټول په یوه زړه ، متحد شو دزړه لهصدقه یو دبل ملاوتړو او دمحمدی (ص) دین په لاره کښي خپل سراو مال فدا کړو. ځکه چه دا کار چه موږ کړی دی دپارس دشاه په نز دیو عصیان دی او دپارسیانو په نزد موږ باغیان یو، او دوی بهضرور دانتقام اخستلو پهفکر کښي وی او عسکر به راولیږی او په نتیجه کښي (العیاذبالله) کهلاس ئی برسی او بری ومومی دپښتنو ناریننه بهټول ترتیغ وباسی، او ښځی او واړهٔ بهبندیان دمریانو پهتوگهبوزی »

پهدي وخت کښي یوخان ولاړ شووي ویل :« دپارس دولت ډېر قوی دی او ډېر عسکر لری، دپښتنو دالبز زلمیان بهڅنگه دهغو مقابله وکولای شی ؟»

میرویس دستی پځواب کښي دا آیهٔ کریمه ر لوست چه : « كم من فيئة قليلة غلبة فيئة كثيرة » او ددي آیة دمضمون سره ئي موافق دزړه دداډوینااوی و کړي، څو چه دجرگي دهری خواڅخه دآزا دی د ساتلو د پاره زغونه پورته شول او میرویس ئی دځان کالخوای اومشر و ټاکه ټول واك ئي ده ته وړ کړ او جرگـه منحله شوه .

په کار بیل : میرویس دستي پکار شروع وکړه او ټوله وسله چه ورسره وه او یائي د ګرجي عسکرو څخه په غنیمت نیولې وه دخپل اولس په زلمیانو ئي وویشله او دمیلیسون په قول ټول وسله جوړونکي کارګرانو ته میرویس امرو کړ چه ډېری وسلې او اسلحې جوړې کړی (۱) او ځینې ئي باروت جوړولو ته وګمارل او بیائي د کلا د دیوالو او حصارونو مرمت کاری شروع کړه، توپخانه ئي منظمه او باقاعده کړه او ټول عسکر تر نظام لاندې راغله (۲)

کوم وخت چه په دي تدابیرو او استحکاماتو مشغول و، نو وئي غوښته چه څه وخت نور هم د اصفهان دربار غافل کړي- چه د دفاع دپاره ښه لازمه تر تیبات او تدارکات و نیسي- ځکه ئي نو د حربي چل او خدعې له رویه دستي د پارس د پاچا په نوم یو مکتوب و لیکه - په دي مضمون :

د میرویس مکتوب د پارس پاچا ته : (ترالقابو وروسته) «په دي تقریب چه تاسې ما ته اجازه را کړي وه او د مخه مي جسارت کړی ، تاسي ته مي خپل عرض وړاندې کړی و، چه بایدد ګرګین اوضاع او حالات تر مراقبت او څار لاندې و نیول شي ځکه چه ما ویل د ده حرکتونه به په مملکت کښې د فتنې سبب شي اوس زما هغه پیشلوئي رښتیا شوه، کوم وخت چه زه قندهار ته راورسېدم، څه مده تېره نشوه چه د پښتنو قبیلې سره یوځای شوې او ددې کبله چه د ګرګین د ېر ظلم او جور ئي نشو ګاللای نو په پای کښې ئي ګرګین د ښار تر کلا راویوست او په یوه کلې کښې په یوه هجوم هغه وواژه- بیائي د ښار کلاونیولې- زه په خپله مځکه مشغول وم، زه ئي د خپلې مځکې څخه راوستلم د خپلو ځانو مشر او رئیس ئي و ټاکلم- اوس ئي ډېري لوی ډلې او جمعیتونه جوړ کړی دی- او نه ښائي چه زما د دولت خیر اندیش غوندې په حق

(۱) دمیلیسون د دي عبارت څخه څرګندېږي چه هغه وخت په قندهار کښې د اسلحه سازی صنعت ښه رواج درلود (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۱مخ ·

کنبي اشتباه و کړیء ـ بلکه دا الاهم دشکر ځای دی چه په داسی نازک او د اختلال په وخت کنبي کوم ناپوه او ناحق شناس سړی ئې دځان په مشر توب نه دی تا کـلی او زه ئې و تا کـلم چه دا هم ستاسی ددولت نیکـرغی ده ځکه چه تر څو چه زه د پښتنو مشریم ددې اختلال په رفع کولو کنبي به دزړه زیار باسم انشاءالله د تدبیر او فکر په واسطه هر مشکل آسانه کیږی او دا اور به وروروو مړ شی او دا هواد به د پخوا پـه څیر نظام ماهوالمرام پیدا کړی، که په دې خصوص کنبي تاسی ته څه و ویل شی باید تاسی اهمیت ور نـکړی او ددې خواتول احوال او اوضاع ما ته را وسپاریء او تر یو مدې پوری باید داغماض العین معامله وشی او نه بنائی چه تهور و کـړیء او دخود بینانو په خوله و داسی فتنې ته عسکر را ولیږیء ـ ځکه چه که عسکر را ولیږل شی، ټول پښتانه تر لوی او واړه پوری دمقابلې دپاره پر دوو پښوو لاړ دی. یا به دشاهی عسکر دژوبلیدو او مرگ سره مخامخ شی او یا که بیخی دېر عسکر را و لیږیء دخپل ژوند دساتلو په غرض به خپل مملـکت دهندپاچا ته تسلیم کړی او دا خبری دا کـثرو دخولو هم او رو بدلی کیږی ـ لنډه دا چه په دې وخت کې لازم دی چه ددې غوټی په خلاصولو کنبي دتدریج او تأنی او احتیاط څخه کـار واخستل شی او دا نـکـته دېر مهمه ده ـ ددې سیمې نظام دې بنده ته تفویض و بولیء ـ کڅه دا اشارة جسارت دی مـګر سره له دې هم که د اهمال او امهال په صورت د تانی او تدریج دقواعدو او اصولو مراعات و شی دلوی خدای په مرسته او فضل به په کـارو کنبي دېر سهولت او آسانی پیښه شی . » (۱)

دې اقدام په اصفهان کنبی څه تاثیر و کړ؟ شاه حسین او ده نور درباریان چه په دې واقعه خبر شول ، په هغه اندازه چه انتظار کېده متأثر نشول او نه ئې دا تصور کـاوه چه پښتانه به د آزادی لپاره لپوال دی ، دوی به وویل : «تاریخی پېښې تکراریږی

(۱) افغان تاریخی مخ ـ دافغان او پارس جگړه مخ .

ځنګه چه د مخه هم قندهار دپارس څخه ځان جلا کړی و ، او دهند مغول ئی رابللی وه اوس به هم هغسی شی . مګر کوم وخت چه موږ حمله پرو کړو بیرته زموږ دی » (۱) .نود اصفهان دربار ددې په عوض چه قندهارته عسکر راولیږی یوازی ئې محمدجامی خان دپښتنو د بیرولو او دمیرویس دتهدید د پاره قندهار ته دایلچی او سفیر په حیث را واستاوه چه پښتانه تهدید کړی او دشاه طاعت ته ئی راوبولی دا ایلچی چه قندهار ته راورسید دستی دپارس د دولت د عظمت او قوت او واك لوړی لوړی خبری ئې شروع کړې اوددې اقدام دبدانجام او د پښتنو دخوار بدلو اوذلیل کېدلو ډمامې ئې وهلې ، چه پښتانه وبیروی،مګردده داخبری پرمیرویس بدی ولګېدلې او دده خبری ئی پرې کړی ورته وې ویل :

« ته‌چه وا یې‌عقل‌اوحکمت‌یوازی په‌نازاو نعمت کی متصوردی؟»
« اویوازی دهوسائیـ د خاوندانو په ماغزو کی‌ځای لری ؟ »
« زمـوږ غرونـه هم پـوهان او هـوښیا ران لـر ی ! »
« که ستا شاه څه نورڅه کـار کو لا ی شوای ـ ستادې : »
«بې معنی او لا طـا ئـلو خبروته ضرورت نه و ! » (۲)

امرئې و کړ چه دایلچی بندی کړی ، دمیلیسون په قول میرو یس دده په حبس کښې دوه مقصدونه‌لرل یو داچه دپارس تیاری اوامادہ ګی وځنډېږی ځکه چه ځواب ته به ډیل ور کـېږه شی اوبل دا چه پارسیانو ته معلومه شی چه دی په رضاطاعت نه‌منی اودپښتنو د آزادیـ لوبه شروع‌شوی ده (۳) او کم دخپلوا کی‌ـ جنډه چه میرویس جګه کړې ده بیرته به کښته نشی او داصفهان د دربار تطمیع به ددې پښتون نابغه پر روح څه اغیزه و نکړی .

مګر د میرویس داحرکت هم‌داصفهان په دربار کښې بدتلقی‌نشواود « سرجان مالـکم » په‌عبارت‌دوی‌ئی‌دغفلت له‌خوبه‌ویښ‌نکړه اوسر بېره پردې چه‌وائې ور بدل

(۱) دافغانستان تاریخ ـ دمیلیسون ـ پښتو تر جمه ۲۱۲ مخ
(۲) د تتمة البیان ترجمه ۸۰ ـ ۸۱ مخونه ـ اوسرجان مالـکم ۱۹۹ مخ .
(۳) دمیلیسون دافغانستان تاریخ پښتو ترجمه ۲۱۳ مخ

چه د د و ی ا یلچی بندی شوی دی بیائې هم د دوهم وار د پاره محمد خان د هرات حاکم چه دمیرویس زوړ اشنا او دحج دلاری ملګری و ، د نمایند ه پحیث میرویس ته راولیږه اودائی یقین و ، چه دده ملګرتیا اوخپلوی به د پښتنو ملی زعیم دخپل ملی اولوړ مقصد څخه را وګرزوی ، مګر کوم وخت چه دا ایلچی قندهار ته راورسید او میرویس ئی دانقیاد او اطاعت خواته وباله میرویس ورته وویل:

« لوی خدای ته شکر و باسه چه دزړې اشنائی او ملګری حق دی »
« را بـاندی ستـه او زما ستر ګو ته در ښـزی ، که نه وی تا به هم »
« دهغه په شان سزا لـیدلې و ا ی ــــــــــ مـګر پـو ه شه : »
« پښتـانه میـړونه بـه بیاد مریتوب پـه قید کښی و نـه لو ښز ی »
« زمر یـو څنځیرونـه وشلول او توری له تیـکیو وئیستلی شو ي »
« تر هغـو بـه پـه تیـکیو کـښی و نـه لو ښـزی ، څـو چه : »
« ستاسی پاچا مشـکوب او ستاسی مملکت مسلـوب شی ! »
« الهی انتقام نژدې دی ، پښتانه پهلوانان دجبار منتـقم »
« د لاس آلات دی چه دپارس د ملحدانو دسزای دپاره ئې »
« انتخاب کړی دی ! » (۱)

کښه هم دمحمد خان سره نسبتاً ښه وضعیت وشو ، خو بیاهم حکم وشو چه دی دیوه معزز میلمه په نامه پمحبس کښی وساتی .

هغه وخت چه دا خبر داصفهان دربارته ورسید ، نوهغوی و پوهېدل چه بې له جنګه د تښتی لاره نشته ، نو د هرات هغه حاکم ته چه د محمد خان په عوض مقررشوی و ، په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۰ ع) کـال کې امر ور کړ چه خپل عسکر د قندهار

---

(۱) سرجان مالکم (۱۹۹) مخ .

دحملې دپاره چمتو کړیءاو پرقند هاریرغل و کړیء ، دهغه عسکرهم تیار شول او دقندهار خوا ته وخوځېدل .

مگر میرویس هم دپارس د پاچا ددې حکم څخه بې خبره نه و ، د یر پښتانه زلمیان ئې دمقابلې دپاره تیار کړی وه ، او دپنځو زرو عسکرو سره د پارسیانو مخ ته وروتل او ترلېز جگړې وروسته ئې دپارس عسکرو ته سخته ماتې ور کړه تردې ماتې وروسته د پارسیانو لښکر و بهٔ اتلسو میاشتو کښې څلو ر لویې حملې وکړې چه په څلورو سرو حملو کښې نا کامه وتښتېدل ؛ او په آخره حمله کښې خو دپارسیانو پنځو زرو عسکرو چه دمحمد خان د تبریز دحاکم ترقوماندانۍ لاندې وه ، د پښتنو دپنځو سوو زلمیانو طاقت را نه وو ، و تښتېدل او په دې حمله کښې ئې تر زرو تنو دېر تلفات ور کړه اوپخپله حاکم ددروزامنو سره دپښتنو جنگیالیو پلا س ورغیء (۱) دمحمد مهدي دلیکنې پقرار پښتنو دفراه تر «دلخك» ار «دلارام» پورې مځکې بیر ته دپخوا په شان دځان کړې او دده په عبارت «با دلارام مرام هم آغوش شد واز منحل کامرانی جرعه نوش» (۲)

دې پر له پسو ماتیو داصفهان ددربار غیظ اوغضب یو په سله کړ ، او پوه شول چه دپښتنو سره مقابله کول هغو مره آسانه هم نه وه ، لکه هغوی چه تصور کړی و وپوهېدل چه د پښتنو د آزادۍ پیاله تشول او نسکورول څه دعراقي شرا بو ساغر نه دی چه دشاه په سلامتۍ ئې پر سر پورته کړی نو ئې دا لازمه وبلله چه باید دپښتنو دپایمالولو دپاره دېر پوځ اولښکر تهیه او آماده کړی اودي کار څه مده هم غوښتله ځکه نو دیوې خوا دپارس سلطنت په لویو حربې ترتیباتو او تدارک تو مشغول شو اودبلې خوا میرویس هم دمقابلې دپاره وسائل سنجول ، چه ددې وسائلو څخه یوه وسیله دهند ددربار سره دمیرویس مراوده وه چه بیرته ئې له سره تازه اوټینگه کړه .

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ۲۱٤مخ (۲) درهٔ نادره ـ ۳۹مخ.

دمیرویس مراوده دهند د دربار سره : دا باید وویل شي چه میر و یس

داستقلال او خپلوا کی تر اعلان وروسته ددېرو سیاسي مشکلاتو او سختیو سره مخامخ شو، ځکه چه دیوې خوا دهند مغولی دربار داوضعیت په ښه سترګه نه کاته اودپښتنو خپلواکی ئې ځانته لوی خطر باله، لکه «صمصام الدوله» او«خافی خان» مؤرخ چه لیکي: هغه وخت چه دپښتنو داستقلال داعلان خبر دهند مغولی دربارته راورسید، دهند د ربار ظاهراً دمجبوریت له کبله دپښتنو دا استقلال په رسمیت سره وپېژاند اوخپله خوښي ئې ښکاره کړه او دبل پلوه ئې داصفهان ددربار سره مفاهمې او مخابرې وکړې چه ددې پېښې (چه دخافي خان په تصریح ددواړو ملتو اوهوادو دپاره دصائبې رایې خخه ئې مخالف کار باله) په دفع کې زر کوښښ وکړی. (۱)

ګڼه هم میرویس خان ته دا وضعیت ښه معلوم و، مګر دخپل سیاست له رویه ئې نه غوښتل چه دهند سره مراوده وتلري او یاد مخنۍ مراو ده قطع کړي، ځکه چه میر ویس د پخوا څخه دهند ددربار سره مراوده درلوده، خو لا هغه وخت چه ئې تجارت کاوه دخپل ثروت او بډائی په سبب ئې دهند په دربار کښې ښه شهرت اوامتیاز موندلی و اوخپل هغه تجارت چه دهند سره ئې درلود ورځ په ورځ زیاتاوه اودهند د وزیرانو اوحکمرانانو سره ئې خپلوي اچولې وه، تل به ئې دهغو سره مکاتبه کوله اودصمیمي اواعتمادي خپلوانو په واسطه ئې دهغو دمراتبو په قرار هغوی ته سوغاتونه او تحفې لېږلې اودخپل وضعیت څخه ئې هغه خبرول او ځانته ئې جلبول.

نو همدا سبب و، چه په دې وخت کښې ئې هم وغوښته چه دهند دربار ځانته متوجه کړي، که کوم وخت اړتیا حس کړي یو ملاتړ ولري او هم ئې غوښته چه په دې وسیله دهند او پارس ددولتو په منځ کې دخلاف نظر تکی پیدا کړي، ددې مفکورې

(۱) منتخب اللباب ۶۴۳ تر۴۶۶ مخ یوری ۲ ج ـ ماثر الامراء ۷۰۱ مخ ۳ ج.

په اثرئې دهند دربارته دا مکتوب ولیکه . (۱)

دمیرویس مکترب دهند دربارته:

«... موږ پښتانه نسبت وټولو ګاونډیانوته دهند دپاچا په ګاونډیتوب ډېر افتخار کوو ـ ځکه چه زموږ په مذهب اودین را شریك دی اوله همدې نقطهٔ نظره تینګ امید اواعتمادلرو چه دضرورت په وخت کې به زموږ سره ملګری او مرسته وکړی پښتنو دپا رس دپاچا پرخلاف تصمیم کړی دی ـ ځکه چه هغه ز موږ دمذهب پرخلاف زموږ سره دجګړې دپاره عسکر را استوی ځنګه چه اوس هلته (په هندکې) پوره امنیت دی، نو که یوه دسته عسکر زموږ دکمك دپاره راولیږل شی دلوی خدای په مرحمت به خپل ددین اومذهب پردښمنانو بری ومومو او پردوی به غالب شو !

پښتانه زړوردی اوښائی چه ځینی مقتضیات به له ښه مرغه زموږ سره مرسته وکړی چه ددوقشونو (هند اوپښتون) سره دیوځای کېدلو په وخت کې و کلای شو چه دپارس ځینې توابع دپارس دحکومت پرضدو پاڅوو! » (۲)

کوم وخت چه دا مکتوب دهند پاچاته وړاندی شو، هغه ظاهراً ډېر خوښ اوخوشاله شو، اودمیرویس استازوته ئې ډېر دحرمت اوعزت په سترګو وکاته اوښه احترامانه اومعززانه وضعیت ئې ورسره وکړ اودیوه اطمینان بخښه ځواب سره ئې رخصت کړه. مګر په دې ځای کې خافی خان دمنتخب اللباب مؤلف څه قدر داغراق او مبالغې خوانه تللی دی او داسې لیکی چه : میرویس د ښار تر تصرف وروسته «مصلحةً خطبه دقطب الدین بهادرشاه پنامه دبدنامې درفع اود استحکام دبندو بست دپاره ووېله اود کلا دتسخیر طلائی کلی ئې دیوه مکتوبه او د

(۱) دامکتوب د(۱۷۰۹م) کال په آخر کې چه بهادر شاه دهندوستان پرتخت ناست و، دشاه دوزیرانو په عنوان لیکلی شوی دی ـ ماخذ دافغان اوپارس جګړه.

(۲) افغان تاریخی مخ ـ اودافغان اوپارس جګړه

کلاداری د سند سره دهغه دربارته ولیږله ـ خلعت او د آفرین باد فرمان او د کلاداری سند میرویس ته واستاوه . (۱)

په هرحال میرویس په دې مکتوبو ډېر خوشاله شو اودهغه دخوا د کومې پښې څخه بالکل مطمئن شو ، اوښائی چه دمکتوب په لیږلو کښې هم مهم غرض داو چه دقندهار او پښتنو په نسبت دهغه ددربار نظریه څانته معلومه کړی چه په هغه باریك وخت کښې ددوی په‌نسبت څه نظریه لری ؟ اوس چه دهغه له خوا مطمئن اوبې غمه شو نودملکی اونظامی چاروسمولو ته‌ئې ملاوتړله اوډېر پارسی مفسدین اوفتنه غوښتونکی خلك چه لاپه قندهار کی وه له‌منځه وئیستل .

دپارس ۳۱ زره عسکر دخسرو خان په قوماندانۍ : وموویل چه دهرات

حاکم محمد خان گرفتاره شو اولښکرئې ماتې وکړه او داموهم ذکر کړه چه د پارسیانو حملی‌بی‌اثره پاته‌شولې اوډېر له‌ډېری شکستونه ئې وخوړل ، نوځکه دپارس حکومت تصمیم وکړ چه یوخورا لوی پوځ قندهار ته را واستوی اووې غوښتل چه په دې پوځ کې دپارس دډېرغښتلی اوجنگجویه او جگړن زلمیان د پښتنو پرمځلی دتجاوز دپاره راغونډشی ، خصوصاً دهغه وخت څخه چه د روسی سفیر اسرائیل اری لـه‌خوا مطمئن شول . یعنی وروسته تـرهغه‌چه‌دا‌سفیر ئې په احترامانه توگه رخصت کړ د « استراخان » په ښار کی مړشو (۲) چه دهغې خوا څخه دفارسیانو زړونه بې‌غمه شوه نودقندهار دتسخیر دپاره ئې‌لوی‌اقدامات شروع کړه اودا موضوع داصفهان په دربار کی تر مذا کرې لاندې و نیول شوه مگر نظریات مختلف وه ، خوپه آخر کی‌په اکثریت فیصله شوه چه : خسروخان دوژل شوی گرگین وراره چه هغه‌وخت دگرجستان حاکم اوډېرد ماغد اره سړی و ، دلښکرو په قوماندانۍ مقرر کړشی ، څوخیل آکا او نورو گرجیانو

(۱) منتخب‌اللباب ۲ ج۳ ۶۴۳ مخ د کلکتې طبع . (۲) د افغان اوپارس جگړه مخ .

دانتقام اخیستلو دپاره د قندهار په نیولو کې ښه زیار وباسي ـ اوهم له دې جهته چه په هغه وخت کې گرجیان په توره او جنگ ډېر مشهور وه ځینو دربار یانو دامشوره ورکړه چه باید ټول عسکر د گرجستان دهغوعلاقو څخه چه د پارس دحکومت پلاس کې دي راغونډ شي مگر مخالف حزب ددې نظریې سره مخالفت وکړوي ویل: که ټول عسکري گرجي واستول شي او هغه بریالي هم شي ، بنائي چه د پارس دحکومت له متابعته به غاړه وغړوي ، ځکه نو بایدشپېږ زره پارسي عسکر هم د عباس قلي بیگ ترقوماندانۍ لاندې ورسره ولاړ شي اوداچه خسروخان دوه سوه زره تومانه د لارې دمصرف دپاره غوښتي وه باید پنځوس زره تومانه ورکړه شي » (۱) داقول « دافغان او پارس جگړه » د لیکونکي قول و ، مگر میلیسون په مجموعي توگه لیکي چه دپارسیانو داپوځ یو دیرش زره او دوه سوه تنه زلمیان وه چه له دې جملې څخه یو زرو دوه سوه تنه گرجیان وه او نورنو گډوډ د هر فریق څخه پکښې شامل کړشوي وه ـ (۲) په دې ترتیب خسرو خان دیو د یرش زرو او دوه سوه نفرو په اعلی قوماندانۍ وتا کل شو ، چه قندهار ته ولاړ شي او دخپل آکا انتقام واخلي ؛ خسروخان هم داامر په ډېرې خوښۍ ـ ومانه او په (۱۱۲۳ هـ ـ ۱۷۱۳ ع) کال یاو ځینو مؤرخینو دلیکنې پقرار په (۱۱۲۲ هـ ـ ۱۷۱۲ ع ـ ۱۷۱۱ ع) کال د قندهار خواته په ډېر دباب او برم را رهي شو او بې له کومې پېښې فراه ته راورسید ، په فراه کې میشته شو ، مخبران او جاسوسان ئې پرمخ واستول چه دمیرویس د لښکرو حال رانه وړي ، او هغه بېرته ژر راوگر زېدل ، ځکه پښتنو د گرشك او فراه دمنځ درې خوشې کړې وې .

د خسرو خان نفاق اچول : کوم شی چه ډېر د تأسف و ړدی او بد بختانه هروخت پردی اودښمنان له دې لارې څخه ښه کامیاب شوي دي او پښتانه ئې په دې وسیله ښه هر یه در کړي دي دپښتنو په منځ کښې دنفاق اچولو فتنه ده ، چه په

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ (۲) دمیلیسون د افغانستان تاریخ ۲۱۵ مخ .

دي وسپله چه دغلیمانو دلاسه شوی دی ددې فتنې په ویښولو بنې ئې زیار ایستلی دی او کامیاب شوی هم دی ـ نو خسروخان هم دا فکر دراود چه که د نورو حربي چالو او آلاتو څخه ماً یوسه شي باید دا «پښتون تباه کړونکې» حربه ورسره آماده وی او کار ځنی واخلی ـ په دې فکر کښې لاهغه وخت و، چه د پارس څخه ر وخوځېدی ـ هغه وخت چه د مشهد څخه لا فراه ته نه و، رارسېدلی د عبدالله خان سره چه د حیات سلطان (مشهور په سلطان خد کهٔ ابدالی سدوزی خضر خېل) زوی دی یو ځای شو ـ دا عبدالله خان د هرات د ابدالیو پښتنو په غو ښتنه سره د خپل زوی اسدالله خان سره د ملتان څخه هرات ته راخوځېدلی و ( ) خسروخان دستی د پارس د حکومت له خوا د هرات پحکومت او مشرتوب مقرر کړ او د قندهار د محاصرې دپاره ئې کومك ځینې وغوښت ـ او هم ئې بیا دده په ذهن کښې د ابدالی او غلځی ورك شوی فکر تحریك کړ، او د قبیلوی اختلاف مرشوی اور ئې بیا غوښت چه د عبدالله خان او میرویس خان ترمنځ بل کړی ـ نو د هرات د ابدالیانو څخه ئې د یر زلمیان چه عبدالله خان ئې پخپله مشرو، راغونډ کړه او د قندهار د محاصرې دپاره ئې د ځان سره بوتله، مګر خوشبختانه عبدالله خان چه خپل ځان د خپل پمقابل او د پردی اجانب پرخوا ولید، نو ملی عنعناتو او ملی قانون د ده وجدان ته اجازه ورنکړه چه د خسروخان پراوزه ودرېږی او د پښتنو سره جګړه وکړی ځکه چه د پښتنو داملی قانون او نعنعه ده چه کله هم پخپل منځ کښې زر کېنې او د ښمنی سره ولری خو کم وخت چه د پردیو او غلیمانو مقابل ته خبره ورسېږی نو پر خپلو شخصی او داخلی بدیو او ګوندیو ډېره ژدی اوبو د بل په اتفاق د غلیمانو په مقابل کښې جنګېږی، هغه وخت چه د پردیو جګړه پای ته ورسېږی ښائی چه بیا د نا پوهی او جهالت ا بدبختی په اثر هغه ډېره واخیستله شي او دوه ورونه پخپل منځ کې یو د بل وینې توی کړی .

---

(۱) خورشید جهان ۱۳۲ مخ

نو داسبب و، چه د ناصری روضة الصفا د لیکنې په قرار عبدالله خان پر لاری خسرو خان ته یوه بهانه او پلمه و کړه او سره د خپل لښکر ه خپل ابل ته ولاړ (۱) او د غلځیو او ابدالیو پر شخصی عناد و ئې د بره کښېښود له .

د میرویس آماد گی : د پښتنو ملی زعیم چه د پارسیانو د لوی لښکر څخه خبر شو پښتانه ئې خبر او ټول ئې جنګ ته چمتو کړل ـ امر ئې و کړ چه ټول کښتونه او کرهنې ورېیل شي او حصار ته دی یووړه شي او په دې لاره کښې ئې د ېر زیار و یوست چه مځکې او کرندې تورې تشې شي او ټوله غله دې ښار ته یا کو روته ننه ائستله شي .

په دې تر تیب ئې د خوراکې مواد او نور ضروری څیزونه په کافی اندازه راټول کړه او د افغان او پارس د جګړې د لیکونکې په قول د دوو کالو د محاصرې د پاره ئې پوره ترتیبات و نیول (۲) او د ښار اکثر خلک چه سپین ږیری یا ښځې وې او د جنګ نه وه د ښار څخه لیری ځایو ته واستول او په تیکړولو د ځایه کې ئې میشته کړه او هم ئې خپل د سپرو د نظام لویه برخه د داؤ د خان (د پټې خزانې د مؤلف پلار) تر قیادت او سپهسالاری لاندې د فراه د دروخوانه واستوله ، څوورو سته تر هغه چه ئې په فراه ، سیستان او ګلستان کې د پښتنو سره مرکې و کړې او د نور زو ، بارکزو و اوسا کزو د بېرزلمیان ئې د ځان ملګری کړه پر خسرو خان ئې چه د فراه څخه راوخوځید یرغل و کا او د هغه سره پـه جګړه اخته شوه (۳) پخپله میرویس خان د ډېر ولږ و پلو عسکرو سره د هلمند پـر غاړه د بست په کنډ وا او خرابو کښې د خسرو خان انتظار یوست ، کـڅه هم د پښتنو زلمیانو شمېر پوره نه ځرګند ېږی خو د میلیسون په قول ډېر لږ و ، او دی

---

(۱) روضة الصفا ۸ مخ (۲) د افغان او پارس جګړه مخ (۳۰) پټه خزانه ۱۹۷ مـخ .

وايي چه سره ددې چه د پښتنو عسکر د پرلېزو ، بياهم دلمر نيوفتـو حاتو په نشـه دومرې مست وه چه د يوه پرش زرواو دوه سوه تنو پارسيانو مقابلې ته حاضرولای وه (۱)

دقندهار محاصره : خسروخان را وړاندی شو ، د هلمند ترغاړو راورسيد ! دلته

بيادجګړې اوربل شو ، کڅه هم ددې جنګ تفصيل ښه معلوم نه دی ، مګردومره ئې ايـکلی دی چه دخسروخان لښکر په د پرزوريرغل و کړ او پښتانه چه د هغولسمه برخه هم نه وه نوځکه ميرويس خسروخان ته موقع ور کړه چه دهلمند له سينده راتيرشي او دقندهارښارته راورسيږی ، قندهار محاصره شو ، مګر ميرويس تر محاصرې دباندې پاته شواودميليسون په قول «ميرويس دناپليون په څېرپه (۱۸۱٤ ع) دايقين درلود که پردارا لخلافـه مقابله شروع کړی نو ښه داسې کـارو وکړی چه دښمن به دماتی او شکست نغاره و د نګوی (۲) »

پارسيانو ددې محاصرې دټينګولو دپاره هرډول اقدامات وکړه ، مګر کوم شی چه خسروخان اودده عسکروارخطا اوسراسيمه کړه داو ، چه هغوی په دې اميد چه دمنې موسم دی غلې اووا ښه د پرپيدا کيږی دخانه سره ئې هيڅ خورا که اوآزوغه رااخيستې نه وه ـ دلته چه ټول کښتونه او کرهنې له منځه تلـلی وې اومځکې ئې تشې توری وليدلې خورا پريشانـه او مضطرب شول ، مـګر بيا ئې غوښته داخپل اضطراب پټوساتی ، خو ميرويس ددوی دآذوقې په حال ښه خبرو ، نو دښار ساتونکوته به ئې دصبراوتحمل کـولو توصيې را استولې ؛ کڅه هـم د ميليسون په قول دښار څو کمزوروتنـو د ميرويس او نورو پښتنو بې مشورې اومصلحته وغوښتل چه د ميرويس سره هغسې معامله وکړی لکه پاريس چه دناپليون سره وکړه ، يعنې وې غوښتل چه دخسرو خان سره خبـری اتری شروع کړې اوتر څوشرطو لاندی دروغې معاهده ورسره وتړې ، مګرددوی دا درخـواست دخسرو خان اميدونه را پاخول اوښارئې دځان وباله

(۱) دمېلسون د افغانستان تاريخ مخ (۲) ميليسون ۲۱۵ مخ .

ځکه ئې د تسلیم بلاشرط څخه ډاسوا ددوی « بلهخبره نه اوریدله ـ دښار هغه څو خلك چه د خسروخان په تصمیم پوهشول او دیوي خوا ئې دمیرویس او اولس نارضائي و لیدله او د بلې خوا « بلاشرط تسلیمیدل » غوښتل کیده نو پښتیمانه شوه تر بي شرطه تسلیمید و ئې مرګ غوره و باله او دنورو پښتنو په شان ئې دمقابلې ته ملا وتړله او د همت پښې ئې ټینګې کړې او په هره حمله کې ئې دپارس قواوی پرشاو وهلې او هم د دغې ډلې له خوا ملی زعیم خپلې تیتې شوی قوې را یوځای کړې او دسره ئې د بلوڅانو ، تر ینانو او د پښتنو د نورو قبیلو زلمیان راغونډ کړه او د قندهار دجنوب لـه خوائې د خسروخان پر پوځ یرغل وکړ او دښار ساتونـکوته ئې داسی پیغام واستاوه :

« که موږ بې ننګه شو ، او دښمن بریالی شی زموږ څخه به یو هم ژوندی پرې نږدی نو »
« بهتره داده چه ټول په مړانه زیار وباسو ، څو چه یا په نیکنامۍ مړه شو او یا »
« پر غلیمانو بری و مومو! » (۱) دښار پښتنو چه دمیرویس داپیغام واروید لا ئې دغیرت وینې په جوش راغلې او مقابلې ته ئې ملاوی وتړلې.

د خسروخان مرګ او دپارسیانو تېښته :

خسروخان او دده لښکری دمحاصرینو دمقاومت څخه دیوې خوا او د آزوغې اوذخیرې د نه لرلو څخه د بلې خوا دخپل موفقیت او بریالیتوب څخه ورځ په ورځ مأیوس او ناامیده کیدل ، او هم د بلې خوا دمیرویس حملو ددوی کـار مشکلاوه او ددوی معنویات ئې ورورانول ، او هم سربیره پردې حملو دژمی حملې هم نږدې وې ځکه نو ددوی نه پوهیدل څه وکړی ؟ ـ او سی یا ولاړ سی ؟

په دې وخت کې میرویس پر دوی دذخیرو درا تـګ لاری هم وتړلې خسروخان

(۱) داستان ترکتازان هند ـ څلوم کتاب ۱٤٦ مخ.

چه‌خپل نیم‌اردو په‌دې گیر. دار کې له‌لاسه ایستلی و. که‌څه‌هم محاصره یو کال‌ته رسېدلې وه، مگر بیائې هم تر مشورې وروسته د محاصرې څخه لاس و کښل غوښته‌ئې بیرته‌ پارس‌ته ولاړشي مگر داردو په‌منځ کې‌ئې بې‌اتفاقی او نفاق‌پیداشو پارسیانو غوښته دیوې لارې ولاړشي او گرجیان هم پردوو لاروسره ولاړه په‌دې وخت کې چه‌عباس قلی‌خان دپارس ددربار معتمد دا بې اتفاقی او تجزیه ولیدله قندهارته راغئ، اودپارسیانو داردو ټول حال‌ئې میرویس‌ته ووایه (۱) میرویس چه داحال واروېد اود دښمن په‌دېرې وارخطائې‌خبرشو، امرئې و کړ چه‌دستې اته سوه اوښ په حربی لوازمو بار اوتیه کړې او وروسته ترهغه پخپله دخپلو شپاړس زرو ښېښتنو زلمیانو سره‌ئې پرخسروخان حمله و کړه اوپه ډېر زړورتوب پرورغئ، نوهغه‌و، چه خسروخان‌ئې پخپل آکاپسی قبرته واستاوه، د گرگین سره یو ځای‌شو اود پارسی مؤرخینو په‌اصطلاح «سر در پای قلعه گذاشت» او میرویس‌خان دگران‌وطن صحنه دمتجاوزینو له‌وجوده پاکه کړه اولکه سرجان مالکم اونورمؤرخین‌چه‌وایی دیوه‌پرش‌زرو اودوه سووتنو څخه‌فقط پنځه‌سوه، یا اوه‌سوه‌تنو دډېری‌چابکی تېښتې‌په‌اثر خپل ځانونه دپښتنو له‌تورو اومرگ دخولې څخه خلاص کړه (۲) نور ټول دخپل‌ناروا تجاوز سزا ولیدله اومړه‌شول اوددوی ټولې وسلې او حربی تجهیزات دپښتنو لاس ته ورغله.

میرویس پردې‌فتح اوېری باندې دلوی‌خدای شکر اداکړ اوپه‌ډېری خوښۍ قندهارته راوگرزېد اوټولی ولجې‌ئې په‌اولس ووېشلې.

دمیرویس دالویه فتح یادخسروخان مرگ دروژې په ۲۷ په ۱۱۲۳ ه کال کښې‌وه (۳ او میلیسون ۱۷۱۳ ع کال لیکلی دی (٤

---

(۱) دافغان او پارس جگړه مخ.

(۲) سرجان‌مالکم ۲۰٤مخ ـ میلیسون ۲۱٦مخ ـ سیدجمال‌الدین ۳۵مخ زندگانی نادرشاه پسر شمشیر ۱۱ مخ ـ تاریخ ادبیات ایران ـ اثر برون د یاسمی ترجمه ۱۰۱ مخ.

(۳) خورشید جهان ۱۳۲ مخ (٤) میلیسون ۲۱٦ مخ.

دپارسیانو د بل لښکر ماتي : دوه کاله وروسته بیاداصفهان دربار یو لښکر سره جوړ کړ اودرستم‌خان په‌سرداری‌ئې دقندهار خواته راواستاوه، مګر څنګه چه زموږملی‌زعیم دپښتون ملت په‌اتفاق اومرسته دیرغښتلی شوی‌و، دې اردو هم څه ونکړه په‌جنګ کې مغلوب شوه اورستم ددې دپاره چه د خپلو اسلا فو کانه په‌ونشی بیرته‌پارس‌ته وتښتېد، دپارسیانو داشکست په (۱۱۲۶ هـ ـ ۱۷۱٤ ع) کال و(۱) اوهم دادسلطان‌حسین اوداصفهان ددربار وروستنۍ کوښښ‌و، چه‌پنا کامی تمام‌شو. مګر سلطان‌محمد اوجهانګشای نادری مؤلف او دروضة‌الصفا لیکونکی ترخسروخان وروسته درستم‌خان نوم‌نه‌اخلی بلکه‌دده‌په‌عوض کی‌محمدزمان خان شاملو یا دوی چه‌ددېر لښکر سره دقندهار خواته مأمور شوی و، خو متأ سفانه پرلاری‌ئې نفس وخوت اودمخه تردې چه‌قندهارته راورسیږی ځان‌ئې‌حق‌ته‌تسلیم کړ اولښکرئې وتښتېد (۲) په‌هرصورت تردې‌پېښو وروسته میرویس دپښتا نه‌ملت مستقل اوخپلواك او ملی‌مختاره مشرشو اودمیلیسون په‌قول میرویس لمړی سړی دی چه (بې‌دهرات له‌ابدالیو) نورټول دافغانستان قومونه اوقبائل‌ئې داسی سره متحد کړه چه دمخه نه‌وه‌لیدل‌شوی (۳) او دپښتنو دریاست پایتخت ئې د قندهار زوړ ښار وټا که اودمملکت په‌نظم اونسق ئې شروع وکړه .

دمیرویس وفات : دپښتنو ملی قائد اولوی زعیم میرویس ترډیرو جنګو وروسته چه‌دمتجاوزینو سره‌ئې‌وکړه اوهغه‌ئې‌دخپلی‌خاوری څخه‌وشړل اوه‌پښتانه ملت زره آزادی ئې بیاددوی په‌نصیب او پښتانه ئې دپخوا په‌شان آ زاد کړه ـ

---

(۱) دمیلیسون دافغانستان تاریخ ـ دپښتو ترجمه ۲۱۷ مخ ـ د ایران د ادبیا تو تاریخ د برون اثر ـ دیاسمی ترجمه ٤ ج ۱۰۱ مخ

(۲) جهانګشای نادری ٦ مخ اوروضة‌الصفای ناصری ـ ۸ ج صفحه نلری ـ تاریخ سلطانی ۷۲ مخ

(۳) میلیسون ـ ۲۱۷ مخ

او دمملکت دغربی مځکوځخهٔ‌ئی ترفراه او سیستان پوری بیرته د پښتنو کړې او دملی‌وحدت رسی‌ئی‌بیا وغښتله او‌تینگه ئی کړه نوپدی‌وخت کی داجل استازی راورسید او نه‌ئی پرېښود چه‌داستر زعیم‌خپل نور افکار او آرزوگانی بشه‌عملی کړی ـ دذیحجة الحرام په ۲۸ ورځ په ۱۱۲۰ ه کال ئی‌دی استازی ته لبیك ووایه(۱)

که دده نوری آرزو گانی عملی نشوې اوپائی ارت تشکیلات وضع نکړای شوه دا به مشاغلو لوستو نکی‌دده دنه‌فرصت له‌جهته وګڼی، ځکه‌چه څو لیکی د مخه مورولیکل چه‌دپښتنوملی‌زعیم په ۱۱۲۶ ه کال‌دمتجاوزینو له‌جګړو وزګار شو او په ۱۱۲۷ ه یعنی یو کال وروسته ئی وفات وکړ ، نودده د آرزو گانو او افکارو دعملی کولو د پاره یو کال ډیر کم وخت و .

دافغان اوپارس دجګړې لیکوونکی دملی زعیم وفات داسی‌لیکی :

« دی معروف اودانشمند قهرمان اوه کاله (۲) په قندهار کی حکمرانی وکړه او دپارس دډیری غښتلی او مقتدری امپراطوری په مقابل کی کلك ودرید او هیڅکله د یاس او نا امیدی اند یښنې دده د مخیلیی بار یکتر ینه رشته هم متزلزله نکړه ـ څوچه دده قوا دسن دلویوالی په‌اثر وررو ورو په تحلیل ورسیدل او سورت ئی نا توانه او مریض شو ـ د ده په ناروغی ټول پښتانه ویر جن او مغموم شول ، همیشه به دده د پوښتنی د پاره د لی دلی پښتانه راتله او دده گټور او مفید نصیحتونه‌ئې اوریدل او په‌هغوئی عمل کاوه (۳)

دمیرویس وروستنی خبری : دپورته‌لیکو نکی دلیکنی په‌قرار کوم وخت

چه میرویس خپل دحال خرابوالی حس کړ نو دپښتنو مشران‌ئی راوغوښتل او په‌لاندی لندولنډو جملو کی‌ئی‌دا سی وصیت ورته وکړ :

---

(۱) پټه خزانه ۱۰۹ مخ(۲) اصلاً اته کاله دی . (۳)دافغان اوپارس جګړه مخ .

«خپل ټول کارونه خدای ته وسپاریء او پر خدای تو کل و کړیء ! »

«جنګ په مړانه پرمخ بوزیء ! »

«په هر کار کې شرا فتمند انه وضعیت غوره کړیء او خپل پت ساتیء ! »

«هر کله او په هر ځای کې سره متحد اوسیء ! »

«خپل هر رګ او پله قوي کړیء ! »

«هیڅکله د پار سیانو اطاعت و نه منیء ! »

«په هر قوت او سعیه چه ممکنه وي خپل دښمنان چه پر تاسي حمله کوي پرشا وو هیء ـ ځکه چه ستاسي دښمنان د دربار ي اختلا فاتو په اثر او د دوی د خلکو د فساد او خیانت له کبله خورا په تلوار دفنا خواته روان دي ! »

«د دوی دشمېر له ډېروالي مه ېیرېږیء ـ ځکه چه تاسي متحد یاست »

«او پر خدای مو تو کل کړی دی . »

«یقین لرم چه دوی به مغلوبه کړیء ! » (۱)

په دې وخت کې ئې سالنده لنده شوه او نو رئې نو د خبرو توان نه درلود ، په ډېر تکلیف ئې سترګې رونې کړې او دشهادت تر کلمې د مخه ئې داو روستې جمله وه چه و یویل :

« اصفهان و نیسیء: » (۲)

تردې وروسته ئې یوه اوږده ساویستله او دپاك او سپیڅلي روح مارغه ئې جاوداني ځالې او علیین ته والوت (۳) او د آزادي خواهي په دنیا کې ئې لوړ مقام او ژوندی نوم پریښود او تر مرګ وروسته موږ ته وائي :

« د ننګ تو ته به مې هر هډ وي ـ

که پس له مرګه پر مزار راشې مینه! »

---

(۱) (۲) دافغان او پارس جګړه مخ (۳) دافغان او پارس جګړه مخ

ده مزار : اوس ده مزار دقندهار دزاړه ښار په دوه کروهی ازدنوی ښار په شپږ کروهی کی د زاړه ښار دشمال غرب خواته اودنوی ښار غرب پلو ته دکوکران په کلی کی دی ، ده مزار دپښتنو دوړو اولویانو نراوښځو مرجع اوټول پښتانه دده مزار ته ورځی او دده د روح څخه فیض او مرسته غواړی ، داعلیحضرت شهید محمدنادرشاه په وختو کی ددې ملی قائد پرمزار د اعلیحضرت احمد شابابا د گنبدی په شان یوه عالیشانه گنبده جوړه شوه چه تاسی ئی مقابل عکس وینیء .

هو ، په یوه ملت کی چه دپر لږ حس هم وی خپل ملی نومیالی نه هیروی او تل ئی پخپلو زړو کی ځای ور کړی وی . * * *

تر میرویس وروسته

څنگه چه په دې کتاب کی اصل غرض دملی زعیم اوپښتون قائد میرویس د ژوندون حالات بیانول دی او دهوتکو دوري مفصل حالات غرض نه دی نوځکه تر میرویس وروسته حالات خلص او په مجمل طور سره لیکو چه فقط دومره معلومه شی چه دملی زعیم تروفات وروسته څه وشوه ؟

اودې برخی مفصل حالات به هم زه په بل کتاب کی ولیکم چه د تاریخ دعمومی مدیریت له خوا دهوتکو ټوله دوره ماته را سپارلې شوې ده چه هلته ئې ولیکم نوځکه که دشاه محمود اوشاه حسین دمیرویس دزامنو دپاچهی او جنگو مفصل بیانات نهوی دلته راغلی گران لوستونکی به ماعفو کړی ، اودهغې سببه داصفهان دجنگ تفصیل چه دپښتنو دخوا محاصره شوی و ، دلته نه ځائیږی او کله چه دهوتکو ټوله دوره لیکم هلته به ئې ولیکم

دمیرویس ورور عبدالعزیز : دمیرویس دوه زامن پاته شوه چه یو ۱۸ کلن او بل ۱۴ کلن و . ځکه چه دازامن ئې نسبتاً دسن دخوا ز نهگسیان وه نو د میرویس ورور چه عبدالعزیز نومید دمیرویس پرځای کښېنوست . کڅه هم دده

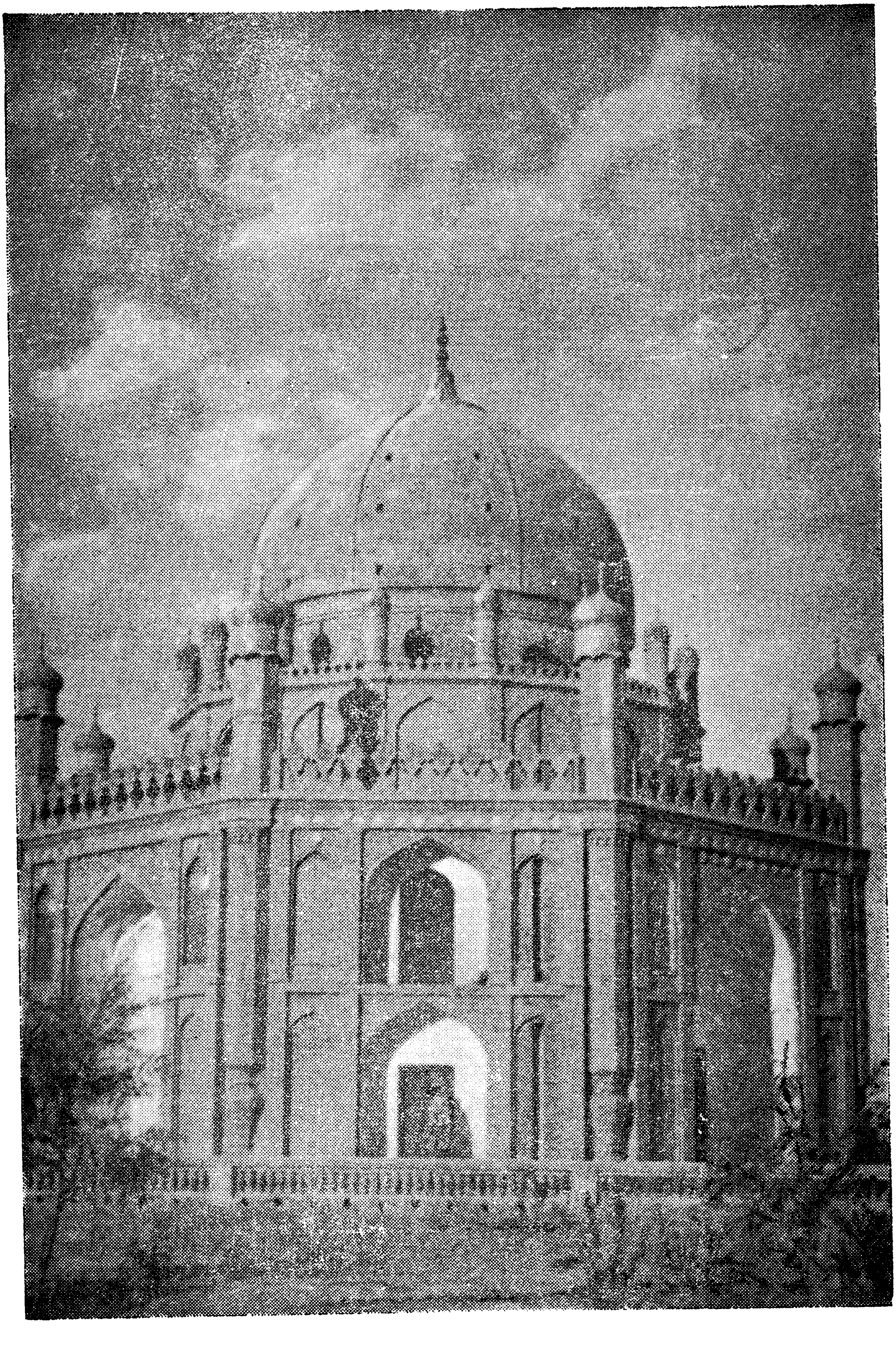

د ملی زعیم میر ویس نیکه هدیره په کوکران کی

نوم ملیسون اوسرجان مالکم او سیدجمال الدین عبدالله ذکر کړی دی مګر څکه چه سلطان‌محمد او شیرمحمد اوجهانکشای نادری او روضة‌الصفای ناصری او پټی خزانې چه دهوتکو په دوره کی لیکلې شوې ده عبدالعزیز را وړی نو دلته هم دپټی خزانې قول ته ترجیح ور کړه شو .

دې سرې دورور په شان لوړ همت نه درلود ، بلکه هوسائی او آرامی خوښوونکی وضعیت ئې و ، اود جنګ څخه ئې کرکه کوله ، نوچه مشر توب ده ته ورسېد دپښتنو مشران ئې را وغوښته ملی جرګه ئې جوړه کړ او پښتنو ته ئې داسی و ویل : ـ « تر دې ډېرو مشکلاتو او ډېرو جنګو وروسته به ښائی چه تاسی هم زما په شان د پارس د حکومت سره دروغی غوښتو نکی یاست ؛ او آرامی به غواړیء ؟ اوس چه‌می مشر ورور مرحوم‌شو او پښتنو ته ئې لوېه سوبه اوفتح ګټلې ده نو که موږ دروغی او صلح غوښتنه وکړو د پارس پاچا به ئې په ډېره خوښی ومنی (۱) »

دده دې خبری دپښتنو په‌منځ کی‌شورماشور جوړ کړ اوهغه حرارت اومحبت‌چه ئې تر دغه ګړی پخوا عبدالعزیز ته درلود په عمومی نفرت بدل شو اووې ویل چه : « موږ هیڅکله داډبې ننګی خبره نشو منلای ـ دا خبره دمیرویس نیکه دوصیت سره مخالفه ده که د ورور پر قدم نشې تلای نوروغی ته هم دومره تلوار مکوه (۲) » کڅه هم ملی جرګې دده خبره و نه منله مګر عبدالعزیز په پټه دپارس حکومت ته دروغی دالاندی شرطونه داستازی په ذریعه وړاندی کړه :

۱ : پښتانه‌دی دهغه باج څخه چه‌د ګرګین په‌وخت کی اخیستل کېده‌معاف‌وی .

۲ : قندهار ته دی پارسی عسکرنه راځی .

۳ : دپښتنو پاچهی دی همیشه دعبدالعزیز دزامنو اولمسیانو وی . (۳)

---

(۱) دافغان او پارس جګړه‌مخ (۲) سرجان مالکم ۲۰۰ مخ

(۳) میلیسون ۲۱۹ مخ سرجان مالکم ۲۰۰ مخ ـ سیدجمال‌الدین تتمة‌البیان ترجمه ۸۳ مخ

ځنګه چه پښتنو خپله دا آزادي په خپلو وينو لاس ته راوستلي او راتيولي وه نوچه دعبدالعزيز پدې ناوړه کار خبر شول عبدالعزيز ته ئې دېرې سترګې سرې شوې ، په تېره بيا دميرويس زوی شاه‌محمود ، چه دا کار دا پيشنها دونه وليدل دخلو ښتو پښتنو مشرانو په مشوره ئې د شپې بلې دنياته واستاوه او دده دبې ننګيو جزائې دخپل خنجر په واسطه دده په تېر کې کښېښوله (۱) مګر پټه‌خزانه وايي چه عبدالعزيز دملت غم نه خوړ ، ځو چه په ۱۱۲۹ هـ کال دشپې دنارنج دقصر دبامه‌خطاسو اوراولويد مړسو (۲) کڅه هم بايد دپټې خزانې داقول معتبر وبلله شي چه ليکو نکې ئې معاصرو ، مګر زمايه عقيده د همدې جهته چه ليکو نکې د عبدالعزيز معاصردی نونه ئې غوښته يا د هغه وخت سياست تقاضا نکو له‌چه دده دمرګ نسبت شاه محمود ته‌و کړی که نه‌وی نورټول مورخين متفق دی ، داوا قعه دميليسون په‌قول د۱۱۶۱ ع په مارچ پيښه شوه (۳)

دميرويس اولاد: ميرويس چه وفات شو دوه ئې زامن (٤) او يوه ئې لور پاته‌شوه دمشرزوی نوم‌ئې «محمود» چه‌اتلس کلن‌و (٥) د کشر زوی‌نوم‌ئې «حسين» چه‌څوارلس کلن و (٦) دلور نوم‌ئې «بي‌بي زينبه» وه (۷) چه‌دلته به دېر لنډولنډ دهر يوه معرفي وکړو :

شاه محمود: شاه محمود د پلار دمرګ په کال کڅه هم اتلس کلن‌و ، مګر بياهم دېر مېړه پښتون زلمی و ، اوپر پلارهم دېر ګران وڅکه چه‌د پلار سره په

(۱) ميلسيون ۲۲۰ مخ ، سرجان مالکم ۲۰۰ مخ - سيدجمال‌الدين ۸۳۶ مخ - تاريخ علي‌قلي ميرزا ۱۲مخ خورشيد جهان ۱۳۲مخ زندګاني نادرشاه پسرشمشير ۱۱ مخ اونور...

(۲) پټه‌خزانه ۱۰۹ مخ (۳) ميليسون ۲۲۰ مخ

(٤) دافغان اوپارس جګړې ليکونکی ليکی چه دميرويس درې زامن پاته‌شوه مګردريم زوې نوم‌ئې نه‌دی ذکر کړی مخ (٥) ميلبسون ۲۱۷ مخ سرجان مالکم ۱۹۹ مخ

(٦) پټه خزانه ۱۰۹مخ (۷) پټه خزانه ۱۸٥ مخ

اعلیحضرت شاه محمود د ملی قائد میر ویس نیکه
زلمی زوی ، چه په پښتني قوت ئې متجا و زینو ته ماتی
ورکړه او اصفهان ئې فتح کړ . (۱۱۱۰هـ - ۱۱۳۷هـ)

ډو لو جګړو کې ملګري و، او په حربي چارو کې ئې ښه تجربې حاصل کړې وې د پلار تر مرګ وروسته بیا د خپل آکا په خدمت کې ولاړ و، او د پښتنو د کار وباره سره ئې ډېره دلچسپي درلوده (۱) مګر کوم وخت چه ئې د خپل آکا پېشنهاد و لید نو دا کاد کړو څخه بېزاره شو او دغه کار ئې ور تمام کړ، او څنګه چه د پارس او قندهار پخوانی رواج و، چه د ښار په هر خوا کې یوه یوه مناره وه او په هره مناره کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو دپاره پرته وه، هر وخت چه به یو مهم خبر و، نو دا نغارې به و ډنګېدلې او خلك به راغونډېدل (۲) محمود چه خپل آکا مړ کړ نو دا نغارې ئې و ډنګولې او خلك راغونډ شول، محمود د خپل آکا پېشنهاد دوی ته وښود او د پارسیا و سره جنګ ئې په آیت او حدیث ثابت کړ او بیا ئې څرګنده کړه چه دده آکا د خپلې شخصی آرامۍ او خوش ګزرانۍ دپاره غوښته چه پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او دغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي. تردې وروسته ئې نو وویل چه: «ما هغه و واژه!» (۳) پښتنو چه هغه پېشنهاد ولوست او ور معلومه شوه چه محمود رشتیا وایي، نو ده ته ئې آفرین وویه (٤) او دی ئې د ځان پاچا کړ او د شاهۍ لقب ئې ور کړ نو «شاه محمود» وباله شو. دا زلمی پښتون د پښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳٤ ه کال پورې د افغانستان د پاچا په حیث ئې حکمرانی وکړه او څو واره ئې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکرې وئستلې څو په ۱۱۳٤ ه کال د پارس د حکومت پایتخت (اصفهان) محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې وروسته ئې د محرمې د میاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ ه ـ ۱۷۲۲ ع کال د صفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکر و ته تسلیم کړ (۵) دې پښتون زلمي پاچا د خپلې شهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان

(۱) د افغانستان او پارس جګړې مخ (۲) (۳) د افغان او پارس جګړه مخ

(٤) (۵) تاریخ سلطاني ۷۰ مخ ـ خورشید جهان ، مرجان مالکم ۲۰۹ مخ

تر فتح وروسته ډېرى لويى لښکر کښېږ وکړي ، څو چه تر دوه نيمو کالو پاچهي ووروسته ډبرات د مياشتى په ۱۲ شپه په ۱۱۳۷ ه کال په اصفهان کى ددماغي ناروغى له کبله ووژل شو . (۱) دافاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنى ترد نيا تېرشو اود پښتنو په تاريخ کي ئې ځلانده نوم اوتوره پرېښوده (۲)

دده دژوند مفصل حالات او دده دجګړو دميدانو وضعيت او کوائف به په بل مفصل کتاب کې چه دهوتکو دوره ښېي ليکم کاملاً راوړه شي .

❀ ❀ ❀

شاه‌حسين : د ميرويس دوهم زوى حسين نومېد ، چه د ۱۱۱٤ ه کال

دربيع‌الاول په۲۳ د کلات په سيورى کې وزېږېد ، د عمر تر دوولسو کلو پورى ئې دفقه او تفسير او منطق اود بلاغت علوم ولوستل ، هغه وخت چه‌په ۱۱۳۵ه کال اعليحضرت شاه‌محمود اصفهان فتح کړ ، نوخپل کشر ورور شاه‌حسين ئې دقندهار پرتخت کښېناوه ، اعليحضرت شاه‌حسين ډېر عالم اواديب اوعلم‌روزونکې‌پاچاو ، اودده عصر بر پښتنو باندى په ډېرى آرامىي او راحت تېرشو ، غربى او شمالى خواته ترفراه ، سبزوار او هرات پورى او شرقي خواته ترغزنى او ګومل پورى دده حکمرانى کوله ، او پرڅېره پردي « پښتين » شال اود پنجاب داسماعيل خان اوغازى خان ډېري هم د شاه‌حسين په وختو کې فتح شولي (۳) همدارنګه دملتان لته هم دقندهار دقواو له خوا تهديد شوه اودپښتنو پرمخ تګ دملتان ترحدودو ورسېد (٤) ددي زلمي پاچا دعلم پرورى دثبوت دپاره همدا دليل بس دى چه په شاهى ارګ کې‌ئې ادبى انجمن تشکيل کړى‌و ،

---

(۱) تاريخ سلطانى ۷٦ مخ - خورشيد جهان ۱۳۵ مخ ماثر الامرا ۷۰۱ مخ ۳ ج روضة‌الصفاى ناصرى - مګر سيد جمال الدين او ميليسون (۱۷۲۵ ع = ۱۱۳۷ ه) ليکلى دى .

(۲) درو ضة الصفاى ناصرى‌بقول (۲۱) کلن‌و . (۳) حيات افغانى ٦۷ مخ (٤) سير المتأخرين ٤۸۰ مخ

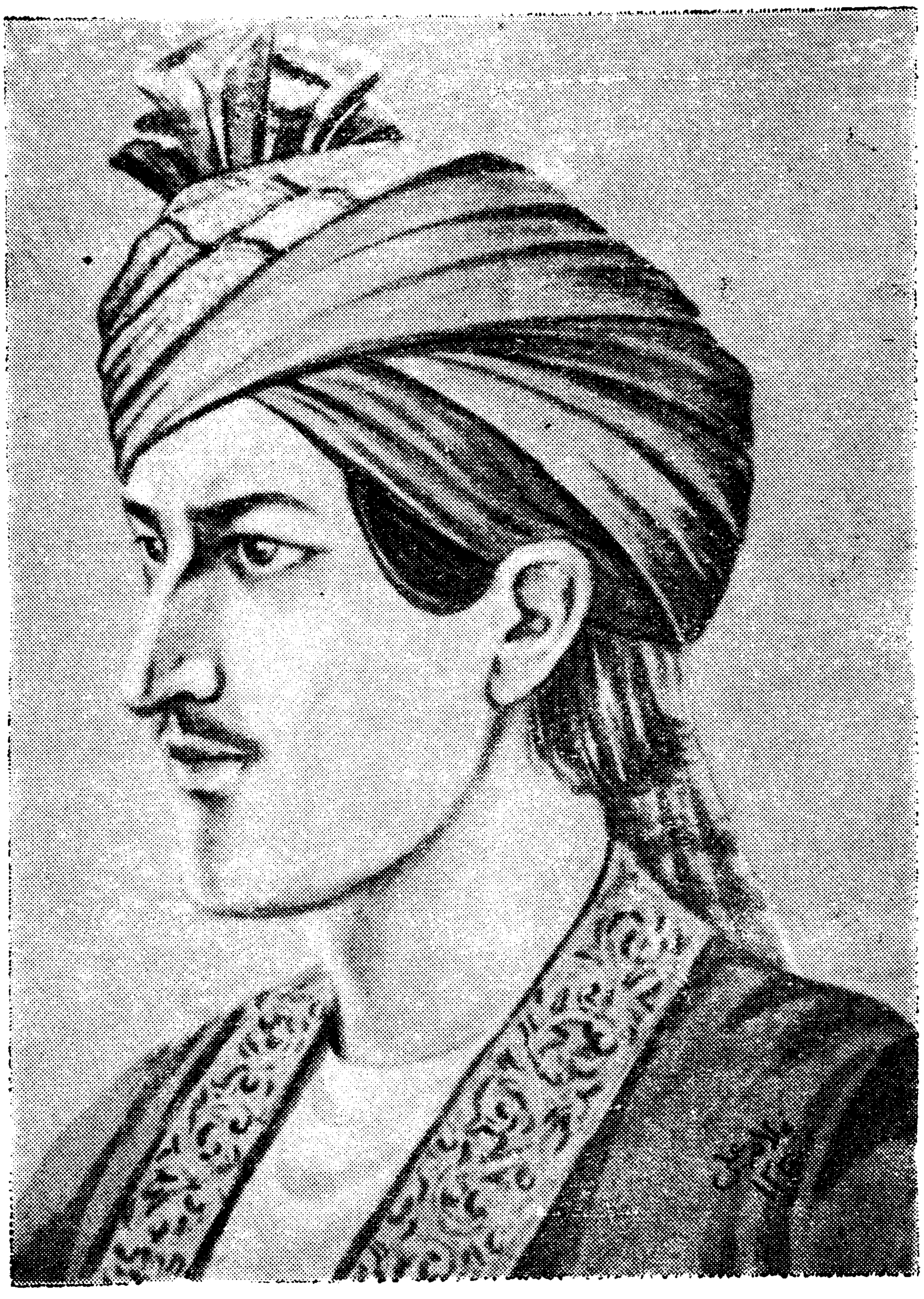

اعلیحضرت زلمی پاچا شاه حسین د ملی قائد میر ویس نیکه
زوی ، چه هم عالم و، او هم توریالی.
(١١١٤ هـ - ١١٥٢ هـ)

او په هفته کې به‌ئې یوه ورځ دخپل وخت ډېر لوی علما او شاعران او ادیبان خپلې کتابخانې ته را بلل ، شعرونه به‌ئې اروېدل او ادبی مجلسونه به‌ئې کول شاعرانو ته به ئې سلې ورکولې (۱) چه دهمدې تولنې په برکت او ددې پاچا په‌امر دپښتو گرانبها اثر « پټه‌خزانه » میدان ته را ووتله او ولې‌کله شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پیدا شوه چه دهوتکو په دوره کې به مکمل ولیکل شي . اودی پخپله هم دپښتوژبې ښه‌شاعرو ، پرملی وزن‌ئې خوازه‌شعرونه ویل ، ددې‌علم‌دوست پاچا پاچهاهی تر ۱۱۴۹ هـ کال پورې دوام وکړ ، څو دهمدې کال درجب په۱۷ نادر افشار دافغانستان خواته‌دضبط پخیال راو کوچېد څکه چه ده ددرې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر دهرات دابدالیو حکومت له منځه اخیستی‌و ، اود پښتنودقوماو باقی پا ته برخه ئې هم په پارس او گرجستان کې ماته کړې وه ، څکه ئې نو اوس بې دقندهاردغلځیود پایمالولو څخه بل کار نه در لود ، د کوچنی اختر دمیاشتې په دوهمه نادرشاه ترسیستان را تېر شو اود همدې میاشتې په ۱۸ ددلځك اودلارام لـه لارې دهیلمند غاړې ته را ورسید او ددې ځای ترنیولو وروسته دکوچنی اختر په ۲۱ تر هیلمند را پورې ووت د ۱۱۴۹ هـ دذیقعدې په اوائلو کښې دقندهار مستحکمه کلا محاصره کړه . شاه‌حسین دقندهار زلمی مدافـع سره دخپل معروف سپه‌سالار سیدال خان ناصرسره یو کال او څو میاشتې په مړانه دفاع وکړه او پرې ئې نه ښوده چه : نادر شاه سره دهغه خپل نظامی عظمت پر ښار تصرف وکړی ، د ۱۱۵۰هـ دذیحجې لمړۍ ورځې وې چه دزلمی شاه‌حسین نظامی طاقت پای ته ور سېد څکه چه ترهغه دمخه دهوتکو ددورې مشهور او زړور سپه سالار سیدال خان د شاه‌حسین دزوی « محمد » نامی سره د کلات په کلا کې دنادر دجگړنو پلاس ورغیء اودا نامتو او نومړی سپه‌سالار دنادر په امر د سترگو دنعمت څخه محروم

---

(۱) پټه‌خزانه ۱۱۱ مخ

او ډونډ کړشو (۱) څکه نو شاه‌حسین هم نادرشاه ته تسلیم شو او ده‌ددې تسلیمېدو سره دهوتکو دشهنشاهۍ لمر هم ولوېد او لکه سلطان محمد چه لیکي : زلمی شاه‌حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته دنادر شاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو اوهم هلته دنادري قهر په زهرو دبرات په لسمه په (۱۱۴۹ ؟) باید (۱۱۵۲ هـ) وی له دنیا ولاړ (۲)

❀ ❀ ❀

دمیرویس لور میرمن زینبه : میرمن زینبه دملي‌قائد یوه عالمه او محترمه او هوښیاره لوروه ، داسلامي احکامو اوفقې اکثر کتابو نه ئې لوستلي وه ، دفارسي مشهور اومتداول کتب ئې هم ترپایه رسولی وه ، خپل دا تحصیل ئې دهغه وخت دمشهور اولوی عالم ملا نورمحمد غلځي څخه کړی‌و ، چه دې عالم دحرم ټولو مخدراتو ته درس وایه ، چه وروسته بیا پخپله میرمن زینبې داوظیفه پر غاړه واخیستله او دحرم او نورو نجونوته به ئې تعلیم کاوه (۳) وایي چه بي‌بي زینبه ډېره هوښیاره میرمن‌وه اودمملکت په اداري چارو هم‌ښه پوهېدله ، خصوصاً د خپل ورورشاه حسین سره‌ئې ډېری فکری مرستې کولې اودپټې‌خزانې د مؤلف په قول هر کله به ئې د امورو مشکلا ت په صایبې رایې حل کول اوشاه حسین به‌هم ددې په خبرو عمل کاوه او ددې نصیحتو نه به ئې ارو بدل (۴) بلکه د «تاریخ افاغنه » د لیکونکي سید ظهورالحسن اوهم‌دسلطان‌محمد له قوله څرګند ېږی چه د قندهار د محاصرې په وخت چه نادر شاه محاصره کړی‌و ، هم د حکومت ټوله کار وائی‌ددې میرمنې پلاس کې‌وه‌اودمحاصرې

(۱) سلطاني ۹۲ مخ- نادر نامه قلمي ۱۰۷ مخ- زندګاني نادرشاه پسر شمشیر ۱۰۵ مخ

(۲) سلطاني ۹۰ - ۹۶ مخونه - خورشید جهان ۱۵۶ - ۱۶۱ مخونه - نادر نامه قلمي ۲۰۴ سیرالمتاخرین ۴۸۰

(۳) (۴۰) پټه خزانه ۱۸۰ مخ د کابل طبع .

په پای کې هم دا میرمن د ښاره را ووتله او د نادر سره ئې د متارکې مذاکره شروع کړه (۱)

برسېره پر دې، دې میرمنې د ادب سره هم زیاته مینه درلوده، تل به ئې د شاعرانو قدر کاوه او د پښتو انیو شعراو، دیوانونه به ئې لوستل، پخپله هم ادیبه او شاعره وه ښه ښه خوازه اشعار ئې ویل چه ددې د اشعارو څخه یو شعر هغه مرثیه ده چه د خپل ورور شاه محمود په مرګ ئې پر ملي وزن ویلې ده او ددې د امنظومه هم د شعري لطافت څخه ډکه ده او هم پښتنی روح پکښې دی، موږ ئې ددې د اشعارو د نمونې په توګه را نقلوو:

زغ سوچه ورور تېر له دنیا سونا — قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په ویر کې مبتلا سونا — چه شاه محمود له ما جلا سونا

* * *

دارونې جهان را ته تورتم دی نا — زړه د ښپلتون په تیغ کړم دی نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی نا — د پاچهۍ تاج مو برهم دی نا
چه شاه محمود تېر له دنیا سونا — قندهار واړه په ژړا سونا

* * *

ځوانو، مېړه د توری جنګونا — ولاړ د کام په ننګ ونا
دښمن له ده په وېرو رنګ ونا — پر میدان شیرو، یا پلنګ ونا
افسوس چه مرګ دده په خوا سونا — قندهار واړه په ژړا سونا

* * *

محموده! نه یوازې خور ژاړي — پر مرګ دې تول له کلي کور ژاړي
خیلوان لا څه، پاچادې ورور ژاړي، — لښکر سپاه دې پلې سپور ژاړي
پښتون دې تول په واویلا سونا — قندهار واړه په ژړا سونا

(۱) تاریخ افاغنه - اردو د سید ظهور الحسن موسوی تألیف طبع دهلی ۵ مخ
تاریخ سلطانی ۹۵ مخ

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه! — چه شاه محمود سو نن په گور عالمه!
د پښتون لمر سو، تیاره تورعالمه! — راته د ښمن ه کا پیغور عالمه!
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سو نا — قنـدهار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان — په خوروخای کاشاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج دټول اصفهان — زړه ئې راسوړ سو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچا سو نا — قنـد هار واړه پـه ژړا سو نـا

* * *

آسمانه! بیادی خه ستم کاخر گند — و شلاوه تاچه د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیازموز په وېر کاخورسند — چه شاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور مووير شورو غـو غاسو نا — قند هـار واړه په ژړا سـو نـا

* * *

هوتکو ! ژاړی محمود شاه خه سو نا؟ — پښتنو ! ستاسی لوی سپاه خه سو نا؟
له اصفها نـه ترفراه خه سو نا؟ — پاچا چه و، حشمت پناه خه سو نا؟
د پښتنو پـر تـم فنـا سو نـا ـ — قنـد هـار واړه پـه ژړا سو نا

* * *

محموده! ځوان وې ولی ولاړې له ما؟ — له تخت وتاجه ته پر خه سوی جلا؟
اصفهان و لی پا تـه سو نالـه تا؟ — سردی راپورته کړه، چه خه کړی اعدا؟
د ښمن ولاړ بیـا شاو خـواسو نا — قنـد ها ر واړه پـه ژ ړ ا سو نا

* * *

اورم ناري د غم چه کړینه فریاد — پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چه تل به ؤ ښادمن سوه ناښاد — دساند وزغ دی چه را وړینه ئی باد
ماتم زده پیر و برنا سو نا — قندهار واړه په ژړا سو نا

د ملی قائد میر ویس نیکه وراره چه د اعلیحضرت شاه محمود تر مرگه وروسته
د اصفهان پر تخت کښیناست . (۱۱٤۲ ه وفات)

ورور ه ! مقردی ستا مولا کی جنت — در دی کې تا ته پس له مر گه راحت
روح دې وه ښاد په لويه ورځ د قيامت — مخ دې وه روښ د خدای په مهر و رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو نا — قند ها ر و اوړ ه په ژړا سو نا (۱)

* * *

دا مېر من د وروړغم دېره غمجنه کړه او بيائې د دنيا له کارو باره زړه سو ړ شو تل به د خدا ی په عباد ت مشغو له وه او عمر ئې د قرآن شر يف په تلا وت تېرا وه او وړو نجنکيو ته به ئې لوست او ليك ورښو د .

دميرويس وراره (اشرف) : اشرف د مېر و يس و را ره او د عبد العزيز

زوی و ، د اعليحضر فاتح شاه محمود تر مر ک وروسته د ا يوه زلمی د پا رس پر تخت کښېنا ست او په شاه اشرف مشهو ر شو . د ي زلمي د خپلې پو هې او ذ کاء په اثر کې د سلطنتي چا ر و اداره په ډ ېر ښه صو ر ت سره وکړه او سيدال خان ناصر (د هوتکو د دوري هېر و او پهلو ان) ئې ډېرته په سپه سالارۍ و ټاکه او ډېر ی لښکر کښې او فتو حات ئې و کړل او د د ه د عصر د مهمو وقائعو څخه يوه واقعه د بغد ا د د و ا لی احمد پا شا د لښکر را تلل دی چه د اعليحضرت شاه اشرف جلوس په دريم کال د ۱۱۳۹ هـ د برات د مياشتې د ۱۲ څخه د ۱۱٤۰ هـ تر منځه پېښه شو ه او شاه اشر ف د هغو مدا فعې ته ور جګ شو ، مګر پر ي ئې نښو ول چه پښتني عسکر د هغو ی سره په جګړ ه ونښلي څو هغه و ، چه دا واقعه د ده د ښه سيا ست په اثر کي تر نه مياشتي ډېر لږ جنګ وروسته په روغې او صلح سره فيصله او ختم شوه (۲) نو دده د جلوس په پنځم کال په (۱۱٤۲ هـ) د سلطان احمد ثالث عثما نی خليفه له خوا «راشد پاشا» نامی

---

(۱) پټه خزانه ۱۸۷ ـ ۱۹۱ مخو نه . (۲) رو ضته الصفا ۸ ج ـ تا و يخ نظا می ا ير ا ن ۱ ج ٤۸۲ مخ

دسفارت په‌توګه دا علیحضرت اشرف دربار ته راولیږه اوپه عوض کې د پښتنو د دربارڅخه هم محمد علی‌خان بلوڅ‌دایلچی‌ګری په‌دول‌عثمانی دربارته واستول شو ، ا په‌دې توګه ددې دوو دولتو ترمنځ روابط ټینګ شول (۱)

تردې وروسته نوا علیحضرت شاه اشرف دنادر افشار په جګړو بوخت شواو ځنګه‌چه‌دپښتنوعسکر لادمخه هرپلوته سره تیت شوی وه او د قندهار څخه هم کومک نه رار سېدی‌اونادر افشار هم په‌ډېر زور کی و ، نوتر ډېرو سختو سختو جګړو وروسته پښتانه زلمیان اکثر تباه شول اوا علیحضرت شاه‌اشرف تر پنځو کالو اواوو میاشتو ترپاچهی وروسته دګرمسیر د«ملخان» کلاته چه د هیلمند پرغاړه ده ولاړ اود هغه ځای‌څخه دکښته بنورا و ك زرد کو ه ته ورغی‌ء اوهلته دعبدالله‌خان بلوڅ‌دزوی له‌خواچه ابراهیم نومید مړ کړه‌شو ـ دده مرګ د۱۱٤۲ په‌آو اخرو کی واقع شوی دی (۲)

* * * *

(۱) تاریخ سلطانی ۷۹مخ ـ دسر پرسی سایکس دایران تاریخ ۷۱ مخ

(۲) تاریخ سلطانی ۸٦ مخ ماثرالامر ـ ۳ ج۷۰٦ مخ ـ دسید جمال الدین تتمه ترجمه ٦٤ مخ تاریخ نظامی ایران اج ۸۰ : مخ ـ نادر نامهٔ قلمی ۹۸مخ

دمیرویس سپه سالاران

او جنگیالی ملګری

اوس چه دمیر ویس داولاد دلنډی معرفی څخه وزګار شوو، نو بایده ده چه دملی قائددهغو غښتلیو او نامتو ملګرو یا دونه وکړو چه دده سره په جګړو کی حاضراوده دخپل ملی لښکر سپه سالاران یا سالاران بللی وه، هغه دادی :

۱: سیدال خان ناصر :

څنګه چه دپټی خزانی مولف لیکی سیدال خان دا بدال خان زوی او بابړی زی ناصر دی چه پلارئی دوازیخوا سرته په ډیله نومی ځای کی اوسیده. هغه وخت چه سلطان ملخی استقلال وموند نوبابړی زی دابدال خان سرړاغلل او په اتغر کی میشته شول (۱)سیدال خان دهوتکو ددوری یومهم اوغښتلی اوپهلوان نظامی سپه سالارو، او بی مبالغی ویلای شو چه دا پښتون ژنرال د هوتکو د جنګو ملی هیرو دی ځکه چه دی ددوی په ټولو جګړو کښې شریك و، اومهم جنګونه ئی کړی دی او په ټولو فتوحاتو کی (څه په داخل او څه په خارج کی)دخوراځلیدونکو کار نامو څښتن دی، او دمحمد هوتك په عبارت « په سخاوت او شجاعت زبدهٔ روزګار سو »دهغه وخته څخه چه میرویس ګرګین مړ کړ سیدال خان ناصر دپښتنو دلښکرو سپه سالارو تا کل شو او دمملکت په حربی او نظامی خدمتو کښې داخل شو. بیا هغه وخت چه صفوی لښکر دقندهار دنیولو دپاره را غله همدا ملی پهلوان دملی قائد له خوا دهغه دمقابلی دپاره ور مخ شو او صفوی لښکرئې څوواره پر له پسې ماتی کړې اودهٖر جګړن ئې تري ووژل اودمیرویس خان د وخت په ټولو جنګو کی بریالی او فاتح و(۲)بیا چه ملی زعیم وفات شو اعلیحضرت شاه محمود ددې ملی ژنرال په مرسته اصفهان ونیو او دپښتنو شهنشاهی ئې تشکیل کړه او بیاد شاه محمود تر مرګ وروسته داعلیحضرت شاه اشرف سره دپارس او عثمانی او روسی

---

(۱) پټه خزانه ۱۶۹ مخ (۲)پټه خزانه ۱۶۹ مخ

په‌ټولو جنګو کښې ملګری او غښتلی سپه سالار و او په هر جنګ کې سوبه او بری دده په برخه وه .

همدا رنګه وروسته د نادر افشار سره په مدافعوي جګړو اخته و ، او هم دا سیدال وچه د پښتنو د شهنشاهۍ څخه ئې سخته دفاع کوله څو دا دفاع ئې تر قندهاره راورسیدله ، او په قندهار کې هم تر وروستنی طاقت پوری د شاه حسین سره یو ځای د نادر په مقابل کې و جنګیدی ، او د سیدال قوی روح تر پایه پوری نادر ته سرټیټ نکړ او څو چه ئې کولای شوه د پښتنو د حق څخه ئې دفاع وکړه .

دسیدال جنګونه : د ۱۱٤۲ ه کال په محرم کې چه نادر افشار پر هرات حمله وکړه او دا بدالیانو د غښتانو سره په جنګ اخته شو او شاه اشرف غوښته چه بیرته خراسان د ځان کړی په دې جګړو کې سیدال خان د پښتنو جګړونو او لښکر وسردار او قوماندان و ، او په کرمان کښې میشته و (۱) دغه کال د ربیع الاول د ۳ تر ٦ پوری د «مهمان دوست» مشهوره جګړه د پښتنو او نادر افشار تر منځ واقع شوه چه په پای کې دواړو خواو ته سخت تلفات واوښته (۲) تر دې جنګ وروسته سیدال خان د اعلیحضرت اشرف له خوا دقو وین په حکمرانۍ مقرر او انتخاب شو او د لښکر په غونډو لو بوخت شو . د ۱۱٤۲ ه د ربیع الاول د ۲۰ تر ۲۳ پوری سیدال خان د اسلام خان په ملګری د خپلو اتلسو زرو عسکرو سره ئې د نادر شاه سره اوږه ور کړه . او پښتانه له تهرانه را ووتل (۳)

دسیدال خان دریم مدافعي جګړه د «مورچه خورت» مشهوره جنګ دی چه دلته هم د څه عسکرو قوماندانی په اسلام خان او په خپله شاه اشرف اړه درلوده او ۱۱٤۲ ه د ربیع الثانی په آواخرو کښې و نښت. کومه آخرینه مقابله چه په پارس کې سیدال خان

(۱) (۲) جهانګشای نادری ۱۰۵ مخ (۳) جهانګشا ۱۰۸ - ۱۱۰ مخونه او تاریخ نظامی ایران ٤٥۳ - ٤٤٥ - ٤٥۰

دشاه‌اشرف په‌ملگری دنادرشاه سره‌و کړه د«از قان» او «فسا» د پل جنګ دی چه‌دهمهغه کال دجمادی الا خر په ۱۳ واقع‌شو او دپښتنو وروستنی ز لمیان دشاه‌اشرف اوسیدال خان سره ددې فداکاری صحنې ته‌وروړا ندی شول (۱)

په‌۱۱۴۳ه کال دشوال په‌میاشت کښې چه نادرافشاردهرات‌خواته متوجه شو اوده‌رات دابدالیو دخواجنګ ورسره‌ونښت‌نوابدالیانوداعلیحضرت‌شاه‌حسین‌څخه مرسته وغوښتله اوده‌مدې درخواست‌په‌اثردربیع الاول په میاشت کښې دڅو زرو امدادی‌نفروسره سیدال‌خان دهرات‌دوطنخوا هانو د کومك‌دپاره‌واستول شو (۲)

څو کاله وروسته د۱۱۴۹ه کال دذیقعدې په‌میاشت چه د نادر افشار اردو قندهار محاصره کړ، داتاریخی محاصره چه‌په‌خورا شهامت سره‌ئې دفاع کیږدله دپیاوړی زړور ژنرال سیدال‌خان په‌همت او مړانه تریوه کال اړ څو میاشتو پوری وځنډیده اودې زړور قوماندان تر آخر کړیه پو ری په ډېر ا ستقامت او شهامت اودلاوری اوپښتنی غیرت‌دفاع و کړه‌اوځنګه‌چه نادر خپله‌څه قواد کلات خواته واستوله نوسیدال‌خان هم دځلورزرو کسوسره هلته ولاړ اود کلات پر کلا ئې دنادر دجګړونو سره پرسپین ډاګ سختې مقابلې و کړې، څو چه په آخر کښې داعلیحضرت شاه‌حسین دزوی «محمد» نامی سره د کلات د کلا دبانـدی پـه جګړه کښې دنادر دلښکرو پلاس‌ورغیء او نادر چه خپل دازړور رقیب لاس ته راووست‌دستی‌ئی امرو کړ چه‌ددې زمری پښتون سپه‌سالار ستر ګې‌ړندې کړی(۳) اودده دسقوط سره دهوتکو شهنشاهی سقوط و کړ.

وایی کوم‌وخت‌چه‌دپښتنوملی‌پهلوان سیدال‌خان ناصر دوطنخواهی په‌لاره کی

---

(۱) جهانګشا مخ زندګانی نادرشاه مخ روضة‌الصفای ناصری مخ تاریخ نظامی مخ

(۲) جهانګشا ۱۸۱ مخ نادرنامه قلمی ۱۱۵مخ سلطانی۸۸مخ

(۷) جهانګشای نادری ۳۱۵ مخ ـ نادرنامه قلمی ۱۹۷ مخ خور شید جها ن ۱۶۰ مخ زندګانی نادرشاه ۱۰۵مخ سلطانی ۲۲ مخ

ستر گی بایللې نودخپلو خپلوانو اوخپلې کورنۍ سره دقندهار ښخه و کوچېد او د کابل د کوهدامن شکردرې ته راغی ‌او دلته له دنیا ولاړ ددې مېړه پښتون ژنرال مزاردشکر درې دسیاسنګ په مقبره کښې دی اوده ښخه یو زوی د شیرمحمد په نامه یاته شو چه تراوسه هم ددې کورنۍ محترم احفاداو اولادونه هلته او په کابل کښې او سی. (۱)

❁ ❁ ❁

د سیدال ادبی مقام: ښنګه چه پټه خزانه لیکی، سیدال خان ناصر علاوه پردې چه د جنګ د میدان مرنی و، دادب په میدان کښې هم لمړی سړی و، اود توری سره ئې قلم هم درلود، ښه پوه او ادیب سړی و، مروجه علوم لکه: فقه تفسیر، فصاحت، صرف، اونحو اوفارسی کتب ئې لوستلی وه (۲) دادبیاتو سره ئې ښه مینه درلوده اوپه کوم وخت چه به له جنګه وزګار و شعرونه به ئې و یل، پخپله هم ښه شاعر و، او پر ملی لحن اووزن به ئې سندری ویلې چه دلته ئې یو سندره رانقل کوو:

یار ما له هسی ګران سو — را تېر تر ټول جهان سو
نور نه وینم په ستر ګو — جهان ټول راته جانان سو

❁ ❁ ❁ ❁

دوې زلفې دی او ږدې کړې — پر مخ دی را خپرې کړې
سرې اشرپۍ دی په تندی باندی سپرې کړې
ګرزی په باغ کې په ګـلونو کې نخرې کړې
په اور دی و سو م یـار ه — راته اور تـا زه بو ستان سو

❁ ❁ ❁

---

(۱) د پټې خزانې تعلیقات د ښاغلی حبیبی لیکنه ۲۵۷ مخ
(۲) پټه خزانه ۱۶۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین چه اشنا یې کا — شپه او ورځ به ګریانې کا
ښهر ده ستمګاره خوشحال زړونه به زخمي کا
لینده لرې دورځیو ، د بانو غشي کاري کا
پر هار مې ګوره خلقه — د دلبر د تېر نښان سو

❀ ❀ ❀

مین پر لویو غرو ځي — سر تور په نیمو شپو ځي
وزي له وطنه، وطن پر ښېږدي پرچولو ځي — فریاد و ناري وکا، په نارو په غلبلو ځي
وصال ئې نصیب نه سو — ګوره زړه ډك په ارمان سو

❀ ❀ ❀

ناري وهم عالمه ! — د شپې تر صبحدمه
ناتوانه د بېلتون یم یو ګړی نلرم دمه — بېتامې نفس خیږي راځه زما د زړه همدمه
نظر پر ما غریب کړه — چه تاخون مې ستا، په ځان سو

❀ ❀ ❀

شبنم پر ګلو ښکاري — زما او ښکي داري داري
خوناب ځي ستا لغمه زما په مخکې لاري لاري
تمامه شپه کم تېره په ژړا په ناري ناري
ښکاره سوه چه مجنون یم — لېونتوب مې اوس عیان سو

❀ ❀ ❀

بوستان ښکلی زیبا دی — رنګین په اوښکو زما دی
د زړه پرهار ګلګون دی ، چه بلبل په تماشا دی
په مینه مې زړه و چاودی تهوایې پخندا دی
قتلی د بېلتون یم — زه «سیدال» دا مې بیان سو (۱)

---

(۱) پټه خزانه ۱۷۱ - ۱۷۳ مخونه ۰

Ketabton.com

۲: بابوجان بابی: بابوجان بابی د کرم‌خان بابی زوی دی، چه په اتغر کښې اوسېدی، او یو د هغو غټانو او مشرانو څخه دی چه په ملی جرگو کښې د میرویس خان ملگری او په جنگو کښې د ملی زعیم بازو او د پښتنو لښکرو مشرو دي پیا نوی سالار په هغه وخت چه گرگین وژل کېده له کلاته د پرغنبتلی را وستل او د ماشور (۱) له خوائې د قندهار د ښار حصار ونیو او چه ښار ونیول شو نو د میرویس خان له خوائې په کلات کښې حکومت کاوه (۲)

په ۱۱۳٤ ه کال چه اعلیحضرت شاه محمود د اصفهان د نیولو عزم وکړ نو بابوجان بابی هم د درو زرو تنو هوتکو، توخو، ترکو او آکا خیلو سره قندهار ته راغئ، او د شاه محمود سره اصفهان ته ولاړ او د پټې خزانې په عبارت بابوجان په ټولو جنگو کښې «هسې مړانه وکا، چه رستم دوران ئې هېر کا» (۳)

سلطان محمد لیکی: چه بابوجان د شاه محمود او شاه اشرف په وختو کښې د پارس د لارو بندر حاکم و، او د هوتکو د شهنشاهئ وروسته قندهار ته راغئ، جهانکشای نادری ئې د «باروخان» په نامه یادوی. هغه وخت چه نادر افشار د هرات څخه د قندهار خواته وخوځېد او امام ویردی بیگ د کرمان حکمران د ده په امر د گرشك او کلابست لوری ته مامور شو اعلیحضرت شاه حسین د بابوجان بابی په قیادت او قوماندانئ یو لښکر د هغه د مقابلې د پاره ورواستاوه او دی ډېر زړور قوماندان د هغو سره جگړې وکړې او هغه ئې د فراه لوری ته وځغلول او ډېری ولجې ئې ځنې را وگرزولې (٤)

---

(۱) د ماشور کلی د قندهار د زاړه ښار جنوب ته او د نوی ښار جنوب غربی پلو ته تخمینا ۷ میله لری واقع دی. پخوائې د زاړه ښار د جنوبی حصار دروازه د ماشور دروازه بلله.

(۲) (۳) پټه خزانه ۳۵ مخ. (٤) تاریخ سلطانی ۸۸ مخ جهانکشای نادری ۱٦٦ مخ.

علاوه پردي د بابوجان ښه عالم او اديب سړی هم و ، داد ب سره ئې مينه در لوده تل به ئې د شعر او ديوا نو نه لوستل او پخپله هم شاعر و. ده په ۱۱۲۹ ه کال د «شهاو ګلان» هغه قصه په مثنوی نظم کړه چه پښتانه ئې په مجلسو کې نقل کوی او دا کتاب ئې « قصص العاشقين » نومېږی .

د بابو جان د شعر نمونه

عشق

عشق يو هسې توريالی دی ٔ — چه پر هر ځای ئې برې دی ٔ
دعشق اورهسې سوزان دی ٔ — چه سو ځلی ئې جها ن دی ٔ
زړه بې عشقه کله زړه دی ٔ — چه بې عشقه زړه د مړه دی ٔ
پښتا نه کاندی متل — چه دی ٔ خوږ تر شات عسل:
چه: « بې عشقه سر کدو دی» — تش بې مغزه يو لاړو دی ٔ
زړه بې عشقه په کار ندی ٔ — هم هر زړه سزا وار نه دی ٔ
چه د عشق وکا خبری — کړی په غوږ دا مرغلری

ديا کانو عشق سزا دی ٔ
امانت دا ، د مولا دی ٔ

* * *

۳ : بهادر خان : بهادر خان چه پټه خزانه ئې « دصدرا کا بر دوران » په لقب يادوی، هم يو د هغو غښتليو خانانو څخه دی چه د ګرګين دوژلو په جګړه کی دملی زعيم سره ملګری و (۱) اود هوتکو د دوري ډېر مشهور بهادر او

(۱) زيدی خان په محمود نامه کی وايی : سپهسا لار اصر ، او بابوجان وبابی بل بادرخان و ، دبادرو لمسی - (۱٤٥ مخ پټه خزانه)

توریالی دی . دهوتکو په اکثرو جنګو کی ئې برخه اخیستې‌ده او هری خواته چه‌ئې په جګړه کی مخ شوی دی هغه خوائې اخیستې ده او بریالی شوی دی؛ لکه محمد هوتک چه لیکی بهادر خان د شاه‌حسین په وختو کی هم د لښکرو سالارو ، او « دشال » (۱) او « ژوب » کلاوی ئې فتح کړې اود شاه‌حسین بازو و ؛ چه وایی شاه‌حسین‌ده ته‌ورور خطاب کاوه او عوامو « امیرالامرأ » باله (۲) بهادر خان په قندهار کی په توره اوښندنه (سخا) دېر مشهور و ، دده په کرم اوسخاوت غریبان اوبې وزلی ماړه او آسوده وه .

علاوه پرتوره او سخا بهادرخان ښه علمدوستړه سړی هم و ، متداوله علوم ئې لوستلی وه ، د شعرا او علماؤ سره ئې مرستی کولې او هیڅکله دده مجلس ددې طائفې څخه خالی نه‌و ، شاعرانو ته به‌ئې ښې ښې صلې ور کولې ، لکه پټه خزانه چه لیکی « په صله کی په دوران طاق دی ، اوپه ښندنه علمأ ته حاتم دی . چه له سفره راسی علمأ او شعرا مېلمه کا ، او دوی ته ښندنی و کا . خالق‌تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر دېره ژوندیء وساتی ... » (۳)

دبهادر خان دبدلو نمونه : بهادر خان هم د سیدال خان ناصر په شان خپل شعری احساسات په ملی اوزانو کی څرګند کړی دی اوپر ملی لحن او وزن ئې بدلی او سندری ویلی‌دی چه دلته ئې یوه نمونه را وړو :

---

۱ : شال یا شالکوټ داوسنی کویټې حدود دی - چه دا بوالفضل په قول د اکبری عصر په تشکیلاتو کی دقندهار دشرقی توابع باله کېده اودختو کلائې درلوده چه کاسی او بلوڅ پښتانه پکښې اوسېدل (آئین اکبری ۱۸۹ مخ) دپټی خزانې حاشیه ۱۱۱ مخ -

(۲) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

(۳) پټه‌خزانه ۱۲۵ مخ

بېلتون دی زوردی ترلېمومې سهارنم ښاخی | لکه شبنم ښاخی
داسره‌یاقوت‌مې په لمن کی ستاپه غم ښاخی | په غم‌الم ښاخی
گوره لیلی باران داوښو ستا په چم ښاخی | ښنگه‌پرچم ښاخی

❀ ❀ ❀ ❀

راغله‌لیلی په شینکی خال نښا په گلو کوی | په‌سرومنگلو کوی
سهار چه وزی سیل کا، زغ په بلبلو کوی | گل په‌اوربلو کوی
ملالی ستر گی ئې کاته په ویر ژلو کوی | زیب په‌گجلو کوی
دژوبل زړه وینی په هر گړی هردم ښاخی | لکه شبنم ښاخی

❀ ❀ ❀ ❀

ښکلی نجلی! دباغ په لورمه ځه ننښا مکوه | عاشق رسوا مکوه
وریت سوی زړه‌می‌دی مین‌پوری خندا مکوه | را شه جفا مکوه
زه یم پتنګ ته‌یې ډیوه ما جلبلا مکوه | نور ظلم بیا مکوه
یم ستا له عشقه لیونی پرما، ماتم ښاخی | غم‌اوالم‌ښاخی (۱)

* * *

٤: ملا پیرمحمد میاجی: داملاهم یودهغو روښن فکرو علماو څخه‌و، چه دملی زعیم میرویس سره په‌ملی لویه جرگه کی شامل او هم بیا وروسته په ټولو جنگو کی د میرویس نیکه ملا تړ او ملگری و.

دی دمرحوم ملا محمد سرور زوی و، چه پلار ئې د میا فقیرالله صاحب لاس نیوی کړی‌و اوده بیادخپله پلاره‌څخه فیض‌وموند (۲) اووایی چه‌بیادی دشاه اشرف

(۱) پټه‌خزانه ۱۲۵- ۱۲۷ مخونه
(۲) پټه‌خزانه ۱۲۹مخ

اوشاه محمود مرشدشو (۱) ملاپیر محمد میاجي وروسته ترهغه چه په تولوملي جګړو کی برخه واخیستله او میرویس نیکه وفات شو نو د میرویس مړنی زوی اعلیحضرت شاه‌محمود داصفهان دنیولودپاره‌ولاړدی‌ئي هم وروغوښت چه داصفهان ترفتح وروسته‌ئي هلته دروافضوسره دیني‌مباحثي کولي اوپیرمحمد میاجي هلته دومره‌شهرت وموند چه‌دروم‌علماؤ چه په‌اصفهان کی وه دوته د«پیر افغان» لقب ور کړ. میاجي دشاه محمود ترمرګ وروسته دشاه اشرف سره هم اوزه پر اوزه ولاړو؛ اوده‌ته‌ئي مشوره ور کوله، څوپه۱۱۴۳ ه کال چه اعلیحضرت شاه اشرف خپلي‌قواوی له‌لاسه ایستلي‌وې اوه‌شیراز څخه دقندهار لوری‌ته‌راروان‌و، اود نادر لښکری په پسې وې، شاه اشرف د«فسا» دپل سرته (دشیراز په۳ فرسخی کی) راورسید، په دې وخت کی‌ئي پیرمحمد میاجي چه په پښتنو کی ډیر د احترام په‌ستر ګو ورته کتل کېدل دخو پښتنو سربازانو سره دپله دساتني دپاره پرېښود او په خپله تربله تېرشو، چه‌ملا پیرمحمد میاجي په‌همدې ځای کی دمتجاوزینو له خوا ووژل شو (۲)

دده‌علمي مقام: ملاپیرمحمد علاوه پرتوریالیتوب ښه‌لوی عالم‌هم‌و، اودهمدې علمي لیاقت په اثر دروم علماؤ ده‌ته د «پیرافغان» لقب ور کړ، ده په اصفهان کی روافض په ډېرو مباحثو کی ملامت کړی وه اوخلک ئي دامام اعظم صاحب مذهب ته را بلل. بر سېره پر دې ښه مؤلف او لیکونکی هم و؛ ده دوه کتابونه تألیف کړی؛ یو کتاب ئي داخلاقو په علم کی « د افضل الطرایق » پنامه لیکلی دی چه په‌هغه کی دعقائدو او اخلاقو بیان کوی، او بل کتاب

---

(۱) جهانکشای نادری ۱۲۱مخ (۲) جهانکشای ۱۲۱ مخ.

ئې د « القرایض فی رد الروافض » په نوم لیکلی چه دا دوازه کتابونه په پښتو دی او « افضل الطرایق » ئې منظوم هم دی ، چه د هغه څخه دا څرګند یږی چه ملا پیرمحمد میاجی ښه شاعر هم و ، اودده یو شعر په پټه خزانه کی راغلی دی . (۱)

* * *

۵ : داؤد خان هوتـك : داؤد خان هوتـك دپټې خزانې د مؤلف پـلار اود قادرخان زوی دی چه په ۱۰۲۹ ه کـال دقندهار د کوکران په کلی کی زیږیدلی دی ...ده دخپل وخت متداول علوم لوستلی وه او په زلمیتوب کی ډیـر عمر له قندهاره د کسي غرونو اوزوب او ډیرو اوپېښورته په علم پسی تـلـلی و څو چه دخپل عصر په فصحا او علماو کی دنامه خاوندشو .

هغه وخت چه ملی زعیم اونورو پښتنو ګرګین واژه داؤدخان هم دده ملګری و اوبیا وروسته په ټولو جګړو کی ورسره وه .

په ۱۱۲۰ ه کـال چه دصفویانو لښکری پر قندهار راغلې نو دملی قائد میرویس نیکه لـه خوا داؤد خان فراه ، سیستان او ګلستان اونورو ځایو ته ولاړ چه پښتانه دمیرویس نیکه دملاتړ دپاره راغونډ کړی اوهغه ، هلته دپښتنو سره مرکې وکړې اود نورزو ، او بارکـزو او ساکـزو ډیر پښتانه ئې د ځان ملـګـری کړل او پر خسروخان ئې یرغل وکړ ، په دغو جنګو کی داؤدخان د میرویس دخوا دپښتنو لښکرو سپه سالارو (۲)

---

(۱) پټه خزانه ۱۳۱ مخ

(۲) پټه خزانه ۱۹۷ مخ

داؤد خان هم علاوه پر توره د ښې طبع خاوند و ، او ښه شعرونه به ئې ویل دادوې رباعی چه د تجنیس صنعت هم پکښې سته داؤدخان ویلی دی :

چه دچا په زړه کی اورد مینی بل سی … په اور بل ئې لمبې ګډی حال ئې بل سی
اور د مینی کله مری دزړه له مینی … داور بل مینه که تل د زړه په تل سی

* * *

که ئې وینې وینې تل څاڅی له زړو څخه … څوك چه وینی تا ، له ځوانو له زړو څخه
دزړو له زړو که وینې وینی څاڅی … په کړو دغم لو یدلی ستاله کړو څخه

تبصره : تردې ځایه چه دمیرویس نیکه سپه سالاران او جنګې ملګری ذکر شوی دټولو دژرند له حالاتو څر ګندیږی چه داپښتانه جنګیالی میړونه هم دتوری خاوندان وه او هم دقلم هم توریالی وه او هم عالمان چه دایوه رونه اوځانته ممیزه ده .

دسرو ځایو اود کتابو نومونه

۱ : دسړو نومونه

الف :

ابدال خان ۳۱ـ۱۰۳

ابراهیم ۱۰۲ـ۲۰

ابوالفضل ـ ٤ـ۱۱۰

احمدشاه بابا ـ ۹۲ـ۳۲ـ۳٤

احمدجان منشی ـ۳ـ۳۱ـ٤۸ـ۵٦

اسرائیل اری ـ٤۹ـ۵۰ـ۵۱ـ۵۲ـ۸۲ـ

اسدالله ـ ۸٤ ـ

اسلامخان ـ ۱۰٤

اعتمادالدوله ـ۳۹ـ٤۱ـ٤۲ـ۵۲ـ۵٦ـ٦۲ـ۷٤ـ

اکبر باچا ـ۱۱ـ

اورنگ زیب ـ۱۸ـ۱۹ـ

امیرالامیر ـ۱۱۰ـ

امام اعظم رح ـ۱۱۲

ب :

باروخان ـ۱۵ـ۱٦ـ۲۰ـ۱۰۸ـ۲۷

بار تولد ـ۳ـ

بارو ـ۲۰ـ۱٦ـ

بابوجان ـ۲۰ـ٦۱ـ۱۰۸ـ۱۰۹ـ

برون ـ٤ـ

بوار ـ۲۰ـ

بیت نیکه ۱٦ـ۲۹ـ۳۰

پ :

پاپ ـ۵۰ـ

پتر کبیر ٤۹ـ۵۰ـ۵۲ـ

پیرافغان ـ۱۱۲ـ

پیرمحمد میاجی ـ ٦۱ـ۱۱۱ـ۱۱۲ـ۱۱۳

ت :

تماش آستی ونس ـ۸ـ

توخی ۱٦ـ۲۰ـ۲۳ـ

توران ۱۵ـ۲۷ـ

تولر ـ۱۵ـ

توماس بست ـ۱۰ـ

توماسچك ـ۱۷

ج :

جارج نیون هام فورد اسحاق ـ۳ـ

جلال الدین ـ ۲۷ـ

جعفرخان سدوزی ـ٦۰ـ۳۲ـ

جهانگیر ـ۱۲ـ

جیمز اول ـ۸

ح :

حاجی میرخان ـ ۱ـ۲۷ـ٦۳ـ٦٦ـ

حاجی عادل -۲۸-۳۱-

حاجی ابدال -۳۱-

حسین -۲۷-۹۴-۹۶

حبیبی -۱-۴-۱۰۶-

حیات خان -۳-۲۷-

حیات سلطان -۸۴-

حسامی -۷

خ:

خافی خان -۱۰-۶۶-۶۷-۸۰-۸۱-

خانزاده -۳۲-

خسرو خان -۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-
۸۹-۱۱۳

د :

داؤد خان -۲۱-۸۵-۱۱۳-۱۱۴-

درخو -۳۲-

دولت خان سدوزی -۳۱-۳۴-۳۷-

دیوان بیگ -۳۹-۴۰-۴۲

ر :

رستم خان -۳۴-۸۹-

ریدی خان مومند -۴۳-۴۵-۴۶-۶۱-۶۷

ز :

زار - ۵۴ - ۵۵ -

زمان خان - ۳۴ -

زینت محل ۹ -

زینبه -۹۴-۹۸

س :

سرجان مالکم -۳-۴۸ - ۵۷ -۶۴-۶۶-۶۹-
۷۰-۷۱-۷۷-۸۸-۹۳-

سر پرسی سایکس -۳-۷-۱۰۲-

سلطان محمد - ۳-۱۸-۱۹-۲۷-۳۶-۶۵-۶۶ -
۸۹-۹۳-۹۸-

سلطان حسین -۷-۳۵-۴۳-۴۶- ۴۵ - ۵۵-
۸۹-۹۵-

سلطان حیدر -۵-

سلطان احمد -۱۰۱-

سلطان خدا داد (خود کی) - ۱۸-۳۱ -

سلطان ملخی ۱۸-۱۹-۲۵-۲۸-۳۱-۱۰۳-

سیدال خان ناصر -۶۱-۹۷-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-
۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۰-

سید جمال الدین افغانی -۳-۷-۵۸-۶۴-۶۶-۶۸-
۶۹-۷۱ ۹۳-۹۴-۹۶-۱۰۲-

سید ظہور الحسن -۴-۹۸-۹۹-

سید مسعود -۴-

ش :

شاہ اشرف -۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ ۱۰۴ - ۱۰۵
۱۰۸-۱۱۱-۱۱۲-

شاہ اسمعیل صفوی -۵-۶-

شاہ حسین ۷۶ ۹۲-۹۶-۹۷-۹۸-۱۰۴-۱۰۵-
۱۰۸-۱۱۰-

شاہ عالم -۹۰-

شاہ عباس -۶-۱۱-۱۲

شاہ صفی -۶-

شاہ محمود -۷-۹۴-۹۵-۹۶ - ۹۹-۱۰۰ - ۱۰۱
۱۰۳-۱۰۸-۱۱۲-

شہنواز - ۶۵ -

شیخ صفی الدین اردبیلی -۶-

شیر محمد خان -۳-۶۶-۹۳-۱۰۶

ښ :

ښالم خان -۲۰-۲۵-۲۷-۲۹-۳۱-

ص :

حضرت صدیق رض ـ٤٦ـ
صمصام الدوله ـ٦٦ـ٨٠ـ

ظ :

ظهیر الدین محمد بابر ـ٧ـ

ع :

عباس قلی بیگ ـ٨٣ـ٨٨ـ
عبدالله خان ـ٨٤ـ٨٥ـ٩٣ـ١٠٢ـ
عبدالعزیز خان ـ٢٥ـ٩٣ـ٩٤ـ١٠١ـ
عبدالقادر خان ـ٢٥ـ
عزیز خان نورزی ـ٦١ـ
عمر ـ٢٧ـ
حضرت عمر فاروق رض ـ٤٦
علی اکبر شهامی ـ٣
علی قلی میرزا ٤

غ :

غلځی ـ١٥ـ١٦ـ١٧ـ٢٠ـ٢٧
غازی ـ١٦ـ
غلجی ـ١٦ـ
غرزی ـ١٦ـ١٧ـ
غلزی ـ١٧ـ
غیلجائی ـ١٧ـ
غلجه ئی ـ١٧ـ
غلجائی ـ١٧ـ

ف :

فراهی ـ١٥ـ
فرعون ـ٦٥ـ
فرخ یسار ـ٥ـ
فقیر ـ ٣٤ـ

ق :

قادر خان ـ١١٣ـ
قطب الدین بهادر شاه ـ٨١ـ
قلزه ئی ـ١٧ـ

ك :

کامران ـ٣٢ـ
کرم ـ٢٧ـ١٠٨ـ

گ :

گرگین ـ١٠ـ٢٦ـ٣٣ـ٣٤ـ٣٥ـ٣٦ـ٣٧ـ٣٨ـ
٤٠ـ٤١ـ٤٢ـ٤٣ـ٤٤ـ٤٥ـ٤٧ـ٥٣ـ٥٤ـ٥٥ـ
٥٦ـ٥٧ـ٥٨ـ٥٩ـ٦٠ـ٦٢ـ٦٣ ـ ٦٤ـ٦٥ـ٦٦ ـ
٦٧ـ٦٨ـ٦٩ـ٧٢ـ٧٤ـ٧٥ـ٨٢ـ٨٨ـ٩٣ ـ١٠٣ـ
١٠٨ـ١٠٩ـ١١٣ـ
گل خان بابر ـ٦١ـ
گلان ـ١٠٩ـ
گویا ـ٣ـ١٢ـ١٥ـ

ل :

لارودی ـ٤ـ٧١ـ

م :

متوبی بی ـ٦ ـ
محمد اعظم ـ٦٦
محمد جامی خان ـ٧٧
محمد خان (مشهور په حاجی انگرم ـ٦١
محمد خان ـ٧٨ـ٧٩ـ٨٢
مراد خان ـ٦٤ـ

محمدسرور -۱۱۱-
محمدشاه -۱۰
محمد صالح -٤-
محمدعلی خان بلوخ -۱۰۲-
محمدمهدی - ٤ - ٦٤ -
اعلیحضرت محمدنادرشاه شهید-۹۲
محمدهوتك -۳-٦٤-٦٥-۱۰۳-۱۱۰-
ملکه الیزابت-۸
ملکیار -۲۰-۲۳-۲٤-۲۵-۲۷-
محمود - ۹٤ - ۹۵ - ۹۹ - ۱۰۰-
موسی کاظم -٦۰-
میان فقیرالله -۱۱۱-
میرویس - ۱ - ٤ - ۵ - ۷ - ۱۵ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۳-
۲۵-۲٦-۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲
۳۳-۳٤-۳٦-۳۷-۳۸-۳۹-٤۰-٤۱
-٤۲-٤۳-٤٤-٤۵-٤٦-٤۷-٦۸-٤۹
-۵۳-۵۵-۵٦-۵۷-۵۸-۵۹-٦۰
-٦۱-٦۲-٦۳-٦٤-٦۵-٦٦-٦۷
-٦۸-٦۹-۷۰-۷۱-۷۲-۷۳-۷٤
-۷۵-۷۷-۷۸-۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸٤
-۸۵-۸٦-۸۷-۸۸-۸۹-۹۰-۹۲
-۹٤-۹٦-۹۸-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۸-۱۱۱
-۱۱۲-۱۱۳-۱۱٤-
میشل - ۵۱
میلیسون -۳۲-٤۸-٤۹-۵۵-۵٦-٦٤-٦٦
-٦۸-۷۲-۷۵-۷۷-۷۹-۸۳-۸۵-۸٦
-۸۸-۸۹-۹۳-۹٤-۹٦

ن :

ناپلیون -۸٦ -
نادرشاه افشار - ٤-۷۲-۱۰٤-۱۰۸-۱۱۲
نازو -۲۵-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-
نصروخان الکوزی -۱۰-
نوربابا -۲۳-۲۰-
نور خان -٦۱
نورالدین محمدجهانگیر -۸-
نورالله لارودی -٦٦-
نورمحمد غلځی -۹۸-

و :

ویردی بیگ -۱۰۸-

ه :

همایون -۷-
هوتك بابا -۱۵-۱٦-۱۸-۲۰-۲۱-۲۲-۲۷-

ی :

یحیی خان -۲۵-٦۱ -
یوسف خان -٦۱ -
یونس خان کاکړ -٦۲

* * *

۲ : دځا یونو مونه

الف :

اتریش -۵۰-
اتغر - ۱٦ - ۱۸ - ۲۱ - ۲۲ - ۱۰۳ - ۱۰۸-
آذربایجان -۷۰-
ارغسان -٦۲-٦۵-
ارغنداو -۱۸-۲۱-۲۲-
اروپا -۸-
ازقان -۱۰۵ -
استراخان-۸۲-
اسلامبول -۵۰ -

اسماعیل‌خان اوغازی خان‌دیری -٩٦-

آسیا -١٧-

اصفهان -٤-٦-٣٣-٣٥-٣٦-٣٧-٣٨
-٣٩-٤٠-٤٣-٤٤-٤٨-٤٩-٥٠-٥١
-٥٦-٥٧-٦٩-٧٩-٨٠-٨٢-٨٩-٩١
-٩٢-٩٥-٩٦-١٠٠-١٠٣-١٠٨
-١١٢-١١٣-

افغانستان -٥-١٠-١١-١٢-٢٦-٢٧-٦٧
-٨٩-٩٥-٩٧-

المان -٤٩-٥٠-

امو -١٧-

اندجان -٧-

انگلستان -٩-

اولان -٨-٢١

ایتالیا -٤٩-

ایران -٣-٤-٦-٧-١٧-٨٩-

ایروان -٨-

ب

برمه -٩-

بست -٨٥-

بغداد -٧-

بلخ -١٠-١١-

بلوچستان -٦١-٦٢-

بمبئی -٨-

بیت‌الله -٤٤-

پ :

پارس -٤-٥-٦-١٠-١١-١٥-٢٦-٣٥-٣٦-
٤٢-٤٤-٤٥-٤٧-٤٨-٤٩-٥٠-٥١-٥٢
٦٢-٧٠-٧٤-٧٥-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٠
٨١-٨٢-٨٣-٨٤-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٥-
٩٨-١٠١-١٠٣-١٠٤-١٠٨-

پامیر - ١٧ -

پښتو نخوا - ٢١-٢٢-

پښین - ٩٦-

پنجاب - ٩٦-

پېښور - ١١٣-

ت :

تازی - ٢٨-

تبریز - ٧-٧٩-

ترنك - ٢٤-٢٥-

تهران - ١٠٤-

ج :

جلدك - ١٨-١٩-٢٨-٦١-

ح :

حجاز - ٤٥-٤٧-٤٨-

خ :

خراسان - ١٠٤-٧٣

خلج - ٦١-

خیبر - ٢٩-

د :

دلارام - ٧٩-٩٧-

دلخك - ٧٩-٩٧-

ده شیخ - ٦٥-

ډ :

ډهی - ٧-٩٩-

ډیله - ١٠٣

ر :

روس ـ ٤٩ـ٥٠ـ٥١ـ٥٤ـ

روم ـ ٥٠ـ١١٢ـ١١٣

ز

زابل ـ ١١ـ

زرد کوه ـ ١٠٢

ږ :

ږوب ـ ٢٣ـ٦٣ـ١١٠ـ١١٣

س :

سبزوار ـ ٩٦ـ

سورت ـ ٨ـ

سور غر ـ ١٦ـ١٨ـ٢١ ٢٢ـ٢٨ـ

سوری یا سیوری ـ ١٦ ـ ١٨ـ٢١ـ٢٠ـ
٢٨ـ٩٦

سیاسنگ ـ ١٠٦ـ

سیستان ـ ٨٥ـ٩٠ـ٩٥ـ١١٣ـ

ش :

شال ـ ٩٦ـ١١٠

شالکوټ ـ ١١٠

شاجوی ـ ١٨ـ

شرقی هند ـ ٦ـ

شکر دره ـ ١٠٦ـ

شماخی ـ ٤٩ـ٥٠ـ٥٢ـ

شیراز ـ ١١٢ـ١١٣ـ

شیروان ـ ٥ـ٧٠ـ

ښ :

ښار صفا ـ ٣٢ـ٦٠ـ

ښوراوك ـ ٦١ـ١٠٢

غ :

غرج ـ ١٦ـ

غرجستان ـ ١٧ـ

غرچه ـ ١٦ـ١٧ـ

غزنی ـ ٢٨ـ٩٦ـ

غلج ـ ١٦ـ

غورك ـ ١٧ـ

ف :

فرانس ـ ٢ ـ٤٩ـ

فراه ـ ١٢ ـ٦١ـ٨٣ـ٨٥ـ٩٠ـ٩٦ـ١٠٨ـ١١٣

فسا ـ ١٠٥ـ١١٢ـ

ق :

قایانلوی ـ ٤٩ـ

قزوین ـ ١٠٤ـ

قندهار ـ ٥ ـ ١٠ ـ ١١ ـ ١٢ ـ ١٥ ـ
٢٥ ـ ٢٦ ـ ٢٨ ـ ٣٥ ـ ٣٨ ـ ٤٠ ـ
٤١ ـ ٤٢ ـ ٤٤ ـ ٤٧ ـ ٤٩ ـ ٥٦ ـ
٥٧ ـ ٥٨ ـ ٦٠ ـ ٦٢ ـ ٦٥ ـ ٦٦ ـ
٦٧ ـ ٦٨ ـ ٦٩ ـ ٧٥ ـ ٧٧ ـ ٧٨ ـ
٧٩ ـ ٨٢ ـ ٨٣ ـ ٨٤ ـ ٨٦ ـ ٨٨ ـ ٨٩ ـ
٩٠ ـ ٩٢ ـ ٩٣ ـ ٩٥ ـ ٩٨ ـ ٩٩ ـ
١٠٠ ـ ١٠١ ـ ١٠٢ ـ ١٠٣ ـ ١٠٤ ـ
١٠٥ ـ ١٠٦ ـ ١٠٨ ـ ١١٢ ـ ١١٣ ـ

ك :

کابل ـ ٧ـ١١ ـ ٢١ ـ ٢٨ ـ ٦٠ ـ ٩٨ـ
١٠٦ ـ

کرمان ـ ٣٤ ـ ١٠٤ ١٠٨ ـ

کسی غر ـ ١١٣ ـ

کلابس - ۱۰۸ -
کلات - ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۸ - ۹۶ -
۹۷ - ۱۰۵ -
گلستان - ۸۵ - ۱۱۳ -
کوسان - ۲۹ -
کوکران - ۵۸ - ۶۰ - ۹۲ - ۱۱۳ -
کوهدامن ۱۰۶ -
کویټه - ۱۱۰ -

گ :

گرجی - ۶۲ -
گرجستان - ۳۵ - ۴۲ - ۵۴ - ۷۰ -
۸۳ - ۹۷ -
گرشك - ۸۳ - ۷۳ - ۱۰۸ -
گرماو - ۱۸ -
گرمسیر - ۱۰۲ -
گومل - ۹۶ -

ل :

لندن - ۸ -
لهستان - ۵۰ -

م :

مازندران - ۹۸ -
مانچه - ۶۰ -
ماشور - ۱۰۸
مدینه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ -
مرغه - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ -
مکه - ۴۴ - ۴۵ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۷۰ -
ملتان - ۹۶
موچه خورت - ۱۰۴ -
مهمان دوست - ۱۰۴ -

ن :

نارنج - ۹۴ -

و :

وازه خوا - ۲۳ -

هـ :

هرات - ۱۱ - ۸۲ - ۸۴ - ۸۹ - ۷۸ -
۹۶ - ۱۰۴ - ۱۰۵ -
هلمند - ۸۵ - ۸۶ - ۷۳ - ۹۷ - ۱۰۲ -
هند - ۳ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۱۰ - ۱۱ -
۱۵ - ۲۶ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۵ - ۴۷ -
۶۶ - ۷۰ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۷۶ -
۷۷ -
هندوستان - ۸ - ۹ - ۸۱ -

۲: د کتابو نومونه

الف :

افغان او پارس جگړه - ۳ - ۳۲ - ۳۸ -
۳۹ - ۴۴ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۲ -
۵۳ - ۵۵ - ۵۷ - ۶۲ - ۶۵ - ۷۶ -
۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۰ -
۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ -
افضل الطرایق - ۱۱۲ -
افغان تاریخ - ۴ - ۵۳ - ۷۰ - ۷۶ -
۸۱ -
القرایض فی ردا لروافض - ۱۱۲ -
اویستا فرهنگ - ۳ - ۱۷ -
آئین اکبری - ۴ - ۱۱۰ -

پ :

پټه خزانه ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱۶ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۱ ـ ۲۲ ـ ۲۳ ـ ۲٤ ـ ۲۵ ـ
۲۸ ـ ۲۹ ـ ۳۰ ـ ٤٤ ـ ۵۹ ـ ٦۰ ـ
٦۱ ـ ٦۳ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ٦۷ ـ ٦۸ ـ
۸۵ ـ ۹۰ ـ ۹٤ ـ ۹۷ ـ ۹۸ ـ ۱۰۱ ـ
۱۰۳ ـ ۱۰٦ ـ ۱۰۷ ـ ۱۰۸ ـ ۱۰۹ ـ
۱۱۰ ـ ۱۱۱ ـ ۱۱۳ ـ

پټې خزانې تعليقات ـ ٤ ـ ۱۰٦ ـ

ت :

تاريخ ادبيات ايران ـ د براون اثر د ياسمي ترجمه ـ ٤ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ

تاريخ افاغنه ـ ٤ ـ ۹۹ ـ

تاريخ افغانستان ـ د مليسون تأليف د منشي احمد جان ترجمه :
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۲ ـ ۳۳ ـ ۳۷ ـ ۳۸ ـ
٤۸ ـ ٤۹ ـ ۵۵ ـ ۵٦ ـ ٦۰ ـ ٦۲ ـ
٦۳ ـ ٦٤ ـ ٦٦ ـ ٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۱ ـ
۷۲ ـ ۷۳ ـ ۷۵ ـ ۷۷ ـ ۷۹ ـ ۸۳
۸٦ ـ ۸۸ ـ ۸۹ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ

تاريخ ايران ـ د سرجان مالكم اثر ـ
۳ ـ ۳۱ ـ ۳۳ ـ ۳۵ ـ ۳٦ ـ ۳۷ ـ
۳۸ ـ ٤۸ ـ ۵۰ ـ ۵۷ ـ ۵۹ ـ ٦۳ ـ
٦۸ ـ ٦۹ ـ ۷۰ ـ ۷۱ ـ ۷۸ ـ ۸۸ ـ
۹۳ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ

تاريخ روابط ايران واروپا در دورهٔ صفويه
۳ ـ ۸ ـ ۹ ـ

تاريخ سلطاني ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۱۸ ـ ۱۹ ـ
۲۰ ـ ۲۷ ـ ۳۲ ـ ۳٤ ـ ۳٦ ـ ٦۰ ـ
٦۲ ـ ٦۵ ـ ٦٦ ـ ۸۹ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ
۹۸ ـ ۹۹ ـ ۱۰۲ ـ ۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ

تاريخ علي قلي مرزا ـ ٤ ـ ۹٤ ـ

تاريخ مختصر ايران ـ د سرپرسي سايكس تأليف
۳ ـ ۷ ـ ۱۰۲ ـ

تاريخ نظامي ايران ـ ٤ ـ ۱۰۱ ـ ۱۰۲ ـ
۱۰٤ ـ ۱۰۵ ـ

تتمة البيان ـ د علامه سيد جمال الدين افغاني اثر
۳ ـ ۷ ـ ۳۳ ـ ۵۸ ـ ٦۰ ـ ٦۸ ـ
٦۹ ـ ۷۱ ـ ۷۳ ـ ۷۷ ـ ۹۳ ـ ۹٤ ـ
۹٦ ـ ۱۰۲ ـ

ج :

جغرافياى تاريخي ايران ـ د بارتولد اثر ـ
۳ ـ ۱۷ ـ

جونګ ـ فراهي قلمي ـ ۳ ـ ۱۲ ـ ۱۵ ـ

جهانكشاى نادري ـ ٤ ـ ٦٤ ـ ۸۹ ـ ۱۰٤ ـ
۱۰۵ ـ ۱۰۸ ـ ۱۱۲ ـ

ح :

حيات افغاني ـ ۳ ـ ۱۵ ـ ۱٦ ـ ۱۹ ـ ۲۰ ـ
۲۵ ـ ۲۷ ـ ۹٦ ـ

خ :

خورشيد جهان ـ ۳ ـ ۱٦ ـ ۲۰ ـ ۲۵ ـ ۲۷
٦۲ ـ ٦٦ ـ ۸٤ ـ ۸۸ ـ ۹٤ ـ ۹۵ ـ ۹٦ ـ
۹۸ ـ ۱۰۵

د :

دائرة المعارف بستاني ـ ۳ ـ ۷

داستان ترکتازان هند ـ ۳ ـ ۹ ـ ۳۱ ـ
٦٦ ـ ۸۷ ـ

درهٔ نادره ـ ٤ ـ ۹ ـ ۷ ـ

د هندي او انګليسي قاموس ـ ۳ ـ ۱۷ ـ

ر :

رحمان بابا (دیوان) - ٥٩ - ٦٣ -

روابط ادبی ایران و هند - ٣ - ٥ - ٦ - ٨

روضة الصفای ناصری - ٤ - ٨٥ - ٩٦ -
١٠١ - ١٠٥

ز :

زندگانی نادرشاه پسر شمشیر - ٤ - ٣٥ -
٣٧ - ٦٦ - ٧٢ - ٨٨ - ٩٤-١٠٥ -

زبان پامیر - ١٧

س :

سیرالمتأخرین - ٤ - ٩٦ - ٩٨ -

ف :

فرشته - ٧ - ٨

ق :

قصص العاشقین - ١٠٩

ك :

کاوه مجله - ٤ - ٥٠ - ٥١ - ٥٤

م :

مأثرالامراء - ٤ - ٦٦ - ٨٠ - ٩٦ - ١٠٢ -

منتخب اللباب - ٣ - ١٠ - ٨٠ - ٨٢ -

محمود نامه - ٤٣ - ٤٦ - ٦١ - ٦٢ ٦٧ -
١٠٩

ن :

نادر نامه - قلمی - ٤ - ٩٨ - ١٠٢ - ١٠٥

❀ ❀ ❀

ددی کتاب فهرست

مضمون	مخ
پیل	١
ددي کتاب مأخذونه	٣
تر میرویس دمخه	٥
د پارس وضعیت	٥
د هند وضعیت	٧
په افغانستان کښې د قندهار وضعیت	١٠
د هوتکو ټبر	١٥
د هوتکو ښاغلی ترمیرویس د مخه	١٩
بابا هوتك	٢٠
ملکیار	٢٣
ښالم خان	٢٥
میرویس څوك و ؟ اوڅه یې وکړه ؟	٢٧
دده د نسب سلسله	٢٧
د میرویس مور	٢٨
د میرمن نازو د خوب لیدل	٢٩
د میرویس د زیږیدو نیټه	٣٠
د میرویس ازدواج	٣١

مضمون	مخ
دمیرویس کسب	۳۲
د میرویس شخصی صفتونه	۳۳
د میرویس مقام د پښتنو په نزد	۳۳
گرگین څوك و؟ او ولی قندهار ته راغی؟	۳۵
میرویس او گرگین	۳۶
میرویس داصفهان په دربار کښې	۳۹
د میرویس تگ حج ته	۴۴
دمیرویس مناجات	۴۵
دمیرویس خوب لیدل	۴۶
هغه سوالونه چه میرویس د حجاز علماو ته وړاندی کړل	۴۷
بیو تصادف	۴۹
دمیرویس استفاده له موقع څخه	۵۳
دمیر راتگ قندهار ته	۵۶
دمیر رسیدل قندهار ته	۵۷
لمړی ملی جرگه	۵۸
دوهمه ملی جرگه	۶۰
دمیرویس لمړی اقدام	۶۳
ددی اقدام نتیجه	۶۶
دقندهار دښار نیول	۶۷
دریمه جرگه او دمیرویس وینا	۶۹
دولجی نیول	۷۲
دمیرویس بله وینا او دپښتنو خلرمه جرگه	۷۳
په کار پیل	۷۵
دمیرویس مکتوب دپارس پاچا ته	۷۵
دی اقدام په اصفهان کی څه تاثیر وکړ؟	۷۶
د میرویس مراوده دهند د دربار سره	۸۰
دمیرویس مکتوب دهند دربار ته	۸۱

مضمون	مخ
دپارس ۳۱ زره عسکر د خسرو خان په قومندانی	۸۲
د خسرو خان نفاق اچول	۸۳
دمیرویس آمادگی	۸۵
دقندهار محاصره	۸۶
دخسرو خان مرگ او دپارسیانو تیښته	۸۷
دپارسیانو دبل لښکر ماتی	۸۹
دمیرویس وفات	۸۹
دمیرویس وروستنی خبری	۹۰
تر میرویس وروسته:	۹۲
دمیرویس ورور عبدالعزیز	۹۲
دمیرویس اولاد	۹۴
شاه محمود	۹۴
شاه حسین	۹۶
دمیرویس لور میرمن زینبه	۹۸
دمیرویس وراره اشرف	۱۰۱
دمیرویس سپه سالاران:	۱۰۳
سیدال خان ناصر	۱۰۳
دسیدال جنگونه	۱۰۴
دسیدال ادبی مقام	۱۰۵
بابوجان بابی	۱۰۸
دبابوجان دشعر نمونه	۱۰۹
بهادر خان	۱۰۹
دبهادر خان دبدلو نمونه	۱۱۰
ملاپیر محمد میاجی	۱۱۱
دده علمی مقام	۱۱۲
داؤد خان هوتك	۱۱۳
دسرو او ځایو او کتابو نومونه	۱۵۱

تصویرونه:

۱ :- مرویس نیکه - د لمړی مخ مقابل

۲ :- شاه اسماعیل صفوی - د۶ مخ مقابل

۳ :- سلطان حسین صفوی - د۷ مخ مقابل

۴ :- دقندهار زوړښار - د۶۷ مخ مقابل

۵ :- دمیرویس نیکه مقبره د۹۲ مخ مقابل

۶ :- شاه محمود هوتك د ۹۴ مخ مقابل

۷ :- شاه حسین هوتك د ۹۶ مخ مقابل

۸ :- شاه اشرف هوتك د۱۰۱ مخ مقابل

PROPERTY OF ACKU 5661

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library